

**КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
Факультет суспільно-гуманітарних наук
Кафедра політології та соціології**

УДК 328.184:338.45:623(4-672ЄС)«2022/2025»

Допущено до захисту

Завідувач кафедри

Чупрій Л. В.

«___» _____ 2026 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр» на тему

Лобізм у сфері оборонної промисловості ЄС (2022–2025 рр.)

Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)

Галузь знань: 05 Соціальні та поведінкові науки

Спеціальність: 052 Політологія

Виконав:

студент IV курсу групи ПОЛБ-1-22-4.0д

Зайка Ярослав Олександрович _____ (підпис)

Науковий керівник:

доктор політичних наук,

доцент кафедри політології та соціології

Панасюк Леонід Валерійович _____ (підпис)

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ	10
1.1. Стан наукової розробки та теоретичні засади дослідження лобізму у сфері оборонної промисловості ЄС.....	10
1.2. Методологічні підходи до вивчення лобізму у сфері оборонної промисловості ЄС.....	18
РОЗДІЛ 2. ПОЛІТИКА ЄС У СФЕРІ ОБОРОННОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ЯК ЦІЛЬ ЛОБІЗМУ.....	23
2.1. Інституційні засади та генеза політики ЄС у сфері оборонної промисловості.....	23
2.2. Інструменти політики ЄС у сфері оборонної промисловості.....	33
2.3. Механізми доступу й участі груп інтересів у формуванні і реалізації політики ЄС у сфері оборонної промисловості.....	41
РОЗДІЛ 3. ЛОБІЗМ У СФЕРІ ОБОРОННОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ЄС: ЕМПІРИЧНИЙ АНАЛІЗ.....	49
3.1. Динаміка та ресурсне забезпечення лобістської активності у сфері оборонної промисловості ЄС.....	49
3.2. Сек'юритизація як стратегія лобіювання галузевих інтересів оборонної промисловості ЄС.....	61
3.3. Інституціоналізація галузевих інтересів в інструментах політики ЄС у сфері оборонної промисловості.....	69
ВИСНОВКИ.....	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ.....	80
ДОДАТКИ.....	93

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ДЄС	Договір про Європейський Союз
ДФЄС	Договір про функціонування Європейського Союзу
ЄАВТ	Європейська асоціація вільної торгівлі
ЄІБ	Європейський інвестиційний банк
ЄК	Європейська комісія
ЄОС	Європейське оборонне співтовариство
ЄП	Європейський парламент
ЄПБО	Європейська політика безпеки та оборони
ЄС	Європейський Союз
МСП	малі та середні підприємства
НАТО	Організація Північноатлантичного договору
НДДКР	науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи
ОПК	оборонно-промисловий комплекс
СЗБП	Спільна зовнішня та безпекова політика
СПБО	Спільна політика безпеки та оборони
США	Сполучені Штати Америки
AGILE	Програма гнучких і швидких оборонних інновацій (<i>англ.</i> Programme for agile and rapid defence innovation)
ASAP	Акт на підтримку виробництва боєприпасів (<i>англ.</i> Act in Support of Ammunition Production)
ASD	Асоціація аерокосмічної, безпекової та оборонної промисловості Європи (<i>англ.</i> Aerospace, Security and Defence Industries Association of Europe)
CARD	Скоординований щорічний огляд оборони (<i>англ.</i> Coordinated Annual Review on Defence)
CDP	План розвитку спроможностей (<i>англ.</i> Capability Development Plan)
DG DEFIS	Генеральний директорат з питань оборонної промисловості та космосу (<i>англ.</i> Directorate-General for Defence Industry and Space)

DJPTF	Цільова робоча група зі спільних оборонних закупівель (<i>англ.</i> Defence Joint Procurement Task Force)
EDA	Європейське оборонне агентство (<i>англ.</i> European Defence Agency)
EDAP	Європейський оборонний план дій (<i>англ.</i> European Defence Action Plan)
EDEM	європейський ринок оборонного обладнання (<i>англ.</i> European Defence Equipment Market)
EDF	Європейський оборонний фонд (<i>англ.</i> European Defence Fund)
EDIDP	Європейська програма оборонного промислового розвитку (<i>англ.</i> European Defence Industrial Development Programme)
EDIP	Програма європейської оборонної промисловості (<i>англ.</i> European Defence Industry Programme)
EDIRPA	Акт про зміцнення європейської оборонної промисловості шляхом спільних закупівель (<i>англ.</i> European Defence Industry Reinforcement through Common Procurement Act)
EDIS	Європейська оборонно-промислова стратегія (<i>англ.</i> European Defence Industrial Strategy)
EDTIB	Європейська оборонна технологічна та промислова база (<i>англ.</i> European Defence Technological and Industrial Base)
EEAS	Європейська служба зовнішніх справ (<i>англ.</i> European External Action Service)
ENAAT	Європейська мережа проти торгівлі зброєю (<i>англ.</i> European Network Against Arms Trade)
EOS	Європейська організація з питань безпеки (<i>англ.</i> European Organisation for Security)
ESG	екологічні, соціальні та управлінські критерії (<i>англ.</i> Environmental, Social and Governance)
IMCO	Комітет Європейського парламенту з питань внутрішнього ринку та захисту прав споживачів (<i>англ.</i> Committee on the Internal Market and Consumer Protection)

ITRE	Комітет Європейського парламенту з питань промисловості, досліджень та енергетики (<i>англ.</i> Committee on Industry, Research and Energy)
MSF	модель множинних потоків (<i>англ.</i> Multiple Streams Framework)
OSRA	Всеосяжний стратегічний порядок денний досліджень (<i>англ.</i> Overarching Strategic Research Agenda)
PADR	Підготовча дія з оборонних досліджень (<i>англ.</i> Preparatory Action on Defence Research)
PESCO	Постійне структуроване співробітництво (<i>англ.</i> Permanent Structured Cooperation)
PP	Пілотний проєкт (<i>англ.</i> Pilot Project)
R&D	дослідження і розробки (<i>англ.</i> Research and Development)
SAFE	інструмент «Безпекові дії для Європи» (<i>англ.</i> Security Action for Europe)
SDA	експертна група з питань космічної, оборонної та аеронавігаційної промисловості ЄС (<i>англ.</i> Space, Defence and Aeronautics)
SEDE	Підкомітет Європейського парламенту з питань безпеки і оборони (<i>англ.</i> Subcommittee on Security and Defence)
SFDR	Регламент щодо розкриття інформації про стале фінансування (<i>англ.</i> Sustainable Finance Disclosure Regulation)

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну стало системним безпековим шоком для Європи, який змінив не лише сприйняття загроз, а й політичний порядок денний Європейського Союзу. Питання оборонної готовності, поповнення запасів озброєнь, нарощування виробничих потужностей, безпеки постачання та зменшення залежності від третіх країн набули значення ключових умов європейської безпеки. У цьому контексті оборонна промисловість перетворилася на один із центральних елементів політики безпеки ЄС, а її представники – оборонні компанії і галузеві асоціації – отримали ширші можливості для просування власних інтересів щодо формування нових політичних рішень.

Особливість сучасного етапу полягає в тому, що активізація оборонно-промислового лобізму відбувається на тлі швидкої інституційно-політичної трансформації ЄС. Якщо раніше політика у сфері оборонної промисловості переважно розвивалася через ринкове регулювання, підтримку досліджень і стимулювання кооперації, то після 2022 року вона дедалі виразніше охоплює спільні закупівлі, пряме фінансування виробничих потужностей, підтримку Європейської оборонної технологічної та промислової бази та безпеку ланцюгів постачання. Ускладнення цієї політики створило нові точки доступу для груп інтересів, зокрема через Європейську комісію, консультаційні процедури та програми фінансування.

Водночас безпрецедентне зростання активності оборонно-промислових акторів залишається недостатньо осмисленим у науковій літературі. Окремі аналітичні огляди, медійні матеріали та дані реєстрів фіксують посилення присутності оборонної промисловості у політичному процесі ЄС. Проте бракує системного політологічного пояснення того, чому саме після 2022 року активізувався лобізм у цій сфері, які стратегії використовують ключові актори,

через які інституційні канали вони просувають свої інтереси та як їхні вимоги співвідносяться зі змістом нових інструментів політики ЄС.

Особливого значення ця проблематика набуває для України, оскільки підтримка України стала одним із центральних аргументів у переосмисленні оборонно-промислової політики ЄС, ефективність якої безпосередньо впливає на стійкість України. Відтак для вітчизняної політичної науки важливо досліджувати не лише саму політику ЄС у сфері оборонної промисловості, а й механізми лобістського впливу на її формування та реалізацію. Саме тому дослідження лобізму у сфері оборонної промисловості ЄС у 2022–2025 рр. є актуальним як для поглиблення теоретичного розуміння взаємодії груп інтересів з інституціями ЄС у кризовий період, так і для практичного осмислення процесів, що визначають оборонну готовність Союзу.

Метою дослідження є дослідити інституційні, ресурсні та дискурсивні особливості лобізму у сфері оборонної промисловості ЄС і встановити його роль у трансформації політики ЄС у сфері оборонної промисловості в умовах безпекової кризи 2022–2025 рр.

Досягнення поставленої мети вимагало вирішення таких основних **завдань**:

- узагальнити теоретичні засади та окреслити основні методологічні підходи до вивчення лобізму у сфері оборонної промисловості ЄС;
- дослідити генезу, інституційне та інструментальне забезпечення політики ЄС у сфері оборонної промисловості;
- проаналізувати механізми доступу й участі груп інтересів у формуванні та реалізації політики ЄС у сфері оборонної промисловості;
- дослідити передумови і динаміку лобістської активності акторів оборонної промисловості ЄС у 2022–2025 рр.;
- розкрити специфіку застосування сек'юритизації як дискурсивної стратегії лобіювання галузевих інтересів оборонної промисловості ЄС;
- оцінити рівень інституціоналізації галузевих інтересів оборонної промисловості ЄС в інструментах політики ЄС.

Об'єктом дослідження є лобізм як суспільно-політичне явище організованого впливу на публічну політику.

Предмет дослідження: лобізм оборонних компаній і галузевих асоціацій щодо політики ЄС у сфері оборонної промисловості у 2022–2025 рр.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною основою дослідження виступає модель множинних потоків (MSF), яку застосовано для пояснення зчеплення безпекової кризи, підготовлених галузевих вимог і політичних рішень ЄС. Концепцію сек'юритизації та дискурс-аналіз застосовано для вивчення мови загрози, оборонної готовності й безпеки постачання у риторичі акторів. Якісний контент-аналіз використано для опрацювання документів ЄС, позицій ASD, корпоративних звітів і заяв компаній. Інституційний аналіз дав змогу дослідити канали доступу до інституцій ЄС. За допомогою порівняльного аналізу і методу описової статистики досліджено динаміку та ресурсне забезпечення лобістської активності. Метод досягнення преференцій застосовано для зіставлення вимог оборонної промисловості з подальшими рішеннями ЄС задля оцінки інституціоналізації галузевих преференцій.

Теоретичне значення дослідження полягає у поглибленні політологічного розуміння трансформації публічної політики Європейського Союзу, а також механізмів лобізму в умовах екзогенних безпекових шоків. У роботі апробовано синтез моделі множинних потоків та концепції сек'юритизації для аналізу лобізму оборонно-промислових акторів. Доведено, що ОПК ЄС функціонує як ефективний політичний підприємець, здатний капіталізувати відкрите політичне вікно шляхом перефреймування корпоративних інтересів у виразно безпековий наратив, а також сприяти інституціоналізації власних вимог в інструментах політики ЄС. Результати дослідження роблять внесок у концептуальні дискусії щодо європеїзації оборонної сфери ЄС, емпірично підтверджуючи перенесення центру ваги лобістського впливу з національного рівня на наднаціональний.

Практичне значення дослідження зумовлене його прикладною цінністю у контексті євроінтеграційного курсу України та потреби залучення зовнішніх ресурсів для протидії агресії РФ. Розуміння формальної архітектури доступу,

ключових інституційних мішеней та актуальних лобістських стратегій європейських оборонних корпорацій може бути необхідним для українських стейкхолдерів (дипломатії, НУО та виробників озброєнь). Зібраний масив даних та висновки можуть бути безпосередньо використані ними для побудови ефективних стратегій інтеграції України до Європейської оборонної технологічної та промислової бази (EDTIB) та повноцінної участі в нових фінансових інструментах ЄС (EDIP, SAFE).

Апробація результатів дослідження. Положення та висновки кваліфікаційної роботи знайшли відображення в публікаціях:

1. Зайка Я. Сек'юритизація як стратегія лобіювання інтересів оборонної промисловості ЄС у контексті трансформації політичного порядку денного (2022–2025 рр.). *Київські філософські студії – 2026* : матеріали ІХ Всеукр. наук. конф., м. Київ, 15 трав. 2026 р. (у друці).

2. Зайка Я. Трансформація інструментів політики ЄС у сфері оборонної промисловості. *Геополітична суб'єктність України та гуманітарна безпека в умовах війни* : матеріали наук.-практ. круглого столу., м. Київ, 22 трав. 2026 р. (у друці).

Структура роботи, обумовлена метою та завданнями дослідження, складається зі вступу, трьох розділів, висновків, переліку умовних скорочень, списку використаних джерел і літератури (125 найменувань на 13 сторінках) та 8 додатків. Загальний обсяг роботи становить 102 сторінки, з яких 79 сторінок основного тексту.

Ключові терміни: «лобізм»; «оборонна промисловість ЄС»; «політика ЄС у сфері оборонної промисловості»; «групи інтересів»; «механізми доступу»; «Європейська оборонна технологічна та промислова база»; «Європейська комісія»; «стратегічна автономія»; «безпека постачання»; «оборонна готовність»; «спільні закупівлі»; «сек'юритизація»; «модель множинних потоків»; «вікно можливостей»; «війна Росії проти України».

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Стан наукової розробки та теоретичні засади дослідження лобізму у сфері оборонної промисловості ЄС

Дослідження лобізму у сфері оборонної промисловості ЄС лежить на перетині кількох дослідницьких полів, які довгий час розвивалися відносно самостійно. Йдеться, по-перше, про літературу з лобізму, груп інтересів і механізмів доступу в ЄС; по-друге, про студії європейської оборонної інтеграції та СПБО; по-третє, про дослідження власне політики ЄС у сфері оборонної промисловості, включно з EDTIB, EDF, ASAP, EDIRPA, EDIS, EDIP і SAFE; по-четверте, про підходи до дослідження політичних процесів, насамперед модель множинних потоків (*англ.* Multiple Streams Framework) і сек'юритизацію як спосіб легітимації політичних вимог у мові екзистенційної загрози. Саме на перетині цих полів стає можливим аналіз не лише системної, інституційної та інструментальної зміни публічної політики, а й того, як галузеві актори, адаптуючи свої вимоги до нового безпекового контексту після 2022 р., намагалися впливати на її формування і реалізацію.

Наукова література, присвячена лобізові і групам інтересів у ЄС, переважно виходить із логіки багаторівневого врядування та асиметричного інституційного доступу. Так, П. Боуен у своїх класичних працях сформував підхід ресурсів доступу (*англ.* access goods), за яким інституції ЄС потребують різних типів інформації, а групи інтересів обмінюють цю інформацію на доступ; через це різні організаційні форми – асоціації, окремі компанії, консультанти – мають відмінні конкурентні переваги залежно від адресата [82]. У працях із ширшим предметом Дж. Грінвуда [97], Д. Коена і Дж. Річардсона [107] цей підхід доповнюється увагою до вибору інституційної арени (*англ.* venue shopping), професіоналізації лобізму, консультаційних процедур, експертних груп і коаліційної поведінки. Підхід ресурсів доступу є релевантним для дослідження політики ЄС у сфері оборонної

промисловості, оскільки вона формувалася саме через програмні консультації, експертні групи, комітологію, парламентські комітети та неформальні контакти, де ресурсна асиметрія великих компаній і галузевих асоціацій об'єктивно створює нерівні стартові можливості.

Європейська оборонна інтеграція та СПБО загалом досліджуються як історично найменш європеїзовані сфери. І. Конончук [72], Дж. Ховорт [101], С. Свіні [117], С. Дюк [89], С. Фаббріні [92], К. Кальво Гонсалес-Регуерал [85] наголошують, що ключові рішення в галузі безпеки й оборони залишаються прив'язаними до принципу одностайності, державного суверенітету та контролю урядів. Водночас новіші праці, зокрема І. Грицяка [70], О. Баскакової [69], М. Стецюка [74], Д. Фіотта [94], Е. Сабатіно [115], А. Молнар [109], показують, що промисловий вимір оборони поступово почав виходити за межі виключно СПБО і переходити у площину внутрішнього ринку, індустріальної політики, НДДКР і бюджету.

Дослідження, присвячені безпосередньо політиці ЄС у сфері оборонної промисловості, все чіткіше показують перехід від лібералізаційно-ринкового підходу до активної промислової та геоекономічної політики. Ранні праці про фрагментацію ринку і логіку кооперації, зокрема Т. Гвея і Р. Коллум [98], К. Хартлі [100] підкреслювали неефективність національної роздробленості та потребу в кооперації. Новіші праці – Л. Дорош [71], Т. Соломенної [73], Д. Фіотта [94], Е. Сабатіно [115], П. Ароша [99], К. Каракас [102], Ф. Джумеллі і М. Маркса [96], Я. Андерссона і М. Бріц [76] – демонструють, що ЄС не лише коригує ринок, а й цілеспрямовано створює фінансові, регуляторні та виробничі стимули для зміцнення EDTIB. Основним предметом досліджень тут виступають EDF, який став ключовим інструментом наднаціонального співфінансування розробок, EDIRPA – як крок до стимулювання спільних закупівель, ASAP – інструмент підтримки виробничих спроможностей, а також EDIS, EDIP і SAFE – як спроба консолідувати та імплементувати політичні принципи оборонної готовності, безпеки постачань, стратегічної автономії та «buy European».

Інший аспект дискусій стосується ролі інституцій ЄС. У неофункціоналістській інтерпретації Європейська комісія концептуалізується як політичний підприємець, що нарощує вплив через право ініціативи, фінансові програми, критерії прийнятності, консультації й експертні групи, а не через прямий контроль над збройними силами. А. Молнар наголошує на зростаючій ролі Комісії в розвитку оборонних спроможностей [109]. У свою чергу, дослідження К. Мозер і С. Блокманса показують амбівалентність ролі Європейського парламенту: виключно в СПБО він обмежений, але в оборонно-промисловому законодавстві дедалі більше виступає співзаконодавцем і активним суб'єктом формування права (*англ.* law-shaper) [110].

Повномасштабне вторгнення РФ в Україну у літературі дедалі частіше розглядається як екзогенний стратегічний шок, що відкрив «вікно можливостей» для перегляду оборонно-промислової політики ЄС. П. Арош та Е. Сабатіно аналізують Європейський оборонний фонд як довоєнний етап часткового наднаціонального зсуву, коли Комісія через бюджетні й програмні інструменти почала впливати на оборонні дослідження, розробки та промислову кооперацію [99; 115]. Водночас Я. Андерссон і М. Бріц показують, що війна перевела цю політику з довгострокової логіки R&D та інновацій у площину термінових закупівель, поповнення запасів, нарощування виробничих потужностей і підготовки до конфліктів високої інтенсивності [76].

Зміна політики найвиразніше простежується в аналізі конкретних інструментів. Ф. Фаббріні розглядає ASAP як кризовий механізм подолання дефіциту боєприпасів, вузьких місць у ланцюгах постачання та обмежених виробничих потужностей [91]. EDIRPA, за Я. Андерссоном і М. Бріц, постає як закупівельна відповідь на фрагментований попит і потребу швидкого поповнення запасів [76]. Д. Фіотт ширше трактує ці зміни як перехід від лібералізації оборонного ринку до геоекономічної промислової політики, у якій центральними категоріями стають безпека постачань, контроль технологій, європейські виробничі ланцюги та стратегічна автономія [94].

Сучасний етап цієї трансформації пов'язується з EDIS, EDIP, SAFE та Омнібусом оборонної готовності. Д. Фіотт трактує EDIS і EDIP як перехід до виразнішої індустріальної та частково протекціоністської логіки [94]; Дж. Доббер критично аналізує її через формулу «Buy European» і напруження між стратегічним суверенітетом та співпрацею з неєвропейськими союзниками [88]; Н. Мурджія й А. Марроне розглядають EDIP як спробу перетворити кризові механізми ASAP і EDIRPA на довгострокову архітектуру оборонно-промислової політики [111].

Окремий, методологічно специфічний масив джерел дослідження формують критичні дослідження оборонного лобізму. Звіти Transparency International [87], ENAAT [38; 59] і Corporate Europe Observatory [64] дають аналітичні й емпіричні дані про зустрічі лобістів оборонної промисловості з європейськими чиновниками, експертні групи, явище обертових дверей, асиметрію ресурсів і зростання видимої присутності оборонної галузі в Брюсселі. Бази даних Transparency Register [66], Integrity Watch [38] і LobbyFacts [44] дозволяють простежити фінансові й організаційні параметри лобістської активності окремих акторів. Медіа-ресурси, зокрема Politico, Reuters та Euronews, фіксують публічні заяви, конфлікти навколо правил «Buy European» і сам факт того, що оборонний лобізм став об'єктом ширшої суспільної та політичної уваги [23; 18].

Отже, наявна наукова література достатньо добре пояснює трансформацію політики ЄС у сфері оборонної промисловості: посилення ролі Комісії, формування нових фінансових інструментів, зміну співвідношення між міжурядовим та наднаціональним рівнями, а також переосмислення стратегічної автономії в умовах війни. Окремо існують деякі аналітичні дослідження, зосереджені на емпіричному аналізі лобізму оборонної промисловості ЄС. Однак ці два масиви поки що рідко поєднуються в єдину аналітичну рамку. Саме тому залишається недостатньо системно дослідженим те, як європейські оборонно-промислові актори після 2022 р. мобілізували ресурси, використовували нові можливості впливу, формулювали свої вимоги і сприяли їхній інституціоналізації в інструментах політики ЄС.

Політику ЄС у сфері оборонної промисловості ми операціоналізуємо як гібридну сферу європейського врядування, що виникає на перетині Спільної

зовнішньої та безпекової політики, Спільної політики безпеки та оборони, внутрішнього ринку, промислової політики, досліджень, інновацій і бюджетного управління ЄС. Її зміст становить сукупність нормативних, фінансових, програмних, координаційних і закупівельних інструментів, спрямованих на розвиток Європейської оборонної технологічної та промислової бази (EDTIB), посилення безпеки постачання, підтримку спільних досліджень і розробок, стимулювання транскордонної кооперації та нарощування виробничих спроможностей. Її емпіричними індикаторами виступають: 1) нормативно-правові акти й програми ЄС у цій сфері, зокрема EDF, ASAP, EDIRPA, EDIS, EDIP, SAFE та Омнібус оборонної готовності; 2) інституційна роль Комісії, DG DEFIS, EDA, Ради ЄС, Європейського парламенту і ЄІБ; 3) механізми фінансування, критерії прийнятності, робочі програми, правила спільних закупівель і преференції для європейських постачальників; 4) координаційні інструменти CDP, CARD і PESCO.

Оскільки управління політикою ЄС у сфері оборонної промисловості не представляється цілісно ні моделлю наднаціоналізації, ні міжурядовості, її доцільно досліджувати через ряд різних теоретичних підходів. Найпоширенішим видається *неофункціоналізм*, прихильники якого пояснюють, як ЄС поступово входить у чутливу оборонну сферу через суміжні напрями компетенцій – внутрішній ринок, промислову політику, дослідження, інновації та бюджетні інструменти. Унаслідок взаємопроникнення сфер відбувається «перетікання» (*англ. spillover*): інтеграція в одному секторі породжує потребу в координації в іншому. У випадку оборонної промисловості це означає, що спільний ринок, технологічна конкуренція, R&D та безпека постачання створюють тиск на розширення ролі Європейської комісії. У цьому сенсі як прояв неофункціоналістської динаміки П. Арош трактує EDF, оперуючи яким, Комісія використовує бюджетні й промислові компетенції для входження у сферу, яка раніше вважалася переважно міжурядовою [99].

Проте неофункціоналістське пояснення потребує уточнення меж такого «перетікання». С. І. Бора пропонує поняття «ізоморфного spillover», пояснюючи, що ЄС у геотехнологічному середовищі змушений частково наслідувати держави

та розширювати свою юрисдикцію у сфері оборонно-промислової політики, але робить це переважно регуляторними й фінансовими засобами, а не через централізовану адміністративну спроможність [81]. У схожому ключі М. Рабінович, аналізуючи воєнну інтеграцію України до єдиного ринку ЄС, вводить поняття «super-spillover», який виникає в результаті конвергенції політичного, функціонального, географічного та культивованого «переливання» на тлі екзогенної кризи (війни). Як і М. Рабінович – в контексті інтеграції України, так і А. Молнар – в контексті політики ЄС в оборонній промисловості – розглядають Європейську комісію як політичного підприємця – «агента інтеграції», який ком'юнітаризує політику ЄС [113; 109].

Теорія *історичного інституціоналізму* пояснює залежність політики ЄС у сфері оборонної промисловості від попередньої траєкторії розвитку. Стаття 346 ДФЄС й тривала практика оборонних винятків, фрагментація закупівель, національні промислові чемпіони та міжурядовий характер СПБО створили стійку інституційну спадщину. Тому нові інструменти – EDF, ASAP, EDIRPA, EDIP чи SAFE – не ліквідовують попередню систему, а нашаровуються на неї. Так, А. Молнар прямо пов'язує посилення Комісії в оборонній сфері з поєднанням зовнішнього тиску, внутрішньої еволюції інституцій та ефекту «перетікання», за якого функції Комісії – встановлення порядку денного, законодавча ініціатива й виконавче управління – поширюються на оборонну промисловість [109].

Задля уникнення перебільшення наднаціонального зсуву використовується *ліберальний міжурядовий підхід*, прихильники якого наголошують, що держави-члени залишаються ключовими арбітрами, адже контролюють військові спроможності, закупівлі, стратегічні рішення та чутливу інформацію. Д. Фіотт підкреслює, що перехід від лібералізації до індустріальної політики в європейському оборонному ринку відбувається через геоекономічні ризики, але водночас потребує пояснення преференцій держав і міжурядового торгу [94].

Теорія європеїзації доповнює цю перспективу, оскільки дозволяє простежити часткове перенесення політики з національного рівня до багаторівневої системи ЄС. Йдеться про гібридну, асиметричну європеїзацію, де оборонне ядро

залишається під контролем держав, тоді як промислові, бюджетні, технологічні та регуляторні інструменти дедалі більше формуються на рівні Союзу [109].

Для дослідження лобізму й доступу груп інтересів у політиці ЄС доцільно спиратися передусім на *теорію обміну*, за якою доступ до інституцій ЄС не є автоматичним наслідком економічної ваги актора, а формується через взаємний обмін ресурсами. П. Боуен пояснює доступ бізнес-акторів через попит і пропозицію так званих ресурсів доступу (*англ. access goods*) – інформаційних ресурсів, необхідних інституціям ЄС у процесі вироблення політики. До таких ресурсів належать експертиза, технічні дані, знання про ринок, інформація про практичну здійсненність регулювання та репрезентативність певного сектору. Натомість групи інтересів отримують можливість впливати на порядок денний, зміст консультацій, робочі програми, критерії фінансування та технічні параметри політики [82].

Особливо релевантною теорія обміну є у випадку оборонної промисловості ЄС. Інституції ЄС, насамперед Єврокомісія, DG DEFIS, EDA та комітети Європарламенту, потребують високоспеціалізованої інформації про виробничі потужності, ланцюги постачання, технологічні обмеження, можливості нарощування випуску, стан ринку боєприпасів, ракет, систем ППО чи компонентів подвійного призначення. Оборонні компанії та ASD, своєю чергою, володіють саме тими інформаційними ресурсами, які є дефіцитними для регулятора: технічною експертизою, галузевою репрезентативністю, знанням виробничих вузьких місць і здатністю реалізовувати політику на практиці.

Водночас доступ не слід ототожнювати з гарантованим впливом. Г. Клювер розглядає лобізм як конкуренцію організованих інтересів і коаліцій за зміну політики, а не як одностороннє нав'язування рішень [105]. Подібно А. Дюр, П. Бернгаген і Д. Маршалл показують, що бізнес-актори в ЄС не завжди досягають успіху, хоча можуть ефективніше захищати свої інтереси за умов низького конфлікту між групами або обмеженого залучення Європейського парламенту [90]. Відтак, оборонно-промисловий лобізм варто аналізувати як нерівномірний процес здобуття доступу, просування аргументів і формування сприятливої інституційної конфігурації.

Примітною в контексті аналізу лобізму є концепція *регуляторного захоплення*. Дж. Стіглер розглядає регулювання як потенційно вразливе до впливу організованих економічних груп, які мають концентрований інтерес і значні ресурси. Утім варто застерегти від надто спрощеного використання цієї концепції. Її доцільно розглядати як аналітичний ризик, що виникає за умов високої експертної залежності інституцій, асиметричного доступу великих компаній, участі індустрії в експертних групах і постійної присутності корпоративних акторів у процесі вироблення політики [116].

Відповідно, лобізм у цьому дослідженні розуміється як цілеспрямована діяльність організованих інтересів, спрямована на вплив на формування, зміну або реалізацію політики. Групами інтересів виступають компанії, асоціації та коаліції, що представляють секторальні інтереси. Оборонно-промисловий комплекс розглядається як сукупність виробників, постачальників, дослідницьких структур і галузевих асоціацій, пов'язаних із виробництвом оборонної продукції. Інституційний доступ означає можливість входження до процесу політики через зустрічі, консультації, експертні групи, слухання, комітети й програмні механізми. Ресурси впливу охоплюють експертизу, фінанси, репутацію, організаційну спроможність і технічну інформацію. Галузеві політичні підприємці – це актори, які інвестують ці ресурси у просування певних рішень.

Таким чином, теоретичні засади дослідження дозволяють розглядати лобізм у сфері оборонної промисловості ЄС як багаторівневий процес взаємодії між промисловістю, державами-членами та наднаціональними органами Союзу. Неофункціоналізм, історичний інституціоналізм, ліберальний міжурядовий підхід і європеїзація пояснюють гібридний характер самої політики, де сфера оборони залишається під контролем держав, тоді як промислові, бюджетні, технологічні й регуляторні інструменти дедалі більше формуються на рівні ЄС. Натомість теорія обміну, концепція ресурсів доступу та підхід інституційного доступу пояснюють, чому оборонні компанії й галузеві асоціації стають цінними для інституцій як носії експертизи, технічної інформації та виробничої спроможності.

1.2. Методологічні підходи до вивчення лобізму у сфері оборонної промисловості ЄС

Дослідження ґрунтується на поєднанні методологічних підходів, які дають змогу розглядати лобізм не лише як прямий тиск на інституції, а як участь груп інтересів у формуванні порядку денного, виробленні політичних рішень та інституціоналізації преференцій в результатах публічної політики. Центральною аналітичною рамкою роботи є модель множинних потоків та концепція сек'юритизації.

Модель множинних потоків (англ. Multiple Streams Framework, MSF), запропонована Дж. Кінгдоном для аналізу політичного порядку денного, пояснює, як певні проблеми, рішення та політичні умови в конкретний момент поєднуються й відкривають можливість для зміни політики. Підхід виходить із припущення, що політичний процес не завжди є лінійним і раціонально впорядкованим. Навпаки, він часто відбувається в умовах неоднозначності, обмеженої уваги політиків, конкуренції інтерпретацій і нестабільної участі акторів. Політичний процес розглядається як взаємодія трьох відносно автономних потоків: потоку проблем (англ. problem stream), потоку рішень (англ. policy stream) і потоку політики (англ. politics stream), – які можуть певний час розвиватися окремо, але зміна політики стає можливою лише тоді, коли ці потоки зчіплюються у сприятливий момент [103].

Початковим елементом моделі є потік проблем, що охоплює процес, у межах якого певна ситуація перетворюється на політичну проблему внаслідок її інтерпретації, фреймування та винесення на порядок денний відповідним чином. Джерелами проблематизації можуть бути фокусуючі події або зворотний зв'язок щодо неефективності наявної політики. *Фокусуюча подія* за Т. Беркландом – це раптова, рідкісна подія, що розуміється як шкідлива та стає відомою як політикам, так і громадськості. Фокусуюча подія обов'язково підкріплюється індикаторами – конкретними кількісними і якісними метриками, які візуалізують масштаби кризи [79].

Другим елементом є потік рішень – простір циркуляції ідей, експертних пропозицій, технічних рішень і галузевих вимог, які перебувають у своєрідному

«*policy primeval soup*» (з *англ.* політичний первісний суп). Рішення можуть існувати ще до того, як проблема стає політично нагальною. Вони проходять процес «*softening-up*» (з *англ.* пом'якшення) – поступового уточнення, експертного обговорення, адаптації та здобуття підтримки в межах політичних спільнот [103; 125]. Саме тут MSF безпосередньо перетинається з аналізом лобізму, адже групи інтересів вкладаються у підготовку, нормалізацію та просування певних політичних рішень.

Третім елементом є потік політичного середовища, у межах якого визначається прийнятність і політична доцільність запропонованих рішень. Він охоплює політичний клімат, суспільні настрої, позиції урядів, інституційну конфігурацію, вплив груп інтересів і рішення політичних еліт. Цей елемент виявляється продуктивним для аналізу складних багаторівневих політичних систем, таких як ЄС, у яких рішення формуються не лінійно, а через поєднання інституційних можливостей, політичного тиску й наявних ідей [103; 125].

Ключовим механізмом MSF є «*policy window*» (з *англ.* політичне вікно або вікно можливостей). Воно відкривається тоді, коли потоки проблем, рішень і політики, що раніше розвивалися самостійно, тимчасово сходяться. Саме фокусуюча подія призводить до такого зчеплення (*англ.* *coupling*). Унаслідок відкриття «політичного вікна» з'являється можливість для політичних підприємців змінити існуючу політику [125]. У межах моделі доцільно розрізняти поняття політичного підприємця (*англ.* *policy entrepreneur*) – актора, що інвестує власні ресурси, експертизу, репутацію, організаційні можливості та доступ до процесу ухвалення рішень у просування певної політичної пропозиції, – та підприємця політичного процесу (*англ.* *political entrepreneur*) – актора, що не лише просуває конкретне рішення, а й бере участь у структуруванні самого політичного процесу.

У межах цього дослідження MSF застосовується для пояснення трансформації політики ЄС у сфері оборонної промисловості після 2022 р. Потік проблем операціоналізується як сукупність безпекових і промислових дефіцитів, які набули політичної гостроти після фокусуючої події – повномасштабного вторгнення Росії в Україну. Потік рішень простежується через позиційні документи

ASD, корпоративні звіти, пресрелізи, заяви й інтерв'ю представників великих компаній ОПК, у яких артикулюються вимоги щодо довгострокових замовлень, спільних закупівель, підтримки EDTIB, безпеки постачань, перегляду ESG-обмежень і політики ЄІБ, а також пріоритету європейських постачальників. Потік політики аналізується через рішення Європейської ради, риторику Європейської комісії, EDIS, EDIP, SAFE, Омнібус оборонної готовності та зміну ролі США у європейських безпекових розрахунках. ASD і великі оборонні компанії розглядаються як галузеві політичні підприємці, які не визначають політику одноосібно, а сприяють зчепленню потоків через експертне оформлення, нормалізацію й легітимацію власних вимог у новому безпековому контексті.

Допоміжною до MSF дослідницькою оптикою, яка пояснює, яким чином галузеві вимоги оборонно-промислових акторів набувають безпекової легітимності, є *концепція сек'юритизації*. У класичному розумінні Копенгагенської школи, сформульованому О. Вевером, Б. Бузаном і Я. де Вільде, сек'юритизація визначається як «мовленнєвий акт, за допомогою якого суб'єкт сек'юритизації конструює проблему як безпосередню та екзистенціальну загрозу референтному об'єкту». Унаслідок цього сек'юритизуючий актор намагається легітимізувати перед відповідною аудиторією потребу в надзвичайних або прискорених заходах, що виходять за межі стандартної політичної процедури або змінюють звичну ієрархію пріоритетів [83; 124].

Сек'юритизація не зводиться лише до констатації реальної загрози. Вона передбачає політичне фреймування, у межах якого загроза інтерпретується, комунікується та пов'язується з певним набором рішень. Тому ця рамка є релевантною для аналізу лобізму у сфері оборонної промисловості ЄС: вона дозволяє простежити, як економічні, виробничі та регуляторні вимоги ОПК починають подаватися як умови європейської безпеки, оборонної готовності, стратегічної автономії та підтримки України. Іншими словами, сек'юритизація пояснює не сам факт відкриття «вікна можливостей», а спосіб, у який окремі галузеві інтереси набувають статусу політично необхідних і легітимних рішень.

Відтак, сек'юритизуючими агентами розглядаються ASD, а також провідні оборонно-промислові компанії ЄС. Референтними об'єктами сек'юритизації виступають європейська безпека, демократія, стратегічна автономія, підтримка України, європейська оборонно-технологічна і промислова база, безпека постачання та оборонна готовність. Відповідно, загрозами постають Росія, війна на виснаження, дефіцит боєприпасів, залежність від третіх країн, невизначеність щодо США, крихкість ланцюгів постачання та недостатня виробнича спроможність європейської оборонної промисловості. Екстраординарні або прискорені заходи в цій логіці розуміються як рішення, що посилюють роль ЄС у сфері, яка традиційно значною мірою залишалася міжурядовою та національно чутливою. До них належать пряме фінансування оборонного виробництва, спільні закупівлі, зміна політики ЄБ щодо оборонного сектору, пом'якшення ESG-обмежень, підтримка принципу Buy European, а також інструменти SAFE, EDIP і Омнібус оборонної готовності.

У роботі використано комплекс якісних, кількісних і описових методів, що дозволяють поєднати аналіз інституційної архітектури політики ЄС із дослідженням лобістської активності оборонно-промислових акторів. Передусім застосовано якісний *контент-аналіз* документів ЄС, позиційних документів ASD, корпоративних звітів, пресрелізів і публічних заяв представників компаній. Він дає змогу виявити основні вимоги індустрії, їхню тематичну еволюцію та повторювані аргументи щодо фінансування, спільних закупівель, безпеки постачання, EDTIB, ESG та європейських промислових преференцій. *Дискурс-аналіз* використовується для вивчення того, як ці вимоги формулюються мовою загрози і безпеки, тобто для фіксації сек'юритизаційних елементів у риториці галузевих акторів.

Інституційний аналіз застосовано для дослідження каналів доступу груп інтересів до процесів формування і реалізації політики: DG DEFIS, EDA, Європейського парламенту, експертних груп, консультацій, комітології, CapTechs, програмних комітетів і Ради з оборонної безпеки постачання.

Порівняльний аналіз дозволив зіставити довоєнні та післявоєнні вимоги ОПК і показати, які з них були адаптовані до нового безпекового контексту після 2022

року. *Описова статистика* використовується для узагальнення даних про витрати на лобізм, кількість акредитованих лобістів, кадрові ресурси та офіційні зустрічі з представниками Європейської комісії і Європейського парламенту.

Ключове значення для емпіричного аналізу має застосування *методу досягнення преференцій*, за яким зафіксовані в позиційних документах ASD вимоги зіставлено з регламентами ASAP, EDIP, SAFE та пакетом «Омнібус оборонної готовності», що дало змогу оцінити рівень інституціоналізації галузевих преференцій.

Джерельна база дослідження охоплює кілька взаємопов'язаних груп матеріалів: 1) академічна література з теорії лобізму, європейської інтеграції, СПБО, оборонно-промислової політики ЄС, сек'юритизації та моделі множинних потоків; 2) нормативні акти і стратегічні документи ЄС, зокрема регламенти щодо EDF, ASAP, EDIRPA, EDIS, EDIP, SAFE; 3) документи Європейської комісії, DG DEFIS, EDA, Європейського парламенту та ЄІБ; 4) позиційні документи ASD, корпоративні звіти, пресрелізи й заяви оборонно-промислових компаній; 5) дані Transparency Register, LobbyFacts та Integrity Watch EU; 6) аналітичні звіти Transparency International, ENAAT, Corporate Europe Observatory і LobbyControl, а також публікації медіа, зокрема Politico, Reuters, Euronews, Le Figaro, Defence News, Європейська правда.

Таким чином, ми вважаємо, що обраний методологічний інструментарій дозволяє дослідити лобізм у сфері оборонної промисловості ЄС не як статичне явище тиску ззовні, а як динамічний багаторівневий процес формування, легітимації та часткової інституціоналізації політичних альтернатив груп інтересів. Модель множинних потоків і концепція сек'юритизації слугують тут теоретичною оптикою для розуміння макрополітичної динаміки ЄС: як структурний шок відкрив «вікно можливостей» і дозволив галузевим акторам легітимізувати свої корпоративні вимоги через безпековий дискурс. Своєю чергою, застосування цих підходів стало можливим завдяки інтеграції якісних та кількісних методів – контент- та дискурс-аналізу, інституційному і порівняльному аналізу, описової статистики та методу досягнення преференцій.

РОЗДІЛ 2

ПОЛІТИКА ЄС У СФЕРІ ОБОРОННОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ЯК ЦІЛЬ ЛОБІЗМУ

2.1. Інституційні засади та генеза політики ЄС у сфері оборонної промисловості

Генеза політики Європейського Союзу у сфері оборонної промисловості не була лінійним процесом. Вона характеризується чергуванням періодів амбітних планів та тривалої стагнації, зумовленої небажанням держав-членів поступатися суверенітетом у питаннях національної оборони. Витоки європейської оборонної інтеграції сягають початку 1950-х років, коли на тлі Корейської війни та необхідності ремілітаризації Західної Німеччини виник проєкт Європейського оборонного співтовариства (ЄОС). Ініціатива передбачала створення спільних збройних сил та єдиної системи закупівель озброєнь, проте у 1954 р. була заблокована Національними зборами Франції. Протягом наступних тридцяти років європейська інтеграція зосередилася на економічній сфері, тоді як оборона залишалася переважно у компетенції НАТО та Західноєвропейського союзу [85, с. 25]. Відтак, перший етап еволюції оборонної промисловості ЄС можна означити як *епоху «національних анклавів»*: сектор розвивався як суверенний, де держави зберігали контроль над закупівлями, стандартами, експортними режимами й промисловими активами. Це підтримувало фрагментацію європейського ринку та культивувало «національних чемпіонів», а кооперація здебільшого відбувалася в міжурядових форматах (спільні платформи та програми на кшталт Tornado, Eurofighter чи A400M, за якими домовленості укладалися між урядами і могли зриватися через пріоритет національних інтересів). Як наслідок, фрагментація – разом із високими сталими витратами (особливо на НДДКР) – поступово сформувала аргумент наступних десятиліть: роздробленість веде до дублювання спроможностей, коротких серій виробництва, дорожчих одиниць озброєння і проблем із взаємосумісністю [98; 100; 104].

Особливості початкового стану розвитку оборонної промисловості у ЄС значною мірою визначалися розподілом компетенцій і правовими обмеженнями. Тривалий час звичною практикою залишалися так звані оборонні винятки – вузькі відступи від загальних правил внутрішнього ринку, конкуренції та публічних закупівель, які держави-члени могли застосовувати для захисту своїх суттєвих інтересів безпеки; їхній договірний вираз закріплено, зокрема, у ст. 346 ДФЄС [11]. У ширшому теоретичному плані така конфігурація відповідає описаній С. Фаббріні структурі «*подвійної конституції*» ЄС, тобто розриву між економічною інтеграцією і міждержавним характером оборонної сфери. За цих умов Європейська комісія та Європейський парламент лише поступово розширювали свою присутність в оборонно-промисловій проблематиці, наштовхуючись на стримування з боку держав-членів у Раді [92; 123, с. 30].

Кінець холодної війни та розпад Радянського Союзу зняли безпосередню загрозу масштабного конвенційного конфлікту, але війни в Югославії виявили обмеженість європейських спроможностей діяти без підтримки США. Маастрихтський договір 1992 р. офіційно закріпив створення Спільної зовнішньої та безпекової політики (СЗБП) як другої опори ЄС, де рішення приймалися суто консенсусом між державами. Ключовим політичним імпульсом стало підписання Декларації Сен-Мало у 1998 році між Францією та Великою Британією, яка визнала, що ЄС повинен мати спроможність до автономних дій, підкріплену надійними військовими силами. Ця декларація стала поштовхом до інституціоналізації Європейської політики безпеки та оборони (ЄПБО) (пізніше – Спільна політика безпеки та оборони (СПБО), що створило попит на узгоджене планування спроможностей, взаємосумісність і кооперацію; а, відтак, вивело питання промислової бази, ланцюгів постачання та коопераційного виробництва із суто національного рівня [108, с. 4; 117, с. 431].

Наступний етап Х. Мейер і М. Вісс називають «золотою добою» європейської оборонної інтеграції. У 2003 році ухвалена перша Європейська стратегія безпеки, логічним продовженням якої стало створення Європейського оборонного агентства (EDA) у 2004 році. EDA було покликано інституційно з'єднати цикл розвитку

спроможностей, кооперації та потреби в надійній промисловій базі, водночас зберігаючи міжурядовий характер контролю. Саме тут закладений ранній прототип майбутніх напружень: EDA претендує на роль координатора кооперації та ринку озброєнь, а Єврокомісія паралельно шукає ком'юнітарні важелі через внутрішній ринок і промислову політику [108, с. 5; 77]. На цьому етапі формується ядро *«ринкового» повороту*: Єврокомісія починає більш системно концептуалізувати оборонний вимір через категорії ринку та індустріальної бази. Показовою є логіка переходу від ідеї поступового створення Європейського ринку оборонного обладнання (EDEM) до стратегічнішої рамки Європейської оборонної технологічної та промислової бази» (EDTIB). Примітно, фокус зміщується від лібералізації заради конкуренції до промислової політики заради спроможностей, безпеки постачання й автономності, що дослідниками трактується як важливий крок до легалізації оборонно-промислового виміру на рівні ЄС [94; 109].

Найважливішим кроком у цей період стало прийняття у 2009 р. так званого *«оборонного пакету»*: Директиви 2009/43/ЄС щодо спрощення умов передачі продукції оборонного призначення всередині ЄС та Директиви 2009/81/ЄС щодо координації процедур закупівлі у сферах оборони та безпеки. Таким чином, Єврокомісія з одного боку формувала інфраструктуру для поступової інтеграції ринку, а з іншого – передбачала запобіжники зловживання ст. 346 ДФЄС. Утім, незважаючи на нові правила, ринок залишався фрагментованим, а держави продовжували захищати своїх «національних чемпіонів», що призводило до неефективного використання бюджетів [94].

Отже, до 2010-х років ЄС реально входив у сферу оборонної промисловості переважно через економіко-правові механізми (ринок, регулювання, програми), але «важкі» оборонні рішення та ключові важелі залишаються під міжурядовим контролем, а держави зберігають інструментальний доступ до винятків. Саме тому еволюцію до цього періоду не можна приймати за лінійну федералізацію, а радше описувати як серію часткових інтеграційних кроків, які постійно наштовхуються на національний контроль і створюють структурні перекриття мандатів.

Лісабонський договір, який набув чинності 2009 р., сформував нову гідроподібну структуру. Поява Високого представника ЄС з питань закордонних справ і політики безпеки та запуск Європейської служби зовнішніх справ (EEAS) підвищили керованість та узгоджуваність зовнішньополітичної дії ЄС, водночас зробивши експліцитними проблеми спроможностей та залежності від союзників. Фінансова криза 2008 р., кризи 2010-х (зокрема досвід операцій у сусідстві), політичний й стратегічний контекст втручання в Лівію і сирійський конфлікт, а також скорочення оборонних бюджетів і фрагментація поставок викрили критичні прогалини в оборонних спроможностях країн-членів ЄС. Своєрідним «вододілом» став грудневий саміт Європейської ради 2013 р., на якому було визначено пріоритетні сфери розвитку потенціалу, серед яких зміцнення оборонної промисловості; у політичній мові ЄС поступово вперше нормалізується ідея «більшої автономності» [108, с. 5; 94, с. 2; 85, с. 26].

Анексія Криму Росією у 2014 році та війна на сході України, Брекзит, посилення американської стурбованості Китаєм та обрання Д. Трампа президентом США – ця комбінація могла підштовхнути ЄС до наступних трансформаційних інтеграційних кроків. У 2016 році було прийнято Глобальну стратегію ЄС, яка запровадила концепцію «стратегічної автономії». Це призвело до порушення одного з найстаріших «табу» ЄС – заборони фінансування військових витрат із загального бюджету. Логічним продовженням цього «*стратегічного повороту*» стає запуск Європейського оборонного плану дій (EDAP) 2016 р.; Європейська комісія відкрито формулює оборонно-промисловий порядок денний і пропонує інструментальну архітектуру її реалізації. Так, EDAP створив рамку, в якій оборонна промисловість і технології стали легітимним об'єктом ком'юнітарних дій через дослідження, внутрішній ринок та індустріальну політику [76, с. 325; 108, с. 5; 115].

З 2017 р. відбувається інструменталізація оборонно-промислової політики ЄС. Основним важелем зміни інституційного балансу стали фінанси Євросоюзу. Протягом 2017–2020 рр. тривали пілотні програми (PADR та EDIDP). З 2021 року повноцінним ключовим інструментом стає Європейський оборонний фонд (EDF),

який створив потужні фінансові стимули для спільного розвитку технологій та закупівель та змістив фокус із декларацій про співпрацю до вимірюваних критеріїв участі, пріоритетів і вимог до консорціумів. Паралельно було запущено Постійне структуроване співробітництво (PESCO), яке дозволило групам держав брати на себе юридично зобов'язуючі обіцянки щодо спільних інвестицій та розробок озброєнь. Ці процеси П. Арош та Е. Сабатіно характеризують як *«частковий наднаціональний зсув»*: Європейська комісія суттєво розширила свій вплив, ставши головним архітектором правил оборонного фінансування та індустріальних пріоритетів [99; 115]. Водночас політика зберегла свою міждержавну природу: держави-члени залишили за собою остаточний контроль над збройними силами, їх операційним застосуванням та ключовими рішеннями у сфері безпеки [109].

Відтак, до 2021 року політика ЄС у сфері оборонної промисловості формується як сукупність ком'юнітарних інструментів (передусім регуляторно-бюджетних), що працюють поруч із міждержавним характером СПБО і починають системно її доповнювати. Критично важливими тут стають наступні аспекти. По-перше, такі інструменти ухвалюються і реалізуються в більш традиційному для наднаціонального рівня ЄС режимі (процедурні правила, програмні цикли, критерії прийнятності), тобто відкривають більше «точок доступу» для зацікавлених акторів. По-друге, як підкреслює Д. Фіотт, еволюція від лібералізаційного підходу до індустріальної політики в оборонному секторі свідчить про *«геоекономічний поворот»* [94]: безпека постачання, контроль технологій та конкуренція великих держав переводять оборонний ринок у логіку стратегічного управління.

Повномасштабна агресія РФ проти України перетворила структурні дискусії про стратегічну автономію та спроможності на режим «термінового дефіциту»: нестача боєприпасів, обмежені виробничі потужності й фрагментовані закупівлі стали питанням безпосередньої обороноздатності. Під час березневого саміту ЄС у 2022 р. Європейська рада сигналізувала про необхідність суттєвого нарощування оборонних видатків, стимулів до спільних інвестицій і зміцнення європейської оборонної промисловості. В той же час ЄК перейшла до аналітико-планувального режиму «виявлення розривів» оборонних інвестицій [39; 76, с. 326]. Політика

відійшла від довгих інституційних дискусій до мобілізаційної логіки промисловості і закупівель.

У 2023 р. ЄС сформував сталі правові маркери прискорення оборонної інтеграції. Цілеспрямованими законодавчими відповідями на виробничі виклики та потреби у спільних закупівлях стали регламенти ASAP та EDIRPA. Перший документ зосереджений на розширенні потужностей та усуненні вузьких місць у ланцюгах постачання боєприпасів і ракет, тоді як другий стимулює спільні закупівлі для швидкого заповнення прогалин і поповнення запасів [49; 50]. Важливим аспектом, що свідчить про розмивання інституційних меж, є ухвалення цих рішень у межах звичайної законодавчої процедури із залученням Європейського парламенту. Це демонструє, що промислово-закупівельний вимір оборони дедалі більше інституціоналізується через ком'юнітарні методи.

Сучасний етап розвитку європейської політики (з 2024 р.) визначається впровадженням Європейської оборонно-промислової стратегії (EDIS) та відповідної Програми (EDIP). EDIS формалізує концепцію «готовності ЄС» шляхом посилення промислового потенціалу та стійкості EDTIB [30]. У Стратегії визначено чіткі індикатори: збільшення частки спільних закупівель до 2030 року та посилення європейського компонента в середньостроковій перспективі. Своєю чергою, EDIP трансформує тимчасові механізми (ASAP, EDIRPA) у структуровану довгострокову систему. Головним інституційним наслідком цих процесів є розширення взаємодії між Комісією, Радою ЄС та Європарламентом: оборонна промисловість дедалі більше переходить у регуляторно-бюджетну площину Союзу, виходячи за межі виключно міжурядових домовленостей. Д. Фіотт відзначає парадигмальний зсув EDIS та EDIP від ідей ринкової лібералізації до відвертого індустріального протекціонізму, що створює складну політико-правову ситуацію. Коли Європейська комісія сама стає архітектором і фінансистом спільних військових розробок, державам-членам стає дедалі важче обґрунтовувати застосування винятків з міркувань «суттєвих інтересів національної безпеки» (ст. 346), оскільки сама концепція безпеки і виробництва зброї набуває наднаціонального, загальноєвропейського виміру [95].

Так як генезис політики ЄС у сфері оборонної промисловості виявився нелінійним процесом, ним же сконструйована гібридна архітектура управління, в основі якої перекриття мандатів, конкуренція і координація між інституціями та нерівні режими доступу до інформації. В інституційному середовищі політики *Європейська рада* задає загальний напрям у кризові моменти, формулює пріоритети та делегує Комісії й Раді ЄС завдання щодо їх нормативного та інструментального опрацювання. Показовим у цьому сенсі став Версальський саміт 2022 року, де глави держав і урядів прямо пов'язали нову безпекову ситуацію з потребою зміцнювати європейські оборонні спроможності, розвивати технологічну й промислову базу та скорочувати стратегічні залежності [39]. Тобто Європейська Рада фактично задала новий політичний мандат для всього наступного пакета інструментів та виступила стратегічним авторизатором політики. Також саме на рівні Євроради відбувається узгодження великих компромісів між суверенітетом держав-членів і потребою в глибшій координації на рівні ЄС.

Рада ЄС, у свою чергу, функціонує у двох взаємопов'язаних, але процедурно різних режимах. З одного боку, у межах СЗБП та СПБО вона зберігає виразно міжурядовий характер: саме Рада з питань закордонних справ, зокрема у форматі оборони, ухвалює рішення з безпекових і оборонних питань, працює під головуванням Високого представника, а її роботу готує Комітет постійних представників (Coreper), Політико-безпековий комітет і спеціалізовані робочі органи. З іншого боку, коли йдеться про оборонно-промислові регламенти та ринково-індустріальні інструменти, Рада вже діє як співзаконодавець разом із Європейським парламентом у звичайній законодавчій процедурі [109; 110]. Відтак, стратегічне ядро політики лишається в руках держав-членів, але значна частина інструментів підтримки оборонної промисловості дедалі виразніше входить у наднаціональний правовий цикл.

Центральним наднаціональним актором у європейській оборонно-промисловій політиці виступає *Європейська комісія*, а її профільним адміністративним центром – Генеральний директорат з питань оборонної промисловості та космосу (DG DEFIS). Генеральний директорат координує

програми на кшталт EDF, EDIRPA, ASAP, EDIP та орієнтується на зміцнення конкурентоспроможності й інноваційності європейської оборонної індустрії через розвиток EDTIB. Така компетенція робить експліцитною логіку поступового самопосилення Комісії, яку сама її президентка Урсула фон дер Ляен називає «геополітичною Комісією» [67]: Комісія не перебирає на себе «операційну оборону», але нарощує вплив через інструменти внутрішнього ринку, бюджету, інновацій і промислового розвитку. Саме тому в неофункціоналістських інтерпретаціях вона концептуалізується нині як «політичний підприємець» [109].

Роль Комісії не зводиться лише до DG DEFIS. Йдеться про ширшу внутрішню систему, де оборонно-промислова політика перетинається з компетенціями інших директоратів: з питань внутрішнього ринку й конкуренції, торгівлі, досліджень та інновацій, бюджету, транспорту і військової мобільності, а також суміжних напрямів цифрової та космічної політики. Саме така міжсекторальність пояснює, чому ця політика є водночас і безпековою, і індустріальною, і технологічною. Комісія виступає не лише виконавцем окремих програм, а й головним інтегратором різних політичних полів, що поступово зшиває оборонний вимір із загальною промисловою та геоекономічною політикою Союзу [109].

Європейська служба зовнішніх дій та Високий представник/віцепрезидент Комісії займають у цій архітектурі особливе місце, оскільки саме вони поєднують стратегічно-зовнішньополітичний та інституційно-координаційний виміри. Як зазначає А. Молнар, поява HR/VP і EEAS після Лісабонського договору була спробою зробити СЗБП/СПБО більш зібраною й узгодженою, але не ліквідувала конкуренцію з національними дипломатіями та іншими інституціями ЄС [109, с. 296–297]. У сфері оборонної промисловості це означає, що навіть суто «індустріальні» рішення не відриваються від стратегічного контексту. Тому EEAS і HR/VP важливі як політичні координатори, які з'єднують зовнішньополітичний, безпековий й оборонно-промисловий виміри політики ЄС.

Європейське оборонне агентство, натомість, є головним міжурядовим спеціалізованим актором у царині оборонних спроможностей, кооперації, досліджень і технологій. Стаття 45 ДЄС визначає його завдання: сприяти

визначенню цілей спроможностей, гармонізації оперативних потреб, розвитку коопераційних програм, підтримці оборонних досліджень і зміцненню EDTIB. На офіційному рівні EDA описується як міжурядовий «хаб» європейської оборонної кооперації, що працює під егідою Ради і підтримує держави-члени по всьому циклу розвитку спроможностей [27]. Варто звернути увагу, що з посиленням Комісії, запуском DG DEFIS і програм типу EDF дедалі виразнішою стає зона перекриття між EDA та Комісією [109, с. 301]. Тому EDA сьогодні є також одним із головних майданчиків інституційного тертя між міжурядовим та наднаціональним рівнями управління.

Інституційна роль *Європейського парламенту* в цій політиці принципово амбівалентна. У виключно СЗБП/СПБО його формальні повноваження залишаються обмеженими: стаття 36 ДЄС зобов'язує Високого представника регулярно консультувати Парламент щодо головних аспектів і базових виборів, інформувати його про розвиток політики та враховувати його погляди. Додатковим обмеженням є спеціальний режим доступу до чутливої інформації, закріплений ще міжінституційною угодою 2002 року між Парламентом і Радою. Як наголошують К. Мозер і С. Блокманс, проблема ЄП полягає не лише у формально вузьких повноваженнях, а й у хронічних інформаційних асиметриях, фрагментації компетенцій і високій неформальності процесів у СПБО. Водночас у промислово-законодавчих справах, де його роль не походить від Договору, Парламент виступає співзаконодавцем і реальним творцем права (*англ.* law-shaper), що особливо помітно у законодавчому процесі щодо EDF, EDIRPA, ASAP та EDIP [110, с. 613–617].

На рівні внутрішньої організації Європарламенту сформований поділ праці між парламентськими комітетами. SEDE концентрує політико-безпековий і наглядовий вимір, ITRE – індустріально-технологічний, а IMCO – внутрішньоринковий і регуляторний. Ця внутрішня конфігурація є однією з найцікавіших новацій останніх років: як показують К. Мозер і С. Блокманс, у випадку EDIRPA SEDE уже не лишився осторонь, а вийшов у співкерівну роль разом із ITRE, також був залучений до процесу IMCO [110, с. 614]. Це яскраво

демонструє, що оборонно-промислова політика дедалі виразніше перестає бути доповненням чи простором між СЗБП і СПБО, а стає окремим законодавчим полем, де робота комітетів, розподіл компетенцій і міжкомітетні переговори мають прямий вплив на результати політики.

Європейський інвестиційний банк дедалі більше входить до констеляції акторів оборонно-промислової політики не як нормотворець, а як фінансовий мультиплікатор. ЄІБ прямо заявляє, що розширив перелік допустимих для фінансування проєктів у сфері безпеки й оборони, звуживши коло виключень і зробивши їх «якомога точніше визначеними та мінімальними за обсягом», а також запровадив постійну наскрізну ціль безпеки і готовності для всіх секторів. Додатково у 2024 р. було створено Відділ безпеки та оборони як «one-stop shop» для компаній сектора, а в оперативному плані на 2026–2028 рр. Група ЄІБ закріпила підвищений рівень фінансування безпеки та оборони [31]. Водночас роль ЄІБ залишається подвійною. З одного боку, політичний тиск на Банк із вимогою активніше підтримувати оборонну готовність очевидно зростає; з іншого – сам ЄІБ чітко фіксує межу: зброя і боєприпаси залишаються виключеними з фінансування, тоді як допустимими є оборонна інфраструктура, обладнання та технології для військового чи поліцейського використання і подвійного призначення [58]. Отже, ЄІБ стає інституцією, через яку ЄС намагається поєднати стратегічну необхідність нарощування оборонної спроможності з репутаційними, правовими та політичними обмеженнями власної фінансової моделі.

Таким чином, механізм ухвалення рішень щодо оборонно-промислової політики ЄС доцільно описувати через дві взаємопов'язані, але не тотожні траєкторії, що пролягли в ході трансформації політики. Перша – власне оборонна частина СЗБП/СПБО, де ключові стратегічні рішення, місії, операції та обіг чутливої інформації залишаються переважно в міжурядовому режимі. Тут визначальними акторами є Європейська рада, Рада ЄС, HR/VP, EEAS і пов'язані з ними спеціалізовані структури, а роль Парламенту обмежується консультаціями, наглядом, рекомендаціями та бюджетно-інформаційним тиском. Друга траєкторія – промислова та ринкова. Тут директиви і регламенти, що стосуються закупівель,

трансферів оборонної продукції, фондів і програм підтримки, проходять традиційний для права ЄС цикл: ініціатива Комісії, співзаконодавство Парламенту і Ради, а далі імплементація й виконання. Саме в цій площині оборонна промисловість дедалі сильніше європеїзується: переходить від ринкового регулювання й підтримки R&D до політики оборонної готовності, спільних закупівель, нарощування виробничих потужностей і безпеки постачання.

2.2. Інструменти політики ЄС у сфері оборонної промисловості

Політика ЄС у сфері оборонної промисловості реалізується через багаторівневу систему правових, фінансових, закупівельних і координаційних механізмів. Оскільки її еволюція представляється як перехід від ринкового регулювання до активної промислової політики [94; 109], відповідно й аналіз інструментів цієї політики слід вибудовувати послідовно від нормативно-регуляторної основи і механізмів ринкового упорядкування до програмно-фінансових та антикризових інструментів, а також – новітніх стратегічних, програмних і координаційних.

Дії ЄС у сфері оборонно-промислової кооперації повинні ґрунтуватися на ст.ст. 173 (щодо промислової політики) та 182 ДФЄС (щодо наукової і технологічної бази) [102, с. 3]. Правовою відправною точкою європейської політики тривалий час залишалася напруга між принципами єдиного ринку і суверенним правом держав-членів виводити оборонну сферу з-під дії загальних правил. Ключовим елементом тут є ст. 346 ДФЄС [11], яка дозволяє державам уживати заходів, необхідних для захисту їхніх суттєвих інтересів безпеки у зв'язку з виробництвом або торгівлею озброєннями, боєприпасами та військовими матеріалами. Ця норма надовго закріпила особливий статус оборонного ринку, легітимувала широке використання національних винятків і тим самим обмежувала глибшу європеїзацію закупівель, трансферів та промислової кооперації, а також ускладнювала формування повноцінного спільного європейського оборонного ринку [109, с. 299–300; 102,

с. 3–6]. Відтак, початковий підхід ЄС полягав в обережній екстраполяції механізмів внутрішнього ринку на оборонний сектор через правові й регуляторні інструменти.

«Оборонний пакет» 2009 р. став конкретизацією такого підходу. Через *Директиви 2009/81/ЕС* та *2009/43/ЕС* Єврокомісія намагалася зменшити фрагментацію ринку завдяки прозорішим закупівельним процедурам, сертифікації компаній і спрощенню переміщення оборонної продукції всередині Союзу [102, с. 5–6]. Однак, аналіз Європарламенту (Х. Массон) щодо імплементації цих директив виявив численні перешкоди на національному рівні, зокрема практику «gold-plating» (надмірне ускладнення європейських норм під час їх імплементації) та застосування «офсетів» (компенсаційні угоди з вимогою інвестування частини угоди в економіку країни-покупця) [120]. Як наголошує Д. Фіотт, цей пакет не став справжнім переломним моментом, оскільки держави-члени й далі широко спиралися на винятки безпеки, зберігали розпорошений попит, дублювання виробництва та національно орієнтовані моделі закупівель, а отже реальна інтеграція ринку залишалася обмеженою [95].

Оскільки регуляторні ініціативи не змогли забезпечити розвиток ЕДТІВ, у 2016 р. ЄК запустила комплекс ініціатив, пов'язаний з *Європейським оборонним планом дій* (англ. European Defence Action Plan). EDAP концептуально оформив новий курс, за яким оборонна промисловість почала розглядатися не лише як чутливий сегмент внутрішнього ринку, а як сфера цілеспрямованого політичного втручання для підтримки кооперації, інновацій і конкурентоспроможності. Цей курс реалізовувався через серію пілотних програм: Пілотний проєкт з оборонних досліджень (PP), Підготовчу дію з оборонних досліджень (PADR) на 2017–2019 рр. та Європейську програму оборонного промислового розвитку (EDIDP) на 2019–2020 рр. [26; 85].

Метою *PADR* було тестування механізмів грантового фінансування суто військових досліджень та оцінка можливостей синергії з цивільними програмами у контексті технологій подвійного призначення. Утім, програма страждала від відсутності інтегрованого багаторічного документа планування, що ускладнювало синхронізацію європейських грантів із національними оборонними бюджетами

[121, с. 21]. У той час *EDIDP* був спрямований на подолання так званої «долини смерті» в інноваційному циклі – етапу між успішними науковими дослідженнями та переходом до серійного виробництва. Понад 80% оборонних закупівель і 90% військових досліджень в Європі здійснювалися ізольовано на національному рівні [89; 96, с. 592]. Для вирішення цих проблем *EDIDP* специфічними цільовими механізмами фінансування (загалом алоковано 158,3 млн євро) покривала витрати на різних стадіях розробки: до 100% фінансування для техніко-економічних обґрунтувань, сертифікації та стандартизації, і до 20% для створення прототипів. Головною умовою доступу до коштів була транскордонна співпраця. Були передбачені особливі стимули для малих та середніх підприємств, а також із середньою капіталізацією (*mid-caps*) [29]. Загалом, як наголошують Ф. Мауро та ін. у своєму дослідженні, *PADR* та *EDIDP* виступили успішними програмами-попередниками *EDF*: вони підготували нормативну базу, відпрацювали бюрократичні процедури та показали, що Єврокомісія здатна адмініструвати оборонні бюджети [114].

Європейський оборонний фонд (англ. *European Defence Fund*), запущений у 2021 р., став базовим довгостроковим інструментом мирного часу, через який ЄС перейшов до стабільного співфінансування оборонно-промислової кооперації. Фонд поєднує сприяння спільним дослідженням і розробкам, підтримку інновацій та стимулювання транскордонної промислової співпраці. Бюджет фонду становить 8 млрд євро на 2021–2027 рр. і є третім за величиною бюджетом на оборонні дослідження та розробки в ЄС після бюджетів Німеччини та Франції. На березень 2026 р. з нього профінансовано 224 проекти, в яких беруть участь близько 700 організацій; малі та середні підприємства становлять 43% бенефіціарів і отримали приблизно 20% коштів [118, с. 1].

Концептуально *EDF* переслідує подвійну мету: закриття критичних прогалів у наявних військових спроможностях європейських армій та трансформацію оборонного сектору через підтримку проривних інновацій [118, с. 1]. Станом на червень 2025 р. вже було інвестовано 5,4 мільярда євро в оборонні R&D, що стимулювало безпрецедентний рівень транскордонного співробітництва. Фонд

успішно заохотив участь МСП та новачків ринку у масштабних консорціумах, сприяючи розробці критичних технологій наступного покоління у всіх бойових просторах [25].

Незважаючи на такі успіхи, нині точаться дискусії навколо регуляторних бар'єрів Фонду. Зокрема, аналітики IISS вказують на майже непереборні перешкоди для залучення провідних оборонних компаній із найближчих країн-союзників по НАТО (США, Велика Британія, Канада), які не мають штаб-квартири або основних виробничих потужностей на території ЄС. Відтак, такий протекціоністський підхід, як зазначається, створює бар'єри для технологічної співпраці і може підірвати загальну безпеку Європи [106]. Додатково, за відсутністю централізованого планування фінансування розподіляється між великою кількістю дрібних консорціумів задля задоволення політичних квот держав, що знижує шанси на розробку проривних стратегічних платформ. Примітно також, що щодо EDF зберігається конфлікт національного й наднаціонального рівнів: держави-члени через процедури «подвійної комітології» утримують фактичне право вето на затвердження робочих програм, попри управління фінансами Комісією [114].

Повномасштабна агресія Росії проти України у 2022 р. стала для політики ЄС у сфері оборонної промисловості структурним шоком, а відтак – каталізатором її перегляду. Попередній набір інструментів був зосереджений переважно на довгострокових дослідженнях і розробках, але після 2022 р. до нестачі фінансування додався дефіцит темпу: стали очевидними прогалини у боєприпасах, виробничих потужностях, швидкості закупівель і загальній оборонній готовності Союзу. Війна в Україні миттєво спустошила національні арсенали європейських країн. Для подолання кризи ЄС був змушений терміново розробити два безпрецедентні короткострокові інструменти кризового реагування: *Акт на підтримку виробництва боєприпасів (ASAP)* та *Акт про зміцнення європейської оборонної промисловості через спільні закупівлі (EDIRPA)*.

Регламент (ЄС) 2023/1525 (*ASAP*), ухвалений в липні 2023 р., мав на меті пряме фінансове стимулювання термінового нарощування виробничих потужностей EDTІВ. Головним фокусом стали найбільш дефіцитні позиції:

боєприпаси класу «земля-земля», 155-мм артилерійські снаряди та ракети. Обсяг цільового втручання ЄС у промислову спроможність оцінювався у 513 млн євро. Дослідник Ф. Фаббріні розглядає ASAP не просто як військову програму, а в ширшому макроекономічному контексті трансформації політики ЄС: «ASAP пов'язаний з фундаментальними законодавчими ініціативами, як Chips Act та Critical Raw Materials Act, які усі є спрямовані на підвищення стійкості внутрішніх ланцюгів постачання ЄС, зменшення іноземної залежності та адаптацію до реалій нової та селективної глобалізації» [91, с. 4–5].

Разом з орієнтованим на виробництво ASAP у жовтні 2023 р. був запущений закупівельний інструмент – *EDIRPA* – з індикативним бюджетом в розмірі 310 млн євро. Його головна функція полягала у стимулюванні виходу держав-членів на ринок оборонної продукції не окремо, а спільно (щонайменше три країни). Водночас за допомогою цього акту ЄС прагнув подолати найбільш нагальні і критичні прогалини у спроможностях, а не просто компенсувати витрати держав-членів [76, с. 332]. Пріоритетними напрямками фінансування робочою програмою були визначені закупівля (1) боєприпасів, (2) систем протиповітряної та протиракетної оборони, а також (3) заміна застарілих систем і платформ [21]. Практична ефективність інструменту виявилася високою. П'ять відібраних проєктів отримали гранти по 60 млн євро на підтримку консорціумів, що спільно закуповують системи ППО, бронетранспортери та артилерійські боєприпаси, причому значна частина закупівель прямо орієнтована на підтримку України [22]. Помітним є те, що незважаючи на доволі малі обсяги фінансування з бюджету ЄС, активна роль Єврокомісії та Європейського оборонного агентства в стимулюванні виробництва і попиту свідчить про історично новий, хоча й частковий, рівень централізації оборонних закупівель в Союзі.

Наступним кроком після спорадичних фінансових впливань стала презентація у березні 2024 р. першої в історії *Європейської оборонно-промислової стратегії* (EDIS) як цілісної довгострокової рамки до 2035 р. Стратегія «спрямована на підвищення стійкості європейської оборонної промисловості через підтримку спільних досліджень, інвестицій, виробництва та закупівель» [109, с. 305], а також

задає чіткі індикатори: «1) 40% закупленого оборонного обладнання державами-членами на спільній основі до 2030 р.; 2) частка між'європейської оборонної торгівлі – щонайменше 35% до 2030 р.; 3) сталий прогрес до закупівель державами-членами щонайменше 50% їхніх оборонних інвестицій до 2030 р. і 60% до 2035 р.» [109, с. 305–306]. Ці так звані європейські преференції EDIS дослідники, зокрема Є. Доббер, концептуалізують як протекціоністське кільце «Buy European» (з *англ.* «купуй європейське»), що, суперечачи ліберальній вірі у вільний вибір, є основою у прагненні Європи до стратегічного суверенітету [88, с. 67].

Інструментом імплементації стратегії стала *Європейська оборонно-промислова програма* (EDIP), ухвалена в грудні 2025 р. У березні 2026 р. Єврокомісія затвердила багаторічну робочу програму на 1,5 млрд євро для 2026–2027 рр., спрямовану на модернізацію європейської та української оборонної промисловості (300 млн євро для Інструменту підтримки України), нарощування виробничих потужностей, технологічну стійкість і сталість постачань [20]. Програма стала «останнім елементом пазла нової оборонної політики ЄС» [111] і розглядається як інституційний міст між короткостроковими заходами і наступною Багаторічною фінансовою програмою (2028–2034 рр.), в якій Комісія вже запропонувала безпрецедентні 131 млрд євро на оборону та космос. Ключовим нововведенням EDIP є концепція «Проектів спільного інтересу» (*англ.* Flagship projects), що орієнтовані на створення загальноєвропейських спроможностей наступного покоління: Європейська ініціатива захисту від дронів, система «Спостереження за східним флангом» (*англ.* Eastern Flank Watch), Європейський повітряний щит та Європейський космічний щит. Також впроваджується суворі протекціоністські правила: вартість компонентів з третіх країн (не партнерів) не повинна перевищувати 35% від загальної вартості кінцевого оборонного продукту [111].

Найрадикальнішим та наймасштабнішим кроком у розбудові фінансової архітектури оборонної політики ЄС стало ухвалення Радою ЄС у травні 2025 року Регламенту (ЄС) 2025/1106 щодо створення тимчасового інструменту макрофінансової підтримки «Дії з безпеки для Європи» (*англ.* Security Action for

Europe – *SAFE*), що був інтегрований в широкий план Комісії «*ReArm Europe / Readiness 2030*». Механізм *SAFE* пропонує державам-членам доступ до 150 млрд євро у вигляді пільгових позик, залучених на міжнародних ринках капіталу, для здійснення термінових та масштабних інвестицій в оборону. Щоб отримати позику, держава-член повинна представити «*Національний план оборонних інвестицій*», який передбачає виключно спільні закупівлі (за участю щонайменше двох держав-членів ЄС, або у партнерстві з Україною чи країною ЄАВТ). На кінець 2025 р. 18 держав-членів подали запити на загальну суму 127 млрд євро [57]. Показово, що регламент *SAFE*, як і попередні інструменти, запровадив безпрецедентно жорсткі критерії «*Buy European*»: походження підрядників з ЄС, 65% вартості продукції має походити з ЄС (включно з Україною та ЄАВТ), європейські підрядники повинні мати дизайнерську автономію. Відзначається, що ці вимоги стали непереборною перешкодою для залучення передових технологій від найближчих союзників (Велика Британія, Канада та інші) [88].

Ефективність макрофінансових оборонних інструментів ЄС (*EDF*, *SAFE*) критично залежить від багаторівневої архітектури координації, що запобігає фрагментації зусиль і функціонує як високоінтегрований, замкнений управлінський контур. Інтелектуальним та планувальним ядром цієї системи виступає *Європейське оборонне агентство (EDA)*, яке через *План розвитку спроможностей (CDP)* визначає обов'язкові пріоритетні напрямки військового будівництва у п'ятьох просторах, формуючи чітке бачення того, що саме потрібно розробити. Для синхронізації цих стратегічних цілей із реальними можливостями держав-членів застосовується *Координований щорічний огляд з питань оборони (CARD)*, який, зазнавши значного впливу через війну в Україні, фокусує національні бюджети на підготовці до конфліктів високої інтенсивності та визначає, хто має ресурси і бажання для співпраці. Практична ж реалізація цих ініціатив відбувається на базі *Постійної структурованої співпраці (PESCO)* – юридично зобов'язуючого політичного каркасу, який об'єднує держави у консорціуми навколо десятків конкретних проєктів.

Таким чином, утворюється ефективна наднаціональна екосистема: CDP виявляє стратегічну потребу, CARD знаходить партнерів, PESCO інституційно об'єднує їхні зусилля, а європейські фонди (завдяки преференціям для проєктів PESCO) забезпечують цьому ланцюжку необхідне фінансове покриття. Як зазначають Я. Й. Андерссон і М. Бріц, «ефективна політика ЄС у сфері оборонної промисловості внутрішньо пов'язана та залежить від рамки пріоритезації на рівні ЄС» [76, с. 333]; інакше відбувається множення інструментів («алфавітний суп з аббревіатур») без чіткої прив'язки до колективно визначених потреб.

У процесі впровадження новітніх інструментів оборонно-промислової політики інституції ЄС зіткнулися з регуляторною базою, що десятиліттями створювалася для забезпечення прозорості, екологічності та конкуренції мирного часу, а тому вона стала перешкодою для швидкого нарощування оборонних спроможностей. Для вирішення цієї проблеми у червні 2025 року Єврокомісія ухвалила масштабний пакет законодавчих і незаконодавчих пропозицій на виконання Білої книги «Readiness 2030» – «Омнібус оборонної готовності» (англ. Defence Readiness Omnibus). Пакет позиціонується як фундаментальна трансформація оборонного ринку ЄС шляхом масштабної дебюрократизації. По-перше, передбачено підвищення удвічі фінансових порогів застосування складних процедур (до 900 тис. євро для постачань і 7 млн євро для підяду), що може вивести з-під жорсткого регулювання чверть контрактів. По-друге, до 2031 року передбачається можливість прямих переговорів щодо закупівель готового озброєння за умови спільної участі щонайменше трьох держав, а максимальний термін рамкових угод подовжується до 10 років. По-третє, уточнюються умови застосування винятків і прискорених процедур у сферах дозвільного та екологічного регулювання. По-четверте, Омнібус пропонує пом'якшення антимонопольних обмежень щодо злиття оборонних компаній задля посилення їхньої консолідації [17; 119].

Отже, розвиток інструментів політики ЄС у сфері оборонної промисловості засвідчує три взаємопов'язані тенденції. По-перше, ця політика еволюціонувала від переважно регуляторно-ринкового підходу до багаторівневої системи програмно-

фінансових, закупівельних, виробничих і координаційних механізмів, що дедалі виразніше набуває рис цілеспрямованої промислової політики. По-друге, після 2022 р. відбулося різке посилення закупівельного й виробничого вимірів політики, а також бойової готовності, коли до довгострокових інструментів розвитку додалися механізми термінової координації попиту та нарощування виробничих спроможностей. По-третє, попри розширення інструментальної бази, ефективність цієї політики й надалі залежить від здатності держав-членів узгоджувати попит, інвестиції та пріоритети спроможності на рівні Союзу. Саме складність цієї інструментальної архітектури створює простір для участі інституцій, промислових акторів, асоціацій і груп інтересів у процесах формування та реалізації політики.

2.3. Механізми доступу й участі груп інтересів у формуванні і реалізації політики ЄС у сфері оборонної промисловості

Сучасну оборонно-промислову сферу ЄС дедалі складніше описувати як замкнений міжурядовий простір. З одного боку, держави-члени й надалі контролюють ключові оборонні прерогативи, зберігають вирішальний вплив на пріоритети спроможностей і не відмовляються від національної безпеки як базового принципу. З іншого боку, нові інструменти й механізми – PESCO, EDF, CARD, а також EDIRPA, EDIS і EDIP – створили форми спільного управління, координації й фінансового стимулювання, які вже важко описати як міжурядові. Ця сфера нині поєднує правові основи СЗБП з інструментами внутрішнього ринку, промислової політики та бюджетного управління ЄС, а тому формує багаторівневу систему участі на перетині наднаціональних, міжурядових, парламентських і експертно-програмних майданчиків, зростаючі канали доступу до якої теж розподіляються між кількома інституційними рівнями. Розширення механізмів участі безпосередньо пов'язане з еволюцією самої політики: зміщення центру ваги ЄС до промислової політики, поява спеціальних фондів, стратегій, координаційних форматів і програмних механізмів зумовили не лише зміну змісту політики, а й

збільшення кількості точок входу в неї – через робочі програми, консультації, комітети, фінансові інструменти й координаційні платформи.

Концептуалізація європейської оборонної політики протягом останнього десятиліття демонструє фундаментальний зсув у парадигмі взаємодії між наднаціональними інституціями ЄС та європейським оборонно-промисловим комплексом. У сучасній інституційній архітектурі оборонна індустрія поступово перетворилася з класичного зовнішнього актора, що здійснює ситуативний лобістський тиск на процес прийняття рішень, на невід'ємний структурний елемент формування та реалізації самої політики. Формальна архітектура залучення оборонної індустрії до процесів прийняття рішень у Європейському Союзі спирається на складну багатовимірну модель взаємодії між Європейською комісією, Європейським оборонним агентством (EDA) та Європейським парламентом.

Європейська комісія є ключовим наднаціональним вузлом доступу в політиці ЄС у сфері оборонної промисловості, насамперед через *Генеральний директорат з питань оборонної промисловості та космосу* (DG DEFIS), який «веде діяльність Комісії у сфері європейської оборонної промисловості», відповідає за зміцнення її конкурентоспроможності та інноваційності, підтримує оборонні ланцюги постачання, залучення малих й середніх підприємств і реалізує відповідні програми та ініціативи, зокрема EDF, EDIS та EDIP [15]. Зі створенням DG DEFIS Комісія інституційно закріпила свій підхід до управління європейським оборонним ринком: відбувся концептуальний перехід від традиційної політики «коригування ринку» до активної, інтервенціоністської – «створення ринку», де Комісія де-факто виступає архітектором нових промислових спроможностей [93].

Інституційні точки входу в рамках DG DEFIS є жорстко структурованими та функціонують через три формалізовані канали. Першим і найбільш інтегрованим каналом виступають *експертні групи*. DG DEFIS формально спирається на «Експертну групу Комісії з політики та програм, що стосуються космічної, оборонної та аеронавігаційної промисловості ЄС» (SDA) [9]. Група складається щонайбільше з 60 членів та у своїй оборонній конфігурації об'єднує виробничі

компанії, малі та середні підприємства, стартапи, галузеві асоціації та науково-дослідні інституції. Формальний мандат цієї групи дозволяє їй надавати прямі експертні консультації щодо розробки нових законодавчих пропозицій та здійснювати технічну оцінку ефективності вже існуючих інструментів. Її члени безпосередньо залучені до критично важливого процесу мапування стратегічних промислових ланцюгів доданої вартості, ідентифікації критичних технологій та виявлення вразливостей у ланцюгах постачання [5, с. 1]. Участь у таких групах надає представникам індустрії привілейований доступ до інформації та можливість формувати технічні параметри політики на найбільш ранніх етапах її розробки.

Другим каналом є механізми відкритих та цільових *консультацій*. Показовим прикладом їхнього застосування став процес розробки Європейської оборонно-промислової стратегії. З 27 жовтня по 29 грудня 2023 року Комісія у тісній співпраці з Високим представником ЄС ініціювала збір пропозицій від ключових стейкхолдерів EDTIB. Консультації були структуровані навколо двох основних компонентів: організації спеціалізованих воркшопів для безпосередньої взаємодії з індустрією та запрошення до подання письмових пропозицій. Комісія визначила чіткі цільові групи для цих консультацій: держави-члени, оборонна промисловість, фінансовий сектор, а також аналітичні центри та академічна спільнота. Для спрямування дискусій DG DEFIS опублікував загальний консультаційний та п'ять тематичних дискусійних документів. Залучення фінансового сектору та індустрії на цьому етапі дозволило Комісії зібрати аргументи для легітимізації подальшого політичного тиску на Європейський інвестиційний банк з метою зміни його кредитної політики на користь EDTIB [12].

Третім, інституційно найскладнішим, каналом є механізм *комітології*. Управління наднаціональними програмами (зокрема EDF) підпорядковується правилам комітології, які забезпечують формальний контроль держав-членів над імплементаційними актами ЄК. Програмний комітет EDF затверджує щорічні робочі програми через процедуру експертизи, що вимагає ухвалення імплементаційного акта кваліфікованою більшістю (55% країн, 65% населення) [8]. З точки зору інституційних структур можливостей, це створює для індустрії

дворівневу архітектуру доступу: пряму взаємодію з DG DEFIS на етапі розробки програми та непрямую взаємодію через лобіювання національних урядів під час голосування. Складність блокування рішень змушує промисловість артикулювати саме транснаціональні інтереси.

Європейське оборонне агентство, будучи інституцією з міжурядовим управлінням, посідає важливе місце в системі європейського планування оборонних спроможностей та відіграє помітну роль у залученні промислових акторів до процесу визначення технологічних пріоритетів. Агентство розробило гібридний спосіб роботи, де невеликий його штат працює з мережею, як оцінювалося у 2016 р., близько 4000 фахівців з питань оборони, формуючи так єдину епістемічну спільноту [84].

Формальний доступ у межах EDA забезпечується через розгалужену політику взаємодії з представниками оборонної промисловості. Основним інституційним майданчиком є Мережа груп з технологій спроможностей – *CapTechs* (англ. Capability Technology Groups). 15 CapTechs охоплюють усі критичні простори сучасних військових технологій. Мережа груп як унікальний механізм формально об'єднує державних бюрократів, військових та технологічних акторів у єдині робочі структури. Архітектура участі поділяється на три рівні: 1) національні координатори (CNC, делеговані представники держав-членів, що забезпечують координацію CapTech в межах держави); 2) урядові члени (представники міністерств та урядових НДІ, що деталізують військові вимоги); 3) неурядові експерти (представники індустрії, МСП та академічна спільнота, які мають прямий доступ до формування порядку денного та надають критичні знання). Останні мають легітимний вплив на формування фундаментальних документів, зокрема Всеосяжний стратегічний порядок денний досліджень (OSRA), що визначає Технологічні будівельні блоки. У межах кожного Блоку експерти CapTechs розробляють дорожню карту з конкретними ідеями проєктів [6].

Центральним формальним механізмом EDA є також «структурований діалог з промисловістю з ключових питань, зокрема щодо розвитку потенціалу та досліджень і технологій», який охоплює не лише генеральних підрядників, а й

низку інноваційних МСП, компанії із середньою капіталізацією та дослідницькі організації. Цей діалог зосереджений на Ключових стратегічних видах діяльності та ширших політиках ЄС, які впливають на оборонний сектор. Для забезпечення прозорості цього процесу EDA публікує Дорожню карту взаємодії з промисловістю (*англ.* Industry Engagement Roadmap), яка окреслює ключові заходи на рік. Значна увага приділяється демократизації доступу до оборонного ринку через підтримку малих і середніх підприємств. З цією метою функціонує SME Corner – спеціалізований механізм, який надає МСП практичні поради щодо того, як орієнтуватися у складних оборонних ланцюгах постачання, які домінуються державними замовниками та великими корпораціями. EDA також підтримує Платформу B2B для сприяння транскордонним партнерствам та створює спеціалізований портал «EU Funding Gateway», що слугує єдиним вікном для доступу до інформації про фінансування національних і кооперативних проєктів на рівні ЄС [35].

Європейський парламент, попри те, що не виступає домінуючим центром ухвалення рішень у сфері оборони, створює публічні й політичні точки входу в межах звичайних законодавчих процедур. Зі зростанням ролі наднаціонального законодавства (регламенти EDF, ASAP, EDIRPA, EDIP), Парламент стає ключовою ареною для легітимації інтересів. Основними майданчиками є Підкомітет з питань безпеки і оборони (SEDE) та Комітет з питань промисловості, досліджень та енергетики (ITRE) [110]. Доступ груп інтересів суворо регламентується правилами процедури та формалізується через публічні слухання, тематичні воркшопи та участь експертів у засіданнях комітетів. Відповідно до Правила 127 Регламенту ЄП, комітети мають право організовувати слухання з експертами, створюючи формальні можливості впливу для представників індустрії. Доступ тут є публічним і має консультативний й політичний характер: надання макроекспертизи та обмін думками щодо життєздатності ініціатив. Коло точок входу значно розширює практика співавторства доповідей комітетами SEDE та ITRE, що дозволяє групам інтересів апелювати як до імперативів безпеки, так і до конкурентоспроможності та підтримки МСП водночас. Варто згадати і найбільш традиційний канал доступу у

ЄП – єродепутати, які стають адресатами лобізму під час підготовок звітів і поправок впродовж тріалогів.

Кризовий характер ухвалення оборонних рішень після 2022 р. створив суттєві виклики для відкритої демократичної участі і контролю. Так, європейські інституції змушені вдаватися до використання прискорених процедур. Зокрема, розгляд пропозиції про створення EDIP відбувався за надзвичайною процедурою, що значно обмежило час для дебатів і подання правок. Показовим став також заклик Комісара з питань оборони А. Кубілюса підкомітету SEDE обійти стандартний 8-тижневий період розгляду програми AGILE національними парламентами. Аргументуючи, він сказав єропарламентарям, що «Путін не чекатиме, поки ми закінчимо останній тріалог, щоб перевірити нас» (15 квітня 2026 р.) [7]. Така динаміка свідчить про те, що доступ до процесу прийняття критичних оборонних ініціатив мають в першу чергу великі промислові гравці, представлені в Брюсселі, тоді як дрібніші стейкхолдери можуть залишатися на маргінесі дискусій.

У єропейській архітектурі оборонного планування представники промисловості інтегруються як ключові виконавці ще на стадії формування спроможностей. Так, План розвитку спроможностей (CDP) формулює 22 пріоритети розвитку спроможностей. Дизайн Плану передбачає прямий канал доступу індустрії до цього процесу через CapTechs [6]. У межах Скоординованого щорічного огляду оборони (CARD) Єропейське оборонне агентство аналізує дані держав-членів щодо їхніх оборонних бюджетів, планів закупівель та науково-дослідних програм. Індустрія тут не є формальним учасником урядових діалогів, але має структурну можливість включення через критерій «Релевантність для EDTIB», який оцінює потенціал промислової бази, при цьому інституціоналізуючи об'єктивні потреби промисловості у консолідації замовлень у вигляді офіційних рекомендацій [13].

Найбільш глибоку юридично зобов'язуючу структурну інтеграцію демонструє механізм *Постійної структурованої співпраці* (PESCO). Відповідно до статті 42(6) ДЄС, програма зобов'язує держави-члени розробляти спільні оборонні проекти. Інституційний дизайн PESCO визначає роль промисловості як

«інтегрованого виконавця» шляхом механізму «віддзеркалення»: політико-військовий альянс держав-членів змушує індустрію формувати дзеркальні транскордонні консорціуми. Для їх створення передбачені потужні фінансові стимули (бонуси до грантів), що мотивує компанії тиснути на свої національні уряди з вимогою подачі їхніх ініціатив через парасольку PESCO [47].

Європейський оборонний фонд (EDF) – фінансове ядро оборонно-промислової політики ЄС – відзначається жорстко структурованим доступом до портфелю 7,3 млрд євро. Він виключає національні проекти, натомість вимагає транскордонних консорціумів (три незалежні юрособи, що представляють три різні держави-члени), стимулюючи національних підрядників інтегрувати свої ланцюги доданої вартості на пан-європейському рівні. Особлива увага приділяється МСБ: каскадна система преміювання збільшує фінансування (до 100% для досліджень), якщо консорціум інтегрує МСБ або підприємства із середньою капіталізацією. Це стимулює генеральних підрядників формувати екосистеми зі стартапами [28].

Специфічним механізмом непрямого впливу є інститут незалежних експертів EDF. Експерти здійснюють технічну та етичну оцінку проектів. Їхній доступ регламентований процедурами відкритого відбору через заклики до висловлення інтересу (вимагається допуск до держтаємниці та відсутність конфлікту інтересів). Щороку до EDF залучають понад сотню експертів, що створює структурні можливості для непрямого впливу на розподіл мільярдних ресурсів. Консенсусні та індивідуальні звіти експертів стають основою для формування фінальних рейтингів пропозицій [16].

Механізми доступу промислових акторів до формування і реалізації кризових інструментів – ASAP та EDIRPA – були визначені безпековим шоком та оперативністю їх розробки. Ключовою точкою входу стала створена ЄК, EEAS і EDA у травні 2022 р. *Цільова робоча група зі спільних оборонних закупівель* (англ. Defence Joint Procurement Task Force – DJPTF), що діяла як координаційний центр для узгодження короткострокових потреб держав-членів у закупівлях [65]. Для європейської індустрії DJPTF стала унікальним механізмом прямого структурного доступу, через який вони отримали формальну можливість напряду сигналізувати

наднаціональним органам про потреби розширення, модернізації, перепрофілюванні та усуненні дефіциту. Подібно у травні 2025 р. була створена *Міжінституційна цільова група ЄС–Україна* (англ. Inter-Institutional EU–Ukraine Task Force), що стала каналом інституціоналізованого доступу між українськими та європейськими акторами у сфері оборонно-промислової кооперації [1].

Регламент EDIP (2025/2643), у редакції, ухваленій 30 березня 2026 р., створює новий вузол доступу груп інтересів – *Раду з оборонної безпеки постачання* (англ. Defence Security of Supply Board) (ст. 76), яку можна вважати інституційним нащадком DJPTF. До складу Ради входять представники держав-членів, Комісії, Європейського оборонного агентства та Високий представник, тоді як Європейський парламент, асоційовані країни і, за потреби, Україна можуть долучатися в статусі спостерігачів. Регулювання прямо передбачає щонайменше щорічне залучення представників національних асоціацій оборонної промисловості та відібраних промислових представників, а в умовах стану кризи постачання – також участь високорівневих індустриальних представників у спеціальних конфігураціях роботи Ради [20; 52]. Отже, йдеться про формалізований механізм доступу, в межах якого промислові актори отримують інституційно визнану можливість впливу на реалізацію EDIP.

Таким чином, політика ЄС у сфері оборонної промисловості сформувала складну багаторівневу архітектуру доступу, в якій поєднуються наднаціональні, міжурядові, парламентські, експертні та програмно-фінансові механізми. Європейська комісія, Європейське оборонне агентство, Європейський парламент, а також інструменти на кшталт EDF, PESCO, CARD, ASAP, EDIRPA та EDIP створюють взаємопов'язані точки входу до процесів формування і реалізації політики. Відтак, участь груп інтересів у цій сфері постає інституційно і структурно визначеною, необхідною рисою самої політики.

РОЗДІЛ 3

ЛОБІЗМ У СФЕРІ ОБОРОННОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ЄС: ЕМПІРИЧНИЙ АНАЛІЗ

3.1. Динаміка та ресурсне забезпечення лобістської активності у сфері оборонної промисловості ЄС

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України у 2022 році спровокувала тектонічні зрушення в архітектурі безпеки Європейського Союзу, що призвело до безпрецедентної ремілітаризації континенту та радикального перегляду ролі оборонно-промислового комплексу. У цьому контексті нових масштабів, інституційних форм та фінансового забезпечення набула лобістська активність ключових галузевих акторів європейського ОПК, що свідчить про якісний зсув у стратегіях впливу, де індустрія перетворюється на активного архітектора європейської політики. Глибоке осмислення цих процесів вимагає застосування *моделі множинних потоків*, яка інтегрує аналіз потоків проблем, політики та рішень у момент відкриття «вікна можливостей». Ця методологічна рамка дозволяє деконструювати лобізм не як лінійний тиск, а як складну реакцію акторів на структурні шоки, що дає їм можливість легітимізувати специфічні інтереси та інтегрувати їх у нормативне поле ЄС у період високої інституційної пластичності.

Потік проблем: фокусуєча подія та індикатори

24 лютого 2022 року відбувся радикальний злам європейського статус-кво. Повномасштабне вторгнення Росії в Україну стало безпрецедентним, тектонічним, системним безпековим шоком для всього Європейського Союзу, що зруйнував попередню парадигму мислення. Цей злам, який миттєво і безповоротно деконструював архітектуру європейської безпеки, повернувши на континент жорсткі реалії конвенційної, високоінтенсивної сухопутної війни на виснаження, розуміється нами як *фокусуєча подія*.

Вторгнення РФ кристалізувало розуміння європейськими елітами того, що масштабна військова агресія є не гіпотетичним сценарієм для штабних навчань, а реальною, екзистенційною загрозою для самого ЄС. Спільна зовнішня та безпекова політика, яка «радіше орієнтувалася на кризовий менеджмент, стабілізацію і цивільну безпеку, аніж колективні оборонно-пов'язані дії» [69, с. 6], виявилася інституційно та фінансово нездатною відповідати на виклики середовища воєнного часу. Військові аналітики та розвідувальні органи країн-членів ЄС почали відкрито прогнозувати потенційну можливість прямого збройного зіткнення на суверенній території Євросоюзу в перспективі найближчих двох-п'яти років [80, с. 13]. Ця різка зміна у сприйнятті загрози продемонструвала, що м'яка сила, економічні санкції та дипломатичне переконання – традиційні інструменти впливу ЄС – є абсолютно недостатніми для забезпечення фізичного виживання Союзу в новій геополітичній реальності. Таким чином, сформувався потужний потік проблем, який вимагав негайного, неординарного реагування.

Війна сформувала ряд *індикаторів* потоку проблем, які зробили експліцитним невідповідний до збройного конфлікту стан фрагментованої Європейської оборонної технологічної та промислової бази (EDTIB). З початку вторгнення європейські уряди прагнули надсилати воєнну допомогу Україні і посилювати її оборону. Однак їм, як зазначає С. Беш, «довелося зіткнутися зі скороченими та старіючими запасами матеріальних цінностей, мінімальними виробничими потужностями оборонної промисловості та крихкими ланцюгами поставок» [78, с. 5]. Найболючішим індикатором став терміновий, глибокий та тривалий дефіцит артилерійських боєприпасів великого калібру, ракетних систем та сучасних засобів протиповітряної оборони.

Оборонна промисловість зіштовхнулася зі структурними вузькими місцями: від відсутності діючих ліній з виробництва пороху до браку кваліфікованих інженерів, а також серйозним браком доступу до приватного банківського капіталу через стигматизацію сектору в рамках критеріїв ESG. Додатковим індикатором кризи стала статистика зовнішньої залежності: 78% усіх оборонних закупівель держав-членів ЄС у період з лютого 2022 року по червень 2023 року були

спрямовані на імпорт, причому 63% цих коштів пішли безпосередньо військово-промислому комплексу США. А сукупні витрати 27 країн ЄС на оборону у 2024 році (343 млрд євро) виявилися у 2,5 раза меншими за витрати США [86, с. 5]. Цей масив емпіричних даних перетворив усвідомлення проблеми на розуміння того, що Європа є стратегічно неспроможною ані підтримувати Україну, ані гарантувати власну територіальну цілісність, що стало *першим етапом* для відкриття «*вікна можливостей*».

Після первинного шоку 2022 р. критичним тригером, який загострив безпекову кризу та відчуття стратегічної самотності Європи, а, відтак, призвів до вторинного розширення потоку проблем, стало можливе й згодом фактичне повернення Дональда Дж. Трампа до влади у США. Адміністрація президента зумовлює глибоку політичну турбулентність у самих США та у світі, створюючи кумуляцію проблем, які здатні долати бюрократичну інерцію євроінституцій. Публічна риторика уряду Штатів вже поставила під сумнів гарантії колективної безпеки в межах НАТО, зокрема статтю 5 Договору. Відкриті погрози Д. Трампа заохочувати російську агресію на країни, що не досягають цільового показника у 2% ВВП, та нова Стратегія національної безпеки, яка концептуалізує Європу через «цивілізаційний занепад», викликали шок у всіх європейських столицях. Як вважає С. Беш, «у процесі цього президентства довіра до НАТО може бути назавжди підірвана, що створить вакуум безпеки в Європі, яким Росія зможе скористатися» [78, с. 6].

Потік політики: новий консенсус

У відповідь на конвергенцію цих двох потужних фокусуєчих подій, у загальноєвропейському політичному дискурсі остаточно закріпилася та набула легітимності концепція «*стратегічної автономії*». Варто підкреслити, що якщо в період з 2013 по 2022 рр. ця ідея, переважно артикульована та просувана Францією, розглядалася багатьма державами-членами (зокрема країнами Балтії, Польщею та Німеччиною) з підозрою як небезпечна спроба підірвати НАТО та відірвати США від Європи, то після подій 2022–2025 рр. концепція стратегічної автономії

перетворилася із суперечливої теоретичної абстракції на питання безумовного екзистенційного виживання для всього континенту [112].

Індикатори технологічної та військової залежності стали настільки кричущими, що ігнорувати їх стало політично неможливо. Поток проблем чітко сформульована нова політична реальність: Європейський Союз мусить терміново і за будь-яку ціну подолати так звану «оборонну трилему». Суть її полягала в тому, що для нарощування потенціалу стримування держави-члени повинні були знайти складний компроміс між трьома болісними альтернативами: 1) погодитися на суттєве підвищення податків або скорочення витрат на інші соціальні політики; 2) поступитися часткою свого національного суверенітету над збройними силами та оборонними закупівлями на користь наднаціональних структур ЄС; або 3) піти на компроміси щодо того, які саме системи озброєнь купувати спільно і кому з європейських виробників віддати перевагу [80, с. 9].

Новий консенсус полягав у тому, що без створення власного, потужного, суверенного та інтегрованого оборонно-промислового потенціалу Європа залишатиметься повністю беззахисною перед гібридними атаками, економічним примусом та прямими мілітарними загрозами в епоху глобальної конкуренції великих держав. Весняний Євробарометр 2024 р. дав підстави розглядати цей консенсус як глибокий суспільно-політичний: 77% європейців підтримують Спільну політику безпеки і оборони, а також 71% погоджується, що ЄС має зміцнювати свій потенціал для виробництва воєнного обладнання [60].

Отже, легітимація концепції «стратегічної автономії», розв'язання «оборонної трилеми» та укладення нового консенсусу щодо необхідності посилення оборонно-промислового потенціалу ЄС задали подальший напрям розвитку *потіку політики*, який природно зумовив безпрецедентний *потік рішень* (законодавчі пропозиції, галузеві вимоги та прийняті рішення) та сприяв відкриттю *політичного «вікна можливостей»*.

Відкриття «вікна можливостей»: мобілізація груп інтересів

Масштабна конвергенція трьох потоків, як ми розуміємо, відкрила політичне «вікно» – можливості інституцій та політичних еліт, а також груп інтересів,

просунути вигідні для себе та/або дійсно необхідні політичні й регуляторні рішення, які мали б призвести до серйозних змін публічної політики задля реагування і розв'язання системної безпекової кризи. Зокрема, такими рішеннями стали: скасування чи пом'якшення фіскальних обмежень Єврозони для виведення оборонних витрат з-під лімітів дефіциту бюджету, обговорення спільного випуску боргових зобов'язань на військові цілі, перерозподіл фондів політики згуртованості, та пряме фінансування розширення ОПК з бюджету ЄС (що вважалось неможливими до 2022 р.).

Очевидно, що всі ці дії, пов'язані з вливанням капіталу в ОПК, стимулювали невинну інтеграцію відповідних галузевих акторів у вироблення і реалізацію політики ЄС у сфері оборонної промисловості. Промислові гіганти, як Airbus, Thales, Rheinmetall, Leonardo, Saab та інші, ідентифікували геополітичний зсув як можливість для свого зростання – у час, коли релевантні рішення глибоких проблем ЄДТІВ унаслідок початку конвенційної війни у Європі стали співставними з їхніми давніми інтересами. До прикладу, Європейський фонд оборони до 2022 р. пропонував лише 8 млрд євро і лише на R&D, тоді як після повномасштабного вторгнення нові рамки ініціативи вже передбачали сотні мільярдів євро на будівництво заводів. Головними мішенями корпоративного інтересу стали також EDIP з початковим бюджетом понад 1,5 млрд євро та SAFE зі 150 млрд євро [59].

Задля забезпечення лівової частки нових фінансових потоків та, що важливіше, аби мати змогу безпосередньо впливати на формування нормативних правил доступу до них, корпорації та асоціації розгорнули широку мобілізацію власних ресурсів впливу. Corporate Europe Observatory та LobbyControl у 2025 р. фіксували, що загальні витрати 162 найбільших корпорацій та торгових асоціацій на лобізм в ЄС зросли на третину з 2020 року і становлять щонайменше 343 мільйони євро на рік. При цьому частка сектору оборони і безпеки, представлена трьома компаніями, є найменшою і складає 1,85% від усіх аналізованих [64]. Це свідчить про те, що масштаб оборонного лобізму за відносними показниками є незначним; утім не слід екстраполювати ці дані на якісні показники впливу сектору,

адже динаміка лобістської активності та емпірично простежувані результати показують протилежне.

Найпримітнішим доказом активізації діяльності з просування інтересів є обсяг витрат на лобізм. Згідно з дослідженням Politico, «бюджети на лобізм [десяти] найбільших європейських оборонних компаній зросли приблизно на 40 відсотків між 2022 і 2023 роками» – від 3,95–5,1 млн євро в 2022 р. до 5,5–6,7 млн євро в 2023 р. Особливо показово ця тенденція проявилася у випадку шведського оборонного гіганта Saab, який подвоїв свої витрати, а також Airbus та Dassault, які теж збільшили фінансування [23]. На рис. 3.1. представлена оцінка змін середніх витрат оборонних компаній ЄС у 2022–2023 рр.

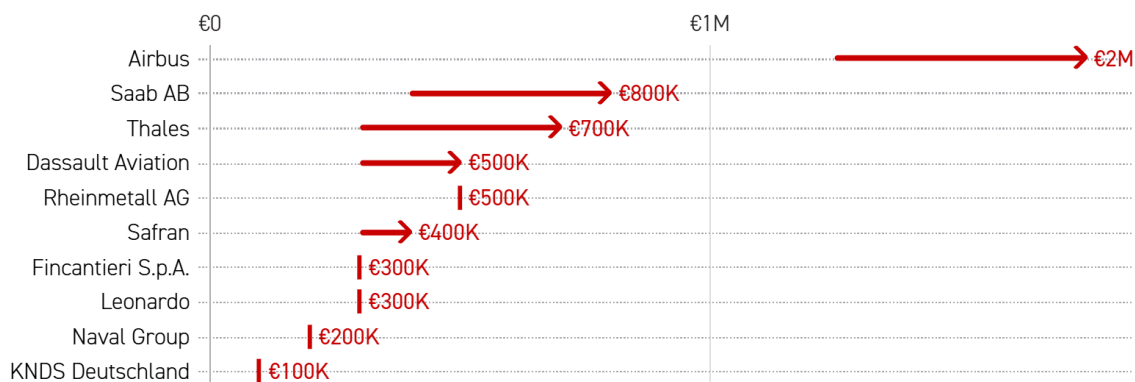

Рис. 3.1. Зміна витрат на лобізм оборонних компаній ЄС у 2022–2023 рр.

Джерело: [23]

Офіційні дані Реєстру прозорості ЄС [66] за 2021–2025 рр., представлені в додатку Б, підтверджують безпрецедентну ресурсну мобілізацію оборонної індустрії. Наш аналіз виявляє системне нарощування як фінансового, так і кадрового потенціалу. Так, *Airbus* як найбільший гравець європейського аерокосмічного сектору очікувано зберігає лідерство за обсягами прямого фінансування лобістської діяльності, які з 1,5 млн євро в 2021 р. зросли до 2,25 млн євро у 2024 р. [4]. Такий обсяг витрат, а також утримування команди з 13 лобістів (в еквіваленті повної зайнятості – 6), свідчить про глибоку інституційну інтеграцію компанії у всі ключові ініціативи Брюсселя. Додатково, у 2024 р. компанія залучала зовнішніх посередників, зокрема консалтингові агенції Forward Global (витрати до 300 тис. євро) та Logos Public Affairs (до 200 тис. євро).

Французький військово-промисловий конгломерат, представлений *Thales*, *Dassault Aviation*, *Safran* та *Naval Group*, демонструє високий рівень координації дій. Витрати *Thales*, які у 2023–2024 рр. зросли вдвічі відносно 2021–2022 рр., стабілізувалися на рівні 700 тис. євро. Компанія утримує 4,5 штатних лобістів на повну ставку (10 працівників) [63]. Водночас *Dassault Aviation* має лише одну ставку лобіста, однак зосереджується виключно на зустрічах з Єврокомісією [14].

Шведський «національний чемпіон» *Saab* – приклад агресивного розширення своєї зони впливу. Вступ Швеції до НАТО став каталізаторами зростання компанії. Її лобістський бюджет у ЄС подвоївся з 400 тис. євро в 2022 р. до 800 тис. євро в 2024 році [55]. У 2024 році компанія також відкрила надсучасне представництво з питань ЄС та НАТО у Брюсселі та інтенсивно просуває ідею збільшення оборонних бюджетів через EDIS.

Структурна складність виникає у спробі оцінки реальних бюджетів на лобізм спільних підприємств. До прикладу, витрати компанії *MBDA* зросли з 50 тис. євро в 2022 р. до 300 тис. євро в 2024 р., проте справжня її політична вага формується паралельною лобістською підтримкою *Airbus*, *BAE Systems* та *Leonardo* [45]. Подібна ситуація і з *KNDS*, що виникла в результаті злиття *KMW* та *Nexter*, і зведені лобістські витрати якої коливаються в межах 150–200 тис. євро [41; 42].

Німецький концерн *Rheinmetall* та італійський гігант *Leonardo* зберігають сталість витрат протягом 2022–2024 рр.: 500–600 тис. євро та 300–400 тис. євро відповідно. Однак обидва нарощують кадровий ресурс: *Rheinmetall* збільшив ставки лобістів з 4,5 до 8,25, а *Leonardo* – з 5 до 7 [53; 43]. *Rheinmetall* став одним з абсолютних бенефіціарів програми ASAP та в 2024 р. отримав мільярдні контракти на постачання систем протиповітряної оборони та розширення виробничих потужностей у Європі. *Leonardo* утримує значний вплив через власні брюссельські офіси та інтеграцію з галузевими організаціями, зокрема обіймаючи посаду голови ради директорів EOS.

Координаційним центром оборонної індустрії в ЄС виступає *Асоціація аерокосмічної, безпекової та оборонної промисловості Європи (ASD)* – парасолькова організація, яка консолідує інтереси 26 ключових європейських

корпорацій та 23 національних промислових асоціацій. ASD зменшила офіційні витрати на лобізм з 400–500 тис. євро в 2021 р. до 300–400 тис. євро в 2023–2024 рр., утім удвічі збільшила кількість лобістів (з 9 до 18), зберігши обсяг ставок на рівні 2,25 при цьому. Окремо Асоціація чисельно представлена у Європарламенті, де акредитувала 13 лобістів [3].

Динаміка витрат ключових компаній європейського ОПК графічно представлена у додатку Д. Аналіз динаміки дав змогу пересвідчитися, що беззаперечним гегемоном впливу є Airbus, який акумулює колосальні фінансові і кадрові ресурси для лобіювання. Натомість інші гравці, як Thales, Leonardo і MBDA, здійснюють диверсифіковані інституційні стратегії. Консолідуючим хабом індустрії виступає ASD. Загалом, у парадигмі концепції множинних потоків таку різку, нерівномірну, але цілеспрямовану мобілізацію фінансового і людського ресурсу можна вважати релевантним доказом капіталізації відкритого «вікна можливостей» промисловими акторами, яких уже на цьому етапі аналізу можна розглядати як політичних підприємців.

Особливості доступу ОПК до європейських інституцій

Акумуляція ресурсів лобізму для груп інтересів не є самоціллю, а інструментальною передумовою прямого інституційного доступу, необхідного для просування бажаних політичних рішень у момент відкритого вікна можливостей. Примітним у цьому сенсі є масштабна переорієнтація лобістської активності європейського ОПК від національних столиць до наднаціонального рівня ЄС, де нині сконцентровано основні інструменти фінансування і регулювання оборонної промисловості.

Центральним інституційним об'єктом лобізму для галузевих акторів виступає *Європейська комісія*. Завдяки виключному праву законодавчої ініціативи та функції головного розпорядника оборонних фондів Комісія перетворюється на майданчик політичного підприємництва [109]. Релевантним емпіричним свідченням цього є кількісні індикатори офіційних зустрічей представників груп інтересів з посадовцями євроінституцій (інтегральні дані про які показані в

додатках В і Г, а також графічно в додатку Е), які демонструють суттєве поживлення активності оборонних компаній у період 2024–2025 рр.

До 2022 року взаємодія ОПК із Брюсселем мала стабільний та доволі помірний характер. До прикладу, найбільш ресурсний актор *Airbus* у 2021 р. провів 15 зустрічей з високопосадовцями Комісії. Проте в міру розгортання потоку проблем та інституціоналізації нових фінансових інструментів, динаміка контактів зазнала радикальних змін. Уже в 2025 р. кількість зустрічей корпорації з ЄК виявилася безпрецедентно чисельною – 78 контактів. Аналогічна тенденція простежується у діяльності *Thales* (37 зустрічей у 2025 р.) та *Safran* (28 зустрічей), що в разі перевищує показники попередніх років [38].

Особливості інституційного доступу визначаються персоналізацією адресатів лобювання. Як видно з бази даних Integrity Watch [38], продовж 2022–2024 рр. лобісти найпомітніше фокусували зусилля на кабінеті Комісара з питань внутрішнього ринку *Тьєррі Бретона* (зустрічі з Saab, Thales, Rheinmetall, Airbus і Leonardo) та Генеральному директораті з питань оборонної промисловості та космосу (DG DEFIS) і його очільнику *Тімо Песонені* (зустрічі з ASD, Thales, Airbus, KMW, Nexter Systems і Safran). Саме DG DEFIS, згідно з аналітиками ENAAT, почав сприйматися не як суворий регулятор, а як своєрідний «надавач послуг» збройній індустрії, який легітимізує інтереси ОПК через призму безпекової доцільності [75, с. 12].

З обранням другої каденції Комісії Урсули фон дер Ляєн (з 2024 р.), оборонне лобі оперативно адаптувалося до нової структури управління. Вперше впроваджена посада Комісара з питань оборони та космосу й обраний на нею *Андрюс Кубілюс*, а також заступниця голови його кабінету *Енн Форт*, одразу стали суб'єктами взаємодії з лобістами. Також ключовим чиновником, з яким проводять зустрічі, став Комісар з питань промисловості *Стефан Сежурне*.

Якісної трансформації зазнав зміст лобістського порядку денного протягом досліджуваного періоду. Якщо у 2022 р. ключовими темами зустрічей були точкові ініціативи на кшталт EDF та ASAP, то у 2025 р. фокус змістився на макроекономічні інструменти: провідні актори (*Airbus*, *Thales*, *KNDS*) зосередили увагу на EDIP та

SAFE. Особливе місце у порядку денному займає боротьба за доступ до приватного капіталу через перегляд стандартів ESG та Таксономії ЄС. Ці питання були сталими майже для всіх досліджуваних акторів, особливо у 2022–2024 рр., що є свідченням того, що індустрія використовує відкрите «вікно можливостей» не лише для отримання прямих субсидій, а й для повного переформатування фінансового ландшафту ЄС на свою користь.

У межах потоку політики для політичних підприємців важливо забезпечити широку підтримку для своїх рішень. Критичну роль майданчика політичної легітимації та демократичного нагляду тут відіграє *Європейський парламент*. У Парламенті чинного X скликання (з 2024 р.) помітна безпрецедентна інтенсифікація контактів ОПК із депутатським корпусом. Euronews повідомляли, що з червня 2024 р. по червень 2025 р. лобісти організували 197 зустрічей з питань оборони [18]. За даними Integrity Watch [38] нами виявлено, що за 2025 р. 9 досліджуваних галузевих акторів загалом провели 173 зустрічі, тоді як у 2021 р. їх було виявлено 38.

Показовим прикладом ресурсної мобілізації видається діяльність асоціації ASD, яка здійснила квантовий стрибок: від 4 виявлених офіційних зустрічей у 2024 р. до 49 зустрічей у 2025 р. Стрімка висхідна динаміка характерна теж для Airbus (зростання з 34 до 48 зустрічей), Leonardo (з 7 до 18), Rheinmetall (з 2 до 10) та Thales (з 3 до 11). Такий сплеск активності збігається з фазою фіналізації довгострокових програм, як-от EDIP та SAFE, що вимагало від лобістів активнішого впливу на законодавчий орган для закріплення вигідних індустрії поправок.

Якісна трансформація лобізму в ЄП виявляється у радикальному зміщенні точок доступу на рівні *комітетів*. Традиційно головним майданчиком для ОПК залишався Комітет з питань промисловості, досліджень та енергетики (ITRE), що пояснювалося суто індустріальним характером перших оборонних фондів. Проте у 2024–2025 роках фіксується різке зростання кількості зустрічей із членами Підкомітету з питань безпеки і оборони (SEDE). Так, для компаній Dassault Aviation, KNDS та Rheinmetall Group SEDE став другим пріоритетним напрямком взаємодії після ITRE.

Цей зсув свідчить про успішну реалізацію стратегії сек'юритизації. Питання оборонної промисловості остаточно вийшло за межі управління ринком і перейшло до категорії «високої безпекової політики». Лобісти більше не обмежуються технічними аргументами в ITRE, вони активно працюють у SEDE, пропонуючи промисловий потенціал як єдиний інструмент забезпечення стратегічної автономії ЄС. Таким чином, індустрія легітимізує свої вимоги, подаючи їх у фацеті глобального безпекового нарративу для Парламенту.

Інституційна переорієнтація лобістської активності оборонної індустрії супроводжується переходом від впливу на рішення ззовні євроінституцій до безпосереднього внутрішнього співтворення політики. Головним інструментом тут виступають спеціалізовані дорадчі та робочі органи при Європейській комісії. Центральну роль у політиці ЄС у сфері оборонної промисловості відіграє «*Експертна група Комісії з політик та програм, що стосуються космічної, оборонної та аеронавтичної промисловості ЄС*», що діє при DG DEFIS. Дослідження ENAAT показує, що склад цієї Групи є асиметричним на користь корпоративного сектору. Так, станом на 2023 р. до неї входять 35 компаній, 14 асоціацій та 11 дослідницьких й наукових інституцій [75, с. 22–23].

Таке, як називають це Transparency International, «зростання аутсорсингу технічної експертизи» [87, с. 11] інституціоналізує доступ лобістів до ухвалення рішень на найбільш ранньому етапі – розроблення чернетки. Саме тому подібні дорадчі органи слугують їм як безперервні канали впливу на формування нових ініціатив. Так оборонна індустрія отримує змогу впливати на критерії розподілу багатомільярдних бюджетів та закріплювати свої преференції у текстах рішень.

Ефективність лобістської стратегії оборонного сектору забезпечується також використанням неформальних механізмів впливу, серед яких найпомітнішим є явище «*оберткових дверей*». У межах політичного підприємництва механізм передбачає перехід колишніх високопосадовців ЄС або національних оборонних відомств на керівні посади в ОПК. Утім, має місце і зворотній процес, як у випадку з колишнім Комісаром з питань внутрішнього ринку Тьєррі Бретонем. До свого призначення в 2019 р. він очолював приватну ІТ-компанію, портфоліо якої

включало роботу у сфері оборони та безпеки. Як зазначала ЕНААТ, «це створило лабіринт потенційного конфлікту інтересів, ... особливо після встановлення чиновником дуже близьких контактів з військовою промисловістю після створення DG DEFIS» [75, с. 12–13].

Найбільш резонансним прикладом традиційних «обертових дверей» став випадок Хорхе Домека (Jorge Domescq). Після п'ятирічного перебування на посаді виконавчого директора Європейського оборонного агентства (EDA), де він безпосередньо керував координацією оборонних спроможностей держав-членів, Домек у 2020 році очолив відділ зв'язків з інституціями ЄС у компанії Airbus. Крім того, більшість лобістів асоціації ASD є колишніми працівниками Єврокомісії, а також 15 депутатів Європарламенту IX скликання були членами лобістської організації з питань оборони і безпеки Kangaroo Group, представляючи інтереси компаній Safran, Airbus, MBDA та Boeing [75, с. 14]. Отже, асиметрія представництва в експертних групах та використання «обертових дверей» дозволяє констатувати певні ознаки регуляторного захоплення в оборонно-промисловій сфері ЄС.

Таким чином, аналіз ресурсного та інституційного забезпечення лобізму ОПК у 2022–2025 роках дає підстави говорити про системний характер капіталізації «вікна можливостей». Комплексне використання формальних каналів доступу – інтенсифікації зустрічей із Комісією та Парламентом, участі в експертних групах DG DEFIS, а також неформальних зв'язків, зокрема механізму «обертових дверей», – переконливо свідчить про посилення позицій великих оборонних компаній у процесі формування порядку денного ЄС і водночас вказує на ризик асиметричного впливу. У цьому сенсі багаторівневий механізм лобізму дав галузевим політичним підприємцям змогу не лише адаптуватися до нових безпекових реалій, а й безпосередньо впливати на зміст і темпи трансформації політики ЄС у сфері оборонної промисловості.

3.2. Сек'юритизація як стратегія лобіювання галузевих інтересів оборонної промисловості ЄС

Початок повномасштабного вторгнення РФ в Україну, дефіцит боєприпасів, обмеженість виробничих потужностей, стратегічна невизначеність щодо ролі США та зростання політичної готовності інституцій ЄС до використання нових інструментів пояснюють сам факт відкриття вікна можливостей. Однак ці фактори самі по собі не пояснюють, чому в порядок денний потрапили такі рішення, як довгострокове фінансування оборонної промисловості, підтримка виробничих потужностей, спільні закупівлі, перегляд фінансових обмежень і посилення європейської оборонно-промислової бази. З огляду на це нам варто проаналізувати потік рішень в межах концепції множинних потоків – сукупність ідей, вимог і політичних альтернатив, які частково існували ще до 2022 р. або були швидко адаптовані після початку повномасштабної війни, – та роль промислових акторів як політичних підприємців. Додатково, аналіз доцільно доповнити теорією сек'юритизації. Вона дозволяє показати, як галузеві інтереси були представлені через мову загрози, виживання, підтримки України, стратегічної автономії, безпеки постачання озброєнь та захисту європейського суспільства.

Довоєнний потік рішень

Риторика оборонної індустрії до повномасштабного вторгнення РФ в Україну демонструє, що після 2022 р. європейський ОПК не почав формувати свої вимоги ex nihilo. Навпаки, ключові ідеї вже перебували у потоці рішень, однак були артикульовані переважно не в екзистенційно-безпековій, а в ринково-індустріальній мові. Адже оборонна промисловість в дошоковий період діяла за домінування економічних, технократичних й екологічних імперативів порядку денного. Саме тому представники оборонних компаній зосереджувалися на подоланні ринкової фрагментації, стимулюванні інновацій, розвитку R&D, транскордонній кооперації, технологічному суверенітеті та доступі до фінансування.

Показовим прикладом є позиція *ASD* щодо сталого фінансування та ESG (Environmental, Social, Governance – з англ. екологічний, соціальний,

управлінський). У своєму позиційному документі від 6 жовтня 2021 р. асоціація наполягала, що інституції ЄС мають *«чітко визнавати та враховувати ... позитивний внесок оборонної екосистеми у забезпечення сталого розвитку»*, а регуляторна рамка не повинна *«дискваліфікувати оборонну діяльність загалом як “несталу”»* [61, с. 5]. Інакше кажучи, оборонна індустрія вже тоді вимагала не автоматичного виключення з-під принципів сталого фінансування, а визнання її сумісності з ширшими політичними цілями ЄС. Відтак, це дозволяє припустити, що питання ESG, доступу до приватного капіталу та недискримінації оборонних компаній не було лише реакцією на війну: воно вже існувало в довоєнному потоці рішень, але ще не мало мобілізаційного безпекового обґрунтування.

Подібна логіка викладена в річному звіті *Leonardo* за 2021 рік. Компанія описувала участь у Європейському оборонному фонді через завдання *«підвищити конкурентоспроможність, ефективність та інноваційність європейської оборони як на технологічному, так і на промисловому рівнях, а відтак зробити її автономною щодо країн поза межами Європейського Союзу»* [37, с. 52]. У цьому формулюванні вже присутня ідея автономії щодо третіх країн, однак вона подається насамперед через категорії конкурентоспроможності, ефективності, інновацій та промислового розвитку. У тому ж звіті *Leonardo* пояснювала інвестицію в *Hensoldt* як крок, що *«відображає довгострокове бачення важливості розвитку співпраці в європейській аерокосмічній та оборонній промисловості ...»* [37, с. 9]. Додатковим свідченням є риторика *Thales* у контексті «defence cloud» для НАТО. У пресрелізі від 25 січня 2021 р. рішення компанії описувалося як таке, що *«гарантує суверенітет і стратегічну автономію збройних сил»* [46].

Отже, можемо зафіксувати два моменти: 1) логіка європейської кооперації та консолідації просувалася ще до 2022 р.; 2) що важливіше, концепти суверенітету та стратегічної автономії (оборонно-промислової бази) як відповідь на фрагментацію оборонного ринку вже були наявні до початку повномасштабного вторгнення. Водночас слід зауважити, що вони тоді виконували переважно технологічно-промислову функцію, а не мобілізаційну. Риторика у цих двох напрямках, а також щодо неможливості виключення оборонного сектора з фінансових ринків,

демонструє початок процесу «*softening up*» (з англ. пом'якшення) – звуження переліку життєздатних політичних альтернатив.

Сек'юритизація після відкриття «вікна можливостей»

З початком повномасштабного вторгнення відкрилося «вікно можливостей», у межах якого активізація політики ЄС у сфері оборонної промисловості супроводжувалася помітною зміною концептів, за допомогою яких представники європейського ОПК обґрунтовували власні позиції. Якщо до 2022 р. ці вимоги переважно формулювалися мовою конкурентоспроможності, інновацій, ефективності, технологічної автономії та подолання ринкової фрагментації, то у 2022 р. вони дедалі частіше почали подаватися як умови безпеки, стійкості, підтримки України та захисту європейського суспільства. Тобто, звичайна галузева аргументація поступилася мовленнєвим актам, у яких індустріальні потреби пов'язуються з екзистенційною або стратегічною загрозою, а отже – з необхідністю виняткових чи прискорених політичних рішень.

Показовим прикладом такого повороту є риторика генерального директора *Thales Group* Патріса Кейна, який уже 3 березня 2022 р. в інтерв'ю *Le Figaro* прямо пов'язав оборонну промисловість із захистом європейської демократії: «... без стабільності та безпеки не може бути процвітання, інклюзивності чи сталого розвитку. Саме оборонна промисловість допомагає демократіям забезпечувати їхній суверенітет, безпеку та стабільність» [34]. У цьому ж ключі у травні 2022 р. гендиректор *Airbus* Гійом Форі заявив, що «мир і стабільність є основою європейської демократії ... Європейську демократію необхідно захищати за допомогою жорсткої військової сили ... Загрози нашому способу життя є реальними» [19]. Вже у цих ранніх мовленнєвих актах чітко означився референтний об'єкт сек'юритизації – європейська демократія, стабільність і спосіб життя; загроза – агресивні зовнішні актори, насамперед Росія; необхідний захід – легітимація жорсткої військової сили та відповідного фінансування оборонної промисловості. Примітно, така риторика суттєво відрізняється від довоєнної мови інновацій і ринкової ефективності, оскільки перетворює підтримку ОПК на умову збереження політичного порядку Європи.

Ще виразніше сек'юритизація дискурсу проявляється у випадку *Rheinmetall*. В інтерв'ю Reuters від 29 січня 2023 р. Армін Паппергер, пояснюючи необхідність будівництва нового порохового заводу, зауважив: *«Це інвестиція, яку промисловість не може здійснити самотійно. Це інвестиція в національну безпеку, а тому нам потрібна федеральна держава»* [54]. Далі він закликав відійти від «кризового управління» до регулярного довгострокового планування поставок. Так, звичайна виробнича інвестиція – у порох, боєприпаси, промислову інфраструктуру – була спозиціонована як питання національної безпеки. Референтним об'єктом тут є безперервність оборонного постачання та спроможність держави підтримувати війну високої інтенсивності; загрозою – виснаження запасів, вузькі місця у виробництві вибухових речовин і боєприпасів; винятковим заходом – державне співфінансування, довгострокові контракти й перехід від кризового реагування до регулярного планування поставок.

Значно розширюється референтний об'єкт у позиції *Saab*. 30 листопада 2023 р. генеральний директор Мікаель Юганссон наголошував: *«Ми маємо відновити виробництво боєприпасів і систем озброєння, яких не виробляли вже дуже давно, а це потребує цілої екосистеми... Це величезна інвестиція, і ми як промисловість не можемо здійснити її лише самотійно»* [33]. У цьому випадку сек'юритизується вже не окремий завод чи контракт, а ціла європейська оборонна екосистема. Загроза визначається як війна на виснаження, «сплячі» виробничі лінії, залежність від імпорту та нестача передбачуваного попиту.

У 2024 р. сек'юритизована рамка набуває більш узагальненого, стратегічного звучання. Генеральний директор *Leonardo* Роберто Чінголані заявляє, що *«світовий геополітичний сценарій вимагає нової глобальної парадигми безпеки, у межах якої ми прагнемо відігравати проактивну роль в еволюції європейського оборонного сектору»* [40]. Згодом М. Юганссон у прес-релізі річного звіту компанії пише, що *«в умовах глобальної геополітичної невизначеності Saab прагне залишатися надійним партнером, підтримуючи країни у розбудові їхніх оборонних спроможностей і сприяючи посиленню оборонного потенціалу Європи»* [56].

Ці приклади є свідченням гібридності нового дискурсу, у якому безпекова мова поєднується з промисловою логікою: технологічним посиленням, європейськими альянсами, консолідацією. Отже, після 2022 р. відбулася не стільки повна зміна матеріальних інтересів європейського ОПК, скільки зміна способу їхньої політичної артикуляції: вимоги щодо фінансування, довгострокового планування, виробничих потужностей і передбачуваного попиту, які подавалися в рамці конкурентоспроможності та ринкової ефективності, почали обґрунтовуватися як умови безпеки, стійкості й оборонної готовності. Така гібридна трансформація наочно демонструє, що сама сек'юритизація не створила нового потоку рішень після системного шоку, натомість надала вже наявним рішенням нову політичну легітимність.

Сек'юритизація ESG та політики ЄІБ

Лобіювання доступу до фінансування є найбільш показовим прикладом того, як оборонно-промислові актори переводили вузько галузеву проблему в безпекову площину. На відміну від загальних закликів до збільшення оборонних бюджетів, питання ESG та кредитної політики Європейського інвестиційного банку стосувалося доволі технічної сфери: чи можуть оборонні компанії отримувати приватні інвестиції, банківські кредити та підтримку європейських фінансових інституцій без автоматичної стигматизації як «несталі» або соціально неприйнятні. Просування інтересів ОПК в цьому питанні є демонстрацією механізму сек'юритизації: проблема фінансової доступності була представлена не як корпоративний інтерес ОПК, а як умова стійкості й безпеки європейського суспільства.

Важливо, що питання несумісності ОПК з ESG існувало ще задовго до повномасштабного вторгнення. Індустрія намагалася довести, що оборонна діяльність не має автоматично виключатися зі сфери сталого фінансування. Однак тоді ця вимога залишалася переважно в межах ринково-регуляторної аргументації: йшлося про недискримінацію, доступ до капіталу, сумісність з ESG та уникнення надмірного регуляторного тиску.

Після 2022 року ця сама вимога отримала виразно безпекове обґрунтування. У ноті ASD від 11 жовтня 2022 року «Access to private funding for the defence industry» асоціація стверджувала, що «значна частина європейських інвесторів у акції та облігації відмовляється інвестувати в компанії, залучені до оборонної діяльності» [2, с. 1] через ESG-підходи. Водночас ASD наголошувала, що чинна рамка сталого фінансування *«не здатна належним чином відобразити життєво важливий внесок, який оборонна промисловість робить у досягнення стійких довгострокових цілей сталого розвитку»* [2, с. 2]. У цьому формулюванні оборонна промисловість уже не просто захищає свій доступ до кредитів, а претендує на роль необхідного елемента довгострокової суспільної стійкості. Ключова теза ноти сформульована ще виразніше: *«основною метою цих компаній є сприяння формуванню стійкого та безпечного європейського суспільства»* [2, с. 3]. Саме ця фраза є фактичним сек'юритизаційним мовленнєвим актом, у якому фінансування оборонних компаній прямо пов'язується з безпекою європейського суспільства, а не лише з комерційною життєздатністю галузі.

Таким чином, вимоги оборонної промисловості щодо ESG та ЄІБ цілком доцільно розглядати як такі, що до структурного шоку перебували у так званому «політичному первісному супі» і потребували прийняттого для ухвалювачів рішень фреймування. З відкриттям «вікна можливостей» ці вимоги набули політичної актуалізації і були представлені сек'юритизовано, тобто, технічні питання постали питаннями «безпечного європейського суспільства», що робить цей кейс найрелевантнішим прикладом перетворення галузевих інтересів ОПК на безпеково необхідні рішення.

Сек'юритизація промислових преференцій

Фундаментальним елементом риторики ASD та великих компаній після 2022 року стала вимога скерувати величезні масиви коштів європейських платників податків (як національних, так і союзних) виключно в європейську економіку – так звана концепція «Buy European». Знову-таки, ця концепція, як і вимоги щодо ESG, не виникла лише після 2022 р.: ще у довоєнному дискурсі європейського ОПК були присутні аргументи про стратегічну автономію, технологічний суверенітет і

зменшення залежності від третіх країн, але мали переважно технологічно-промислове значення. Повномасштабна війна надала їм жорсткішого безпекового змісту, пов'язавши їх з дефіцитом боєприпасів, порушенням ланцюгів постачання, підтримкою України, оборонною готовністю та потребою зберегти виробничу базу всередині Європи.

Варто зазначити, що в цьому контексті європейські преференції обґрунтовувалися в першу чергу не прямим антиамериканізмом, а через поняття стратегічної автономії, безпеки постачань, суверенних ланцюгів постачання і відповідальності перед європейським платником податків. Доречно тут навести позицію генерального директора *Saab* М. Юганссона, який у матеріалі Reuters від 30 листопада 2023 р. застерігав, що закупівлі поза ЄС можуть бути короткостроково зручними, але *«не забезпечать належної віддачі від інвестицій для платників податків... якщо ми й надалі рухатимемося цим шляхом»* [33]. У такому формулюванні аргумент спрямований не просто проти третіх країн, а на користь того, щоб бюджетний потік, створений європейськими платниками податків, працював на EDTIB, локальні виробничі потужності, довші виробничі серії та зменшення стратегічної залежності.

Схожу логіку демонструвала MBDA у Звіті про сталий розвиток за 2022 рік. Компанія прямо пов'язувала війну в Україні з ускладненням ланцюгів постачання та необхідністю тіснішої взаємодії індустрії з урядами. У звіті зазначалося, що оборонна промисловість *«потребуватиме тісної співпраці з урядами для забезпечення запасів стратегічних матеріалів і компонентів та посилення локальних виробничих потужностей»* [62, с. 14], а також, що компанія прагне до формування «суверенного ланцюга постачання». Бачимо, що тут «європейська перевага» декомпозиціюється через безпеку постачання, запаси стратегічних матеріалів, локалізацію виробництва та суверенний ланцюг постачання.

Важливо зауважити, що вже у 2025 р. як загроза артикулювався не лише супротивник – Росія, а й нестабільний союзник – США, які з поверненням адміністрації Д. Дж. Трампа стали вторинним безпековим тригером для Європи. Так, у березні 2025 р. гендиректор MBDA Ерік Беранже сказав: *«Ми живемо в*

момент, коли поведінка історичних союзників [США] стає все більш невизначеною» [32]. Як екстраординарний захід він презентував програму інвестицій компанії на суму 2,4–2,5 млрд євро у розширення виробництва та поглинання постачальників для гарантування безпеки постачання в умовах, коли розраховувати на зовнішню допомогу стає ризиковано. Отже, європейська преференція почала подаватися не лише як спосіб зміцнення EDTІВ, а і як умова зниження залежності від зовнішніх акторів у кризовій безпековій ситуації.

У цьому сенсі примітним є позиція ASD: *«Агрегація попиту... створила б економію на масштабі, скоротила б терміни виконання, зменшила б витрати та підвищила б ефективність за умови, що нові контракти укладатимуться з європейськими постачальниками для зменшення залежностей та гарантування безпеки постачань»* [122, с. 7]. Тобто, як ми розуміємо, галузь погоджується на зниження цін та оптимізацію лише за протекціоністської умови пріоритетного доступу до бюджетів ЄС, але при цьому сек'юритизує свою вимогу «безпекою постачань».

Таким чином, у риторичі європейської оборонної промисловості можемо виокремити три етапи еволюції аргументації «Buy European»: 1) довоєнний етап, на якому концепти стратегічної автономії, технологічного суверенітету та зменшення залежності від третіх країн мали переважно технологічно-промислове значення; 2) після системного шоку 2022 р., коли ці самі вимоги були переозначені в сек'юритизаційній рамці, де ключовими референтними об'єктами стали безпека постачання та суверенні ланцюги постачання; 3) посилення сек'юритизації європейських преференцій через аргумент невизначеності союзницької підтримки після повернення Д. Дж. Трампа до влади у США.

Підсумовуючи, аналіз риторики провідних компаній європейського ОПК та асоціації ASD свідчить, що після 2022 р. відбулася не стільки поява принципово нових галузевих інтересів, скільки зміна способу їх політичної легітимації. Довоєнний потік рішень уже містив достатньо сформований набір політичних альтернатив: розширення фінансування, підтримку R&D, подолання ринкової фрагментації, стимулювання спільних закупівель, зміцнення EDTІВ, покращення

доступу до приватного й публічного кредитування та розвиток виробничої кооперації. До повномасштабної війни ці вимоги переважно обґрунтовувалися мовою конкурентоспроможності, ефективності, інновацій, технологічного суверенітету та ринкової раціональності.

Після відкриття політичного вікна ці самі ідеї були переописані в безпековому словнику. Фінансування оборонних компаній, довгострокові замовлення, нарощування виробничих потужностей, перегляд ESG/ЄІБ-обмежень і підтримка європейських постачальників почали подаватися як умови готовності, стійкості, підтримки України, стратегічної автономії і безпеки постачань. Саме тут сек'юритизація виконала функцію механізму зчеплення: вона дозволила прив'язати старі індустріальні рішення до нового потоку проблем, сформованого війною, дефіцитом боєприпасів, виснаженням запасів і стратегічною невизначеністю.

Роль великих оборонно-промислових компаній та ASD полягала в інвестуванні організаційних, експертних і репутаційних ресурсів у технічне оформлення вимог, нормалізацію певних рішень і їх прив'язування до нового безпекового контексту. Це свідчить про їхню здатність не лише адаптуватися до відкритого «вікна можливостей», а й активно формувати потік рішень, що дає підстави розглядати їх як галузевих політичних підприємців.

3.3. Інституціоналізація галузевих інтересів в інструментах політики ЄС у сфері оборонної промисловості

Задля встановлення ролі лобізму у трансформації політики ЄС у сфері оборонної промисловості суттєвим є з'ясування механізму зчеплення потоків проблем, політики і рішень, зокрема того, якою мірою артикульовані й сек'юритизовані вимоги галузевих акторів були відображені у політичних результатах. З цією метою застосовано адаптований *метод досягнення преференцій*, за яким зафіксовані в позиційних документах вимоги ASD зіставлено з подальшими політичними рішеннями ЄС, що дає змогу оцінити ступінь інституціоналізації галузевих преференцій. Для цього використано п'ятирівневу

шкалу: 0 – відсутність врахування, 1 – декларативне врахування, 2 – часткове, 3 – значне, 4 – майже повне або повне врахування.

Легітимація оборонної промисловості в межах критеріїв ESG, сталого фінансування та політики ЄІБ є першою показовою групою преференцій, сформованих ще до відкриття «вікна можливостей». У 2021 р. ASD просувала широку дискурсивну рамку, за якою компанії, що виробляють продукцію для європейської безпеки й діють відповідно до права, мають визнаватися «невід'ємною частиною сталого суспільства» [61, с. 1]. Водночас асоціація застерігала, що хибне тлумачення сталості створює загрозу соціальній репутації та фінансовій життєздатності галузі, і закликала узгодити рамки сталого фінансування зі стратегічною роллю оборонної промисловості. У 2022 р. ця преференція була конкретизована: ASD вказувала, що через ESG значна частина інвесторів відмовляється вкладати кошти в оборонні компанії, та вимагала «основоположного документа високого рівня, виданого ЄС» та врахування інтересів оборонної промисловості на загальному рівні. Зміст вимог ASD свідчить про високий рівень технічної підготовки. Асоціація вимагала не допускати автоматичного виключення оборонних компаній із системи сталого фінансування, звужити обмеження лише до категорії суперечливих видів озброєння, роз'яснити застосування SFDR, не перетворювати оборонні винятки на мінімальну умову для фондів, переглянути логіку еколейблів і змінити політику ЄІБ, усунувши «наявне нелогічне виключення оборонної сфери» [2]. Отже, індустрія намагалася довести, що безпека є не запереченням сталості, а її передумовою. А тому виробництво оборонної продукції не повинне бути етично проблемним сектором, а інфраструктурною умовою захисту демократичного суспільства, його суверенітету та довгострокової стійкості.

Подальші зміни політики Європейського інвестиційного банку дають підстави вважати, що ці аргументи принаймні частково збіглися з інституційним зсувом у ЄС. Після послідовного порушення ASD питань ESG, приватного кредитування, екомаркування у 2021–2023 рр., які були предметом ряду позиційних документів асоціації, ЄІБ у 2024 р. скасував вимогу про понад 50% цивільних доходів для проєктів подвійного призначення і відкрив спеціальне опосередковане

фінансування для МСП і стартапів у безпековій та оборонній промисловості, а також здійснив кроки до ширшої фінансової підтримки сектору [24]. При цьому повного зняття ESG- чи ЄІБ-обмежень не відбулося, адже озброєння та боєприпаси досі виведені за межі регулювання ЄІБ. Додатково, Омнібус оборонної готовності передбачив роз'яснення щодо застосування рамки сталого фінансування до оборонного сектору. Відтак, мало місце часткове інституційне зміщення – від обережного дистанціювання від оборонного сектору до ширшого визнання безпеки і оборони як легітимного напрямку фінансування.

Вимога виробничої готовності стала другою групою преференцій, що виходила за межі загального заклик до збільшення фінансування. У ноті «Міркування щодо розвитку майбутньої Європейської оборонної промислової та технологічної бази» від 11 жовтня 2022 р. ASD формулювала потребу «розбудови промислового потенціалу», «збільшення промислового виробництва для потреб у кризовий або воєнний час» і «підтримки виробничих можливостей під час спадів», водночас наголошуючи на необхідності координації та підтримки на рівні ЄС [10]. Відтак, у перший рік повномасштабної агресії РФ ASD уже фокусувала увагу посадовців ЄС на здатності EDTІВ нарощувати пропозицію, на відміну від інновацій і R&D як предмету тодішньої моделі регулювання сектору. Саме цьому баченню частково відповідав ASAP (Регламент (ЄС) 2023/1525), який передбачив фінансову підтримку дій, спрямованих на усунення виявлених вузьких місць у виробничих потужностях та ланцюгах постачання для забезпечення та прискорення виробництва, включно з оптимізацією, розширенням, модернізацією або створенням нових виробничих потужностей [49]. Отже, у цьому випадку простежується часткова інституціоналізація виробничої преференції оборонної промисловості, яка, втім, стала результатом не прямого лобювання конкретних вимог, а спільності підходів до вирішення наявних проблем.

Поряд з вимогами нарощення пропозиції оборонної продукції промислові актори просували *преференцію передбачуваного попиту, спільного планування та координації закупівель*. Саме відсутність довгострокових сигналів попиту, без яких розширення виробництва створювало надмірні інвестиційні ризики, разом з браком

фінансування стало нагальною проблемою для оборонних компаній. У ноті «Можливі короткострокові ініціативи ЄС щодо EDTІВ» від 9 травня 2023 р. ASD наголошувала на необхідності обізнаності щодо планів закупівель, а також закликала до «швидкого впровадження запропонованої функції спільного оборонного планування, програмування та закупівель» і термінового запуску пілотного проєкту EDІP для підтримки «спільних закупівель» та «промислової готовності» [48, с. 2]. Рекомендації галузі значною мірою відображені у подальших результатах політики. EDІP інституціоналізує рамку промислової готовності через Структуру Європейської програми озброєння (SEAP), завданням якої є агрегування попиту і забезпечення своєчасної доступності та постачання оборонної продукції, зокрема через спільні закупівлі та резерви оборонно-промислової готовності [52]. SAFE, зі свого боку, створює фінансово-закупівельний механізм, що підтримує масштабні інвестиції у EDTІВ через спільні закупівлі і має сприяти нарощуванню виробничих потужностей [51]. Таким чином, преференція ASD щодо передбачуваності попиту була досягнута значною мірою, хоча не повністю, оскільки конкретні закупівельні рішення залишаються за державами-членами.

Окрему групу становили *преференції, пов'язані з безпекою постачання та управлінням ланцюгами виробництва в кризових умовах*. У тій самій ноті «Можливі короткострокові ініціативи ЄС щодо EDTІВ» ASD наголошувала на потребі в скоординованій на рівні ЄС пріоритизації для оборонних компаній, яка дала б змогу уникати конфліктів розподілу, і пропонувала створення «Європейської системи оборонних пріоритетів і розподілу» [48]. Ще раніше, у 2022 р., ASD формулювала преференцію «зменшення залежностей та підвищення стійкості», пов'язуючи її зі зміцненням нижчих ланок ланцюгів постачання, фінансовою стабільністю субпідрядників і постійним діалогом з індустрією [10]. Часткове відображення цих поглядів простежується в EDІP, який передбачає рамку безпеки постачання, моніторинг ланцюгів постачання, кризові механізми реагування, а також створює Раду з оборонної безпеки постачання з можливістю залучення представників національних асоціацій оборонної промисловості та обраних представників промисловості [52]. Отже, EDІP частково інституціоналізує проблему, яку ASD

артикулювала як галузеву преференцію, однак цей механізм має не лише індустріальний, а й державний мобілізаційний характер.

Найвиразнішою групою преференцій ASD були *вимоги європейської переваги* у фінансованих ЄС оборонних закупівлях і *зменшення залежності від постачальників із третіх країн*. У документі «Чому Європа потребує своєї оборонної промисловості» від 9 жовтня 2023 р. асоціація наголошувала, що європейські держави часто закуповують значні обсяги обладнання з неєвропейських джерел навіть за наявності європейських альтернатив, що створює багаторічну прив'язку до зовнішніх рішень і підриває коопераційні програми в Європі. Відповідно, ASD закликала ЄС запровадити такі політичні інструменти та фінансові стимули, за яких «європейський вибір переважатиме переваги закупівель готової продукції з третіх країн» [68]. Ще чіткіше преференція сформульована у позиції щодо SAFE: «Кошти ЄС не повинні використовуватися для оборонних закупівель з третіх країн», а будь-яке відкриття інструмента для партнерів не мало підривати зміцнення EDTIB і зменшення залежності від неєвропейських постачальників [36]. Власне регламент SAFE встановив, що вартість компонентів з-поза ЄС, держав ЄАВТ–ЄЕЗ та України не може перевищувати 35% вартості компонентів кінцевого продукту; також заборонено компоненти з третіх країн, якщо це суперечить безпековим і оборонним інтересам Союзу [51]. Таке ж протекціоністське обмеження закладене і в EDIP. З огляду на це, можна констатувати значне, але не повне досягнення преференції: нові інструменти політики ЄС задали чіткі критерії походження і вмісту оборонної продукції, але не запровадили абсолютне «Buy European».

Вимога дизайнерської автономії є окремим примітним випадком досягнення галузевої преференції. ASD обґрунтовувала потребу в тому, щоб європейські уряди мали «свободу модифікувати або модернізувати ключові системи» без необхідності отримувати дозвіл від постачальника з третьої країни, а також свободу застосовувати, експортувати чи передавати такі спроможності відповідно до власних інтересів [68, с. 2]. Вже у позиції щодо проекту регламенту SAFE асоціація твердо підтримала дизайнерську автономію – «здатність вирішувати без обмежень

третіх країн питання визначення, адаптації та еволюції дизайну продукту» [36]. Ця ж логіка була імплементована в прийнятому регламенті – для складних стратегічних продуктів. Відтак, у межах SAFE преференція була досягнута майже повністю, хоча вона стосується не всіх категорій продукції.

Регуляторна адаптація стала ще одним напрямом часткового досягнення преференцій ASD. Ще у 2022 р. асоціація підкреслювала, що адміністративні процеси, від планування до виконання, повинні перейти від ефективності мирного часу до ефективності воєнного часу, а «прискорення процедур затвердження на всіх рівнях» визначала як вирішальне для своєчасного виробництва критичних оборонних товарів [48]. Пізнішим політичним результатом у цьому напрямі став Омнібус оборонної готовності 2025 р. Хоча Омнібус – це не цілісний регламент, а пакет повідомлень, законодавчих і незаконодавчих пропозицій, саме в межах його імплементатії відбулося спрощення закупівельних і трансферних процедур, а також адаптація ухвалених у мирний час процесів до прискорених процедур авторизації або видачі дозволів. Отже, преференція ASD щодо переходу від мирної бюрократичної моделі до режиму ефективності воєнного часу була частково відображена в цьому Омнібусі, але через залежність від процесу прийняття рішень інституціями ЄС та їхньої імплементатії державами-членами носить процедурний характер.

Таким чином, результати аналізу засвідчують, що низка ключових преференцій європейської оборонної промисловості була частково або значною мірою відображена у політичних рішеннях ЄС. Найвищий рівень врахування отримала вимога дизайнерської автономії; значного рівня досягнення також набули преференції щодо фінансової легітимації оборонної промисловості, передбачуваного попиту й спільних закупівель, а також європейської переваги у фінансованих ЄС оборонних закупівлях. Часткове відображення отримали вимоги виробничої готовності, безпеки постачання та регуляторної адаптації. За результатами оцінювання, поданого в додатку Є, загальний рівень досягнення преференцій становить близько 68% від максимально можливого, що дає підстави характеризувати його як помірно високий, але нерівномірний. Жодна група

преференцій не залишилася повністю неврахованою, однак лише окремі з них були майже повністю інституціоналізовані. Відтак, після відкриття «вікна можливостей» наявні та нові галузеві вимоги стали сумісними з новими безпековими пріоритетами ЄС і були частково відображені в ASAP, EDIP, SAFE, Омнібусі оборонної готовності та змінах фінансової політики щодо оборонного сектору. Це не доводить прямий вплив оборонних компаній та асоціації ASD на зміст рішень ЄС, однак вкотре дає підстави розглядати їх як *галузевих політичних підприємців*, які відіграли суттєву роль у зчепленні потоків проблем, політики та рішень в межах трансформації політики ЄС у сфері оборонної промисловості. Застосування MSF для аналізу цієї трансформації та ролі галузевих акторів у ній подано графічно у додатку Ж.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі бакалавра досліджено інституційні, ресурсні та дискурсивні особливості лобізму у сфері оборонної промисловості ЄС, а також встановлено його роль у трансформації політики ЄС у сфері оборонної промисловості в умовах безпекової кризи 2022–2025 рр. Результати проведеного дослідження дали змогу відповідно до мети та завдань сформулювати такі висновки й узагальнення:

1. Узагальнено теоретичні засади та окреслено основні методологічні підходи до вивчення лобізму. Лобізм у сфері оборонної промисловості ЄС розглянуто як багаторівневу взаємодію оборонних компаній і галузевих асоціацій з наднаціональними органами Союзу. Гібридний характер політики ЄС у сфері оборонної промисловості зумовив поєднання теорій неофункціоналізму, історичного інституціоналізму, європеїзації та міжурядового підходу для дослідження її як цілі лобізму. Для аналізу лобізму релевантними визначено теорію обміну П. Боуена, підхід інституційного доступу та концепцію регуляторного захоплення Дж. Стіглера.

Обґрунтовано методологічне забезпечення емпіричного аналізу, яке поєднує модель множинних потоків Дж. Кінгдона, концепцію сек'юритизації, контент- та дискурс-аналіз, інституційний аналіз, описову статистику та метод досягнення преференцій, що дає змогу комплексно дослідити передумови, стратегії й результати лобізму оборонної промисловості.

2. Досліджено генезу, інституційне та інструментальне забезпечення політики ЄС у сфері оборонної промисловості. Встановлено, що трансформація цієї політики полягала в поглибленні європеїзації її промислового, фінансового й закупівельного вимірів без прямої федералізації оборони. Це сформувало гібридну архітектуру, у якій держави-члени зберігають стратегічний контроль, тоді як Європейська комісія, Генеральний директорат з питань оборонної промисловості та космосу, Європейське оборонне агентство, Європейський парламент і ЄІБ дедалі

активніше впливають на промисловий вимір політики. Простежено інструментальний перехід від ринкового регулювання й підтримки R&D до політики оборонної готовності, спільних закупівель, нарощування виробничих потужностей, безпеки постачання та європейських промислових преференцій. Саме це перетворило цю політику на самостійну сферу стратегічного управління оборонно-промисловою базою Союзу, а відтак і на ціль лобістської активності.

3. Проаналізовано механізми доступу й участі груп інтересів у формуванні та реалізації політики ЄС у сфері оборонної промисловості.

Встановлено, що вони мають багаторівневий характер і поєднують наднаціональні, міжурядово-експертні, парламентські та програмно-фінансові канали. Центральним вузлом доступу виступає Європейська комісія, насамперед Генеральний директорат з питань оборонної промисловості та космосу, де через консультації, експертні групи, робочі програми й критерії фінансування відбувається раннє технічне оформлення політики. Європейське оборонне агентство створює експертний канал участі через групи з технологій спроможностей, структурований діалог та координаційно-планувальні органи. Європейський парламент посилює роль політико-законодавчого каналу доступу через комітети, слухання і поправки. Європейський оборонний фонд та Європейська оборонно-промислова програма формують програмно-фінансові механізми участі через конкурси, консорціуми, критерії прийнятності та експертне оцінювання. Участь груп інтересів у цій сфері постає структурною рисою політики, хоча й супроводжується ризиком асиметричного доступу на користь великих компаній і галузевих асоціацій.

4. Охарактеризовано передумови і динаміку лобістської активності акторів оборонної промисловості ЄС у 2022–2025 рр.

Застосування моделі множинних потоків засвідчило, що її активізація була зумовлена відкриттям політичного «вікна можливостей» після повномасштабного вторгнення РФ в Україну. Потік проблем сформували дефіцит боєприпасів, виснаження запасів, обмежені виробничі потужності, крихкість ланцюгів постачання, залежність від третіх країн і стратегічна невизначеність щодо США. Потік політики проявився у

легітимації стратегічної автономії, оборонної готовності та зміцнення Європейської оборонної технологічної та промислової бази як пріоритетів ЄС.

У цих умовах оборонні компанії та ASD мобілізували фінансові, кадрові, експертні й репутаційні ресурси, що виявилось у зростанні лобістських витрат (майже на 40% між 2022 і 2023 рр.), розширенні кадрової присутності, інтенсифікації офіційних зустрічей з Єврокомісією і Парламентом. Окремо простежено певні ознаки регуляторного захоплення, зокрема асиметрію представництва в експертних групах та явище ротаційного переміщення кадрів між інституціями ЄС і оборонним сектором. Засвідчено, що оборонна промисловість ЄС змогла капіталізувати відкрите політичне «вікно можливостей», поєднавши безпекову актуальність, ресурсну спроможність і доступ до ключових інституційних каналів.

5. Розкрито специфіку застосування сек'юритизації як дискурсивної стратегії лобіювання галузевих інтересів оборонної промисловості ЄС. Встановлено, що вона полягала переважно не у формуванні принципово нових інтересів, а в обґрунтуванні їх мовою безпеки, загрози, стійкості, підтримки України та оборонної готовності. Після 2022 р. вимоги щодо фінансування, довгострокових замовлень, нарощування виробничих потужностей, перегляду ESG/ЄІБ-обмежень, зміцнення оборонно-промислової бази і підтримки європейських постачальників почали подаватися як політично необхідні умови європейської безпеки. ASD та провідні оборонні компанії як сек'юритизуючі агенти пов'язували галузеві преференції з війною РФ проти України, дефіцитом боєприпасів, крихкістю ланцюгів постачання, залежністю від третіх країн і невизначеністю щодо США. У такий спосіб вони діяли як галузеві політичні підприємці (*англ.* policy entrepreneurs), сприяючи формуванню потоку рішень та його зчепленню з потоком проблем.

6. Оцінено рівень інституціоналізації галузевих інтересів оборонної промисловості ЄС в інструментах політики ЄС. Встановлено, що низка ключових преференцій оборонної індустрії була частково або значною мірою відображена у політичних рішеннях Союзу. Застосування методу досягнення

преференцій виявило близько 68% можливого рівня їх урахування, що дає підстави характеризувати інституціоналізацію як помірно високу, але нерівномірну. Найвищий рівень врахування отримала вимога дизайнерської автономії; значного рівня досягли преференції щодо фінансової легітимації оборонної промисловості, передбачуваного попиту, спільних закупівель і європейської переваги у фінансованих ЄС закупівлях. Частково були відображені вимоги виробничої готовності, безпеки постачання та регуляторної адаптації. Це проявилось в Акті на підтримку виробництва боєприпасів, Європейській оборонно-промисловій програмі, інструменті SAFE, Омнібусі оборонної готовності та змінах фінансової політики щодо оборонного сектору.

Таким чином, трансформація політики ЄС у сфері оборонної промисловості у 2022–2025 рр. була зумовлена насамперед системним безпековим шоком, спричиненим повномасштабною війною РФ проти України, однак лобізм оборонної промисловості відіграв суттєву роль у змістовному наповненні цієї трансформації. Сукупність отриманих результатів дослідження дає підстави кваліфікувати оборонні компанії та галузеві асоціації як галузевих політичних підприємців (*англ. policy entrepreneurs*). Вони мобілізували ресурси, використовували інституційні канали доступу, сек'юритизували власні преференції та сприяли їх частковій інституціоналізації в інструментах політики ЄС. Тому лобізм оборонної промисловості став одним із чинників, що поєднав кризову зміну порядку денного з конкретними промисловими, фінансовими, закупівельними й регуляторними рішеннями ЄС.

Перспективним напрямом подальших досліджень є перехід від встановлення змістової відповідності між галузевими преференціями та політичними рішеннями ЄС до глибшого аналізу причинних механізмів впливу оборонного лобізму з урахуванням ширшої конфігурації акторів, їхньої влади, інтересів і взаємодій. Встановлені в роботі ознаки ресурсної мобілізації, інституційного доступу та адаптації рішень дають підстави розглянути системну роль оборонно-промислових акторів у структуруванні політичного процесу, а відтак і можливість кваліфікувати їх також як підприємців політичного процесу (*англ. political entrepreneurs*).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

Джерела:

1. У Брюсселі оголосили про створення TaskForce з інтеграції оборонної індустрії України до ЄС. *Європейська правда*. 2025. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2025/05/12/7211400/>.
2. Access to private funding for the defence industry : note / Aerospace and Defence Industries Association of Europe (ASD). Brussels, 2022. 5 p.
3. Aerospace, Security and Defence Industries Association of Europe (ASD) / LobbyFacts. URL: <https://www.lobbyfacts.eu/datacard/aerospace-and-defence-industries-association-of-europe?rid=72699997886-57&sid=39172>.
4. AIRBUS / LobbyFacts. URL: <https://www.lobbyfacts.eu/datacard/airbus?rid=2732167674-76>.
5. Call for applications for the selection of members of the informal Commission expert group on policies and programmes relevant to EU space, defence, and aeronautics industry / European Commission, Directorate-General for Defence Industry and Space. Brussels, 2021. 23 p. URL: https://www.horizonteeuropa.es/sites/default/files/noticias/DEFIS_SDA_Call-for-applications_29042021.pdf.
6. Capability Technology Areas (CapTechs) / European Defence Agency. URL: [https://eda.europa.eu/what-we-do/research-technology/capability-technology-areas-\(captechs\)](https://eda.europa.eu/what-we-do/research-technology/capability-technology-areas-(captechs)).
7. Cohen C. Kubilius urges MEPs to fast-track defence procedures, warns production remains too slow. *Euractiv*. 2026. April 15. URL: <https://www.euractiv.com/news/kubilius-urges-meps-to-fast-track-defence-procedures-warns-production-remains-too-slow/>.
8. Comitology / European Commission. URL: https://commission.europa.eu/law/law-making-process/adopting-eu-law/implementing-and-delegated-acts/comitology_en.

9. Commission expert group on Policies & Programmes relevant to EU Space, Defence and Aeronautics Industry (SDA) (E03775) / European Commission, Register of Commission Expert Groups and Other Similar Entities. URL: <https://ec.europa.eu/transparency/expert-groups-register/screen/expert-groups/consult?lang=en&groupID=3775>.
10. Considerations on developing the future European Defence Industrial and Technological Base : note / Aerospace and Defence Industries Association of Europe (ASD). Brussels, 2022. 6 p.
11. Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union : Article 346 (ex Article 296 TEC). *Official Journal of the European Union*. 2016. P. 194. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A12016E346>.
12. Consultation on the new European Defence Industrial Strategy / European Commission. Brussels, 2023. URL: https://defence-industry-space.ec.europa.eu/newsroom/consultation-new-european-defence-industrial-strategy_en.
13. Coordinated Annual Review on Defence (CARD) / European Defence Agency. URL: [https://eda.europa.eu/what-we-do/EU-defence-initiatives/coordinated-annual-review-on-defence-\(card\)](https://eda.europa.eu/what-we-do/EU-defence-initiatives/coordinated-annual-review-on-defence-(card)).
14. DASSAULT AVIATION / LobbyFacts. URL: <https://www.lobbyfacts.eu/datacard/dassault-aviation?rid=264527121382-71>.
15. Defence Industry and Space / European Commission. URL: https://commission.europa.eu/about/departments-and-executive-agencies/defence-industry-and-space_en.
16. Defence industry: Call for experts to assist the European Commission with the evaluation of proposals submitted for funding under the EDF / European Commission. URL: https://defence-industry-space.ec.europa.eu/calls-tenders/defence-industry-call-experts-assist-european-commission-evaluation-proposals-submitted-funding_en.
17. Defence Readiness Omnibus / European Commission. URL: https://defence-industry-space.ec.europa.eu/eu-defence-industry/defence-readiness-omnibus_en.

18. Defence sector intensifies lobbying efforts in the EU Parliament, new data shows. *Euronews*. 2025. URL: <https://www.euronews.com/my-europe/2025/06/24/defence-sector-intensifies-lobbying-efforts-in-the-eu-parliament-new-data-shows>.
19. Defending Europe's borders / Airbus. 2022. URL: <https://www.airbus.com/en/newsroom/stories/2022-05-defending-europes-borders>.
20. EDIP. Forging Europe's Defence / European Commission. URL: https://defence-industry-space.ec.europa.eu/eu-defence-industry/edip-forging-europes-defence_en.
21. EDIRPA. Procuring together defence capabilities / European Commission. URL: https://defence-industry-space.ec.europa.eu/eu-defence-industry/edirpa-addressing-capability-gaps_en.
22. EU boosts defence readiness with first ever financial support for common defence procurement : press release / European Commission. Brussels, 2024. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_24_5827.
23. EU defense industry goes big on lobbying in Brussels. *Politico*. 2025. URL: <https://www.politico.eu/article/eu-defense-industry-goes-big-on-lobbying-in-brussels/>.
24. EU finance ministers set in motion EIB Group Action Plan to further step up support for Europe's security and defence industry / European Investment Bank. 2024. URL: <https://www.eib.org/en/press/all/2024-143-eu-finance-ministers-set-in-motion-eib-group-action-plan-to-further-step-up-support-for-europe-s-security-and-defence-industry>.
25. European Commission Unveils Defence Readiness Omnibus and EDF Interim Evaluation / European Commission, Directorate-General for Defence Industry and Space. Brussels, 2025. URL: https://defence-industry-space.ec.europa.eu/european-commission-unveils-defence-readiness-omnibus-and-edf-interim-evaluation-2025-06-17_en.
26. European Defence Action Plan: Towards a European Defence Fund : press release / European Commission. Brussels, 2016. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_16_4088.
27. European Defence Agency : official website. URL: <https://www.eda.europa.eu/>.

28. European Defence Fund (EDF) / European Commission. URL: https://defence-industry-space.ec.europa.eu/eu-defence-industry/european-defence-fund-edf-official-webpage-european-commission_en.
29. European Defence Industrial Development Programme (EDIDP) / European Commission. URL: https://defence-industry-space.ec.europa.eu/eu-defence-industry/european-defence-industrial-development-programme-edidp_en.
30. European Defence Industrial Strategy (EDIS) : Joint Communication to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions : JOIN(2024) 2 final. Brussels : European Commission. 2024. 33 p. URL: https://defence-industry-space.ec.europa.eu/edis-joint-communication_en.
31. European Investment Bank: Security and defence : official website. URL: <https://www.eib.org/en/projects/topics/security-defence/index>.
32. Felstead P. European defence co-operation needed more now than ever, says MBDA CEO. *European Security & Defence*. 2025. URL: <https://euro-sd.com/2025/03/major-news/43158/mbda-ceo-press-briefing-2025/>.
33. Give us orders not just targets, arms firms tell Europe. *Reuters*. 2023. URL: <https://www.reuters.com/business/aerospace-defense/give-us-orders-not-just-targets-arms-firms-tell-europe-2023-11-30/>.
34. Guillermand V. Défense: Thales, porté par la hausse attendue des budgets en Europe. *Le Figaro*. 2022. URL: <https://www.lefigaro.fr/societes/defense-thales-porte-par-la-hausse-attendue-des-budgets-en-europe-20220303>.
35. Industry engagement / European Defence Agency. URL: <https://eda.europa.eu/what-we-do/industry-engagement>.
36. Industry views on the proposed SAFE instrument : position paper / Aerospace and Defence Industries Association of Europe (ASD). Brussels, 2025. 2 p.
37. Integrated Annual Report 2021 / Leonardo S.p.a. Rome : Leonardo, 2022. URL: <https://www.leonardo.com/documents/15646808/16736384/Integrated%2Bannual%2Breport%2B2021.pdf>.
38. Integrity Watch EU / Transparency International EU. URL: <https://integritywatch.eu/>.

39. Joint communication to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on the Defence Investment Gaps Analysis and Way Forward : JOIN(2022) 24 final. Brussels : European Commission. 2022. 19 p. URL: https://defence-industry-space.ec.europa.eu/eu-defence-industry/defence-investment-gaps-analysis_en.
40. Kington T. Leonardo banks on space, cybersecurity, AI for double-digit growth. *Defense News*. 2024. URL: <https://www.defensenews.com/global/europe/2024/03/12/leonardo-banks-on-space-cybersecurity-ai-for-double-digit-growth/>.
41. KNDS FRANCE / LobbyFacts. URL: <https://www.lobbyfacts.eu/datacard/knds-france?rid=370882232629-37>.
42. KRAUSS-MAFFEI WEGMANN / LobbyFacts. URL: <https://www.lobbyfacts.eu/datacard/krauss-maffei-wegmann-gmbh--co-kg?rid=524127838990-69>.
43. LEONARDO / LobbyFacts. URL: <https://www.lobbyfacts.eu/datacard/leonardo-spa?rid=02550382403-01>.
44. LobbyFacts.eu / Corporate Europe Observatory, LobbyControl. URL: <https://lobbyfacts.eu/>.
45. MBDA / LobbyFacts. URL: <https://www.lobbyfacts.eu/datacard/mbda?rid=87688971079-66>.
46. NATO selects Thales to supply its first defence cloud for armed forces : press release / Thales Group. 2021. URL: <https://www.thalesgroup.com/en/news-centre/press-releases/nato-selects-thales-supply-its-first-defence-cloud-armed-forces>.
47. Permanent Structured Cooperation (PESCO) : webpage. URL: <https://www.pesco.europa.eu/>.
48. Possible EU short-term initiatives on the EDTIB : note / Aerospace and Defence Industries Association of Europe (ASD). Brussels, 2023. 4 p.
49. Regulation (EU) 2023/1525 of the European Parliament and of the Council of 20 July 2023 on supporting ammunition production (ASAP). *Official Journal of the European*

- Union*. 2023. L 185. P. 7–25. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32023R1525>.
50. Regulation (EU) 2023/2418 of the European Parliament and of the Council of 18 October 2023 on establishing an instrument for the reinforcement of the European defence industry through common procurement (EDIRPA). *Official Journal of the European Union*. 2023. L 2023/2418. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L_202302418.
51. Regulation (EU) 2025/1106 of 27 May 2025 establishing the Security Action for Europe (SAFE) through the Reinforcement of the European Defence Industry Instrument. *Official Journal of the European Union*. 2025. L 2025/1106. URL: <http://data.europa.eu/eli/reg/2025/1106/oj>.
52. Regulation (EU) 2025/2643 of the European Parliament and of the Council of 16 December 2025 establishing the European Defence Industry Programme and a framework of measures to ensure the timely availability and supply of defence products ('EDIP Regulation'). *Official Journal of the European Union*. 2025. L 2025/2643. URL: <http://data.europa.eu/eli/reg/2025/2643/oj>.
53. RHEINMETALL / LobbyFacts. URL: <https://www.lobbyfacts.eu/datacard/rheinmetall-group?rid=708107818892-23>.
54. Rheinmetall eyes boost to munitions output, HIMARS production in Germany – CEO. *Reuters*. 2023. URL: <https://www.reuters.com/business/aerospace-defense/rheinmetall-eyes-boost-munitions-output-himars-production-germany-ceo-2023-01-28/>.
55. SAAB / LobbyFacts. URL: <https://www.lobbyfacts.eu/datacard/saab-ab?rid=86477889163-49>.
56. Saab Year-end Report 2024: Making steady progress on our profitable growth journey / Saab AB. 2025. URL: <https://www.saab.com/newsroom/press-releases/2025/saab-year-end-report-2024making-steady-progress-on-our-profitable-growth-journey>.
57. SAFE. Security Action for Europe / European Commission. URL: https://defence-industry-space.ec.europa.eu/eu-defence-industry/safe-security-action-europe_en.

58. Security and defence (Stories) / European Investment Bank. URL: <https://www.eib.org/en/stories/security-defence>.
59. Sédou L. Unveiling Europe's arms industry lobbying : presentation / European Network Against Arms Trade (ENAAAT). Brussels : Dataharvest, 2025. 23 p. URL: https://dataharvest.eu/wp-content/uploads/2025/06/2025_DataHarvest_ArmsIndLobby_FINAL.pdf.
60. Standard Eurobarometer 101 – Spring 2024 / European Commission. 2024. URL: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/3216>.
61. Sustainability and the European Defence Industry : position paper / Aerospace, Security and Defence Industries Association of Europe (ASD). 2021. URL: <https://www.asd-europe.org/industry/resources/asd-position-papers/sustainability-and-the-european-defence-industry/>.
62. Sustainability Report 2022 / MBDA. Le Plessis-Robinson : MBDA, 2023. 49 p.
63. THALES / LobbyFacts. URL: <https://www.lobbyfacts.eu/datacard/thales?rid=91711831031-23>.
64. The EU's lobby league table / Corporate Europe Observatory. 2025. URL: <https://corporateeurope.org/en/2025/02/eus-lobby-league-table>.
65. Towards a European Defence Industrial Strategy: Investing better and together in defence capabilities and innovative technologies : issue paper #2 / European Commission. Brussels, 2023. 8 p.
66. Transparency register: a database / European Commission. URL: https://transparency-register.europa.eu/index_en.
67. Von der Leyen U. Mission letter to Josep Borrell. Brussels: European Commission. 2019. URL: https://ec.europa.eu/commission/commissioners/sites/commcwt2019/files/commissioner_mission_letters/mission-letter-josep-borrell-2019_en.pdf.
68. Why Europe needs its defence industry : position paper / Aerospace and Defence Industries Association of Europe (ASD). Brussels, 2023. 4 p.

Література:

69. Баскакова О. Трансформація спільної політики безпеки та оборони ЄС у відповідь на війну Росії проти України. *Соціальний розвиток: економіко-правові проблеми*. 2025. № 12. С. 1–9. DOI: <https://doi.org/10.70651/3083-6018/2025.12.01>.
70. Грицяк І. А. Спільні зовнішня, безпекова та оборонна політики Європейського Союзу. *Наукові перспективи*. 2025. № 4(58). С. 1012–1025. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-4\(58\)-1012-1025](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-4(58)-1012-1025).
71. Дорош Л. Реалізація проектів постійної структурованої співпраці у сфері безпеки та оборони Європейського Союзу: проблеми та виклики. *Гуманітарні візії*. 2023. Т. 9, № 1. С. 1–7. DOI: <https://doi.org/10.23939/shv2023.01.001>.
72. Конончук І. Інституційний механізм спільної зовнішньої політики Європейського Союзу. *Історико-правовий часопис*. 2019. № 2 (14). С. 52–56.
73. Соломенна Т. Європейська стратегія оборонної промисловості. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*. Серія: Педагогічні науки. 2024. № 28 (184). С. 124–127. DOI: <https://doi.org/10.58407/visnik.242820>.
74. Стецюк М. Спільна політика у сфері безпеки та оборони Європейського Союзу в постбіполярну добу: стан розвитку та можливості для України. *Acta de Historia & Politica: Saeculum XXI*. 2024. № 7. С. 118–126. DOI: <https://doi.org/10.26693/ahpsxxi2024.07.118>.
75. Akkerman M., Maulewaeter C. From War Lobby to War Economy: How the arms industry shapes European policies : report. Brussels : European Network Against Arms Trade (ENAAT), 2023. 32 p. URL: https://enaat.org/wp-content/uploads/2023/12/ENAAT-Report%20WarLobby2WarEconomy_Sept2023-FINAL.pdf.
76. Andersson J. J., Britz M. The European Union’s role in European defence industry policy. *Defence Studies*. 2025. Vol. 25, No. 2. P. 322–341. DOI: <https://doi.org/10.1080/14702436.2025.2472694>.

77. Bátorá J. European Defence Agency: A Flashpoint of Institutional Logics. *West European Politics*. 2009. Vol. 32, No. 6. P. 1075–1098. DOI: <https://doi.org/10.1080/01402380903230561>.
78. Besch S. EU defence industrial policy in a new era: Taking stock and looking ahead / Heinrich-Böll-Stiftung European Union. Brussels : Heinrich-Böll-Stiftung, 2025. 24 p.
79. Birkland T. A. Focusing Events, Mobilization, and Agenda Setting. *Journal of Public Policy*. 1998. Vol. 18, № 1. P. 53–74.
80. Blockmans S. Roadmap towards a common defence for Europe: Analysing eight governance models / Centre for European Policy Studies (CEPS). Brussels : CEPS, 2025. 68 p.
81. Bora S. I. Isomorphic Spillover and Its Limits: The Institutionally Constrained Defence Industrial Policy of the European Union. *Politics and Governance*. 2026. Vol. 14. Art. 11114. DOI: <https://doi.org/10.17645/pag.11114>.
82. Bouwen P. Corporate lobbying in the European Union: the logic of access. *Journal of European Public Policy*. 2002. Vol. 9, № 3. P. 365–390. DOI: <https://doi.org/10.1080/13501760210138796>.
83. Buzan B., Wæver O., Wilde J. *Security: A New Framework for Analysis*. Boulder. London : Lynne Rienner Publishers, 1998. 239 p.
84. Calcara A. The Role of National Network of Experts in the European Defence Agency: How do They Work 'In Practice'? *ECPR Graduate Student Conference*. Tartu, 10–13 July 2016. Colchester : European Consortium for Political Research, 2016. URL: <https://ecpr.eu/Events/Event/PaperDetails/28358>.
85. Calvo González-Regueral C. Política europea de seguridad y defensa y sus efectos en la industria de defensa. *Revista de Estudios en Seguridad Internacional*. 2021. Vol. 7, No. 2. P. 19–39. DOI: <http://dx.doi.org/10.18847/1.14.2>.
86. Clapp S. United States Defense Industrial Base: How does it differ from the European defence technological and industrial base? : briefing / European Parliamentary Research Service. Brussels : European Parliament, 2025. 12 p. URL:

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2025/777967/EPRS_BRI\(2025\)777967_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2025/777967/EPRS_BRI(2025)777967_EN.pdf).

87. Defence industry influence on European policy agendas / Transparency International Defence & Security. London : Transparency International UK, 2021. 19 p.
88. Dobber J. Bye Buy European? A Liberal Take on European Preferences in EU Defence Instruments. *Future Europe*. 2024. Vol. 5, No. 1. P. 66–73. DOI: 10.53121/ELFFEUJ5.
89. Duke S. W. The Competing Logics of EU Security and Defence. *Survival*. 2019. Vol. 61, No. 2. P. 123–142. DOI: 10.1080/00396338.2019.1589092.
90. Dür A., Bernhagen P., Marshall D. Interest Group Success in the European Union: When (and Why) Does Business Lose? *Comparative Political Studies*. 2015. Vol. 48, № 8. P. 951–983. DOI: <https://doi.org/10.1177/0010414014565890>.
91. Fabbrini F. European Defence Union ASAP: The Act in Support of Ammunition Production and the Development of EU Defence Capabilities in Response to the War in Ukraine : research paper. Torino : Centro Studi sul Federalismo, 2023. 18 p.
92. Fabbrini S. Intergovernmentalism and Its Limits: Assessing the European Union’s Answer to the Euro Crisis. *Comparative Political Studies*. 2013. Vol. 46, No. 8. P. 1003–1029. DOI: <https://doi.org/10.1177/0010414013489502>.
93. Faure S. B. H. EU defence industrial policy: From market-making to market-correcting // EU industrial policy in the multipolar economy / ed. by J.-C. Defraigne, E. Traversa, J. Wouters, D. Zurstrassen. London : Edward Elgar, 2022. P. 382–406.
94. Fiott D. From Liberalisation to Industrial Policy: Towards a Geoeconomic Turn in the European Defence Market? *Journal of Common Market Studies*. 2024. Vol. 62, No. 4. P. 1012–1027. DOI: <https://doi.org/10.1111/jcms.13600>.
95. Fiott D. In Whose Interests? Regulating Europe’s Defence Industry and the Politics of Exemptions : policy brief. Brussels : Vrije Universiteit Brussel, Centre for Security, Diplomacy and Strategy (CSDS), 2024. 4 p. URL: <https://csds.vub.be/publication/in-whose-interests-regulating-europes-defence-industry-and-the-politics-of-exemptions/>.

96. Giumelli F., Marx M. The European Defence Fund precursor programmes and the state of the European market for defence. *Defence Studies*. 2023. Vol. 23, No. 4. P. 589–607. DOI: [10.1080/14702436.2023.2277440](https://doi.org/10.1080/14702436.2023.2277440).
97. Greenwood J. *Representing Interests in the European Union* : textbook. London : Macmillan Press, 1997. 299 p.
98. Guay T., Callum R. The transformation and future prospects of Europe's defence industry. *International Affairs*. 2002. Vol. 78, No. 4. P. 757–776.
99. Haroche P. Supranationalism strikes back: a neofunctionalist account of the European Defence Fund. *Journal of European Public Policy*. 2020. Vol. 27, No. 6. P. 853–872. DOI: <https://doi.org/10.1080/13501763.2019.1609570>.
100. Hartley K. Collaboration and European defence industrial policy. *European Security*. 2008. Vol. 17, No. 2/3. P. 303–315.
101. Howorth J. Decision-making in security and defense policy: Towards supranational inter-governmentalism? *Cooperation and Conflict*. 2012. Vol. 47, No. 4. P. 433–453. DOI: <https://doi.org/10.1177/0010836712462770>.
102. Karakas C. *Defence industry cooperation in the European Union: Rationale, initiatives, achievements, challenges : In-depth Analysis*. Brussels : European Parliamentary Research Service, European Parliament, 2021. 26 p. DOI: <https://doi.org/10.2861/81089>.
103. Kingdon J. W. *Agendas, Alternatives, and Public Policies*. 2nd ed. Harlow : Pearson Education Limited, 2014. 240 p.
104. Kleczka M., Vandercruysse L., Buts C. The Spectrum of Strategic Autonomy in EU Defence Supply Chains. *Defence and Peace Economics*. 2023. Vol. 35, No. 1. P. 1–21. DOI: <https://doi.org/10.1080/10242694.2023.2180588>.
105. Klüver H. *Lobbying in the European Union: Interest Groups, Lobbying Coalitions, and Policy Change* : monograph. Oxford : Oxford University Press, 2013. 240 p. DOI: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199657445.001.0001>.
106. Lawrenson T., Sabatino E. *The Impact of the European Defence Fund on Cooperation with Third-country Entities* : research paper. London : International Institute for Strategic Studies (IISS), 2024. 43 p.

107. Lobbying the European Union: Institutions, Actors, and Issues : monograph / ed. by D. Coen, J. Richardson. Oxford : Oxford University Press, 2009. 352 p.
108. Meijer H., Wyss M. Upside down: Reframing European Defence Studies. *Cooperation and Conflict*. 2018. Vol. 54, No. 3. P. 1–29. DOI: <https://doi.org/10.1177/0010836718790606>
109. Molnár A. The growing role of the European Commission in defence capability development. *European Integration Studies*. 2024. Vol. 20, No. 2. P. 291–317. DOI: <https://doi.org/10.46941/2024.2.12>.
110. Moser C., Blockmans S. The Untapped Role of the European Parliament in Common Security and Defence Policy. *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht*. 2024. Vol. 84, No. 3. P. 585–638. DOI: [10.17104/0044-2348-2024-3-585](https://doi.org/10.17104/0044-2348-2024-3-585).
111. Murgia N., Marrone A. The European Defence Industry Programme: The Last Piece of the EU Defence Puzzle? : brief. Rome : Istituto Affari Internazionali, 2026. 7 p. URL: <https://www.iai.it/en/publications/c41/european-defence-industry-programme-last-piece-eu-defence-puzzle>.
112. Nordin J. "Strategic Autonomy, Anyone?" Charting Europe's Shifting Security Debates and 2024-2029 Priorities / Institute for Security & Development Policy (ISDP). Stockholm : ISDP, 2025. 60 p.
113. Rabinovych M. Wartime super-spillover? The perils and limits of a neofunctionalist approach to Ukraine's single market integration. *Journal of European Public Policy*. 2025. Vol. 32, No. 12. P. 2886–2913. DOI: <https://doi.org/10.1080/13501763.2024.2434693>.
114. Review of the Preparatory Action on Defence Research (PADR) and European Defence Industrial Development Programme (EDIDP): lessons for the implementation of the European Defence Fund (EDF) : study / European Parliament, Directorate-General for External Policies, Policy Department. Brussels : European Parliament, 2021. 110 p.
115. Sabatino E. The European defence fund: a step towards a single market for defence? *Journal of European Integration*. 2022. Vol. 44, No. 1. P. 133–148. DOI: <https://doi.org/10.1080/07036337.2021.2011264>.

116. Stigler G. J. The Theory of Economic Regulation. *The Bell Journal of Economics and Management Science*. 1971. Vol. 2, № 1. P. 3–21.
117. Sweeney S. EU common security and defence policy. *The Routledge Handbook of European Integrations* / ed. by T. Hoerber, G. Weber, I. Cabras. 1st ed. London : Routledge, 2021. P. 427–456. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780429262081-31>.
118. Taylor P. EDF 2.0: Keeping research at the heart of Europe's defence drive : policy brief. Brussels : European Policy Centre, 2026. 9 p.
119. The EU's Defense Readiness Roadmap and Omnibus: What Are the Implications for Defense Procurement? / Government Contracts Legal Forum. 2025. URL: <https://www.governmentcontractslegalforum.com/2025/10/articles/government-contracts/the-eus-defense-readiness-roadmap-and-omnibus-what-are-the-implications-for-defense-procurement/>.
120. The impact of the 'defence package' Directives on European defence : study / H. Masson, K. Martin, Y. Quéau, J. Seniora. Brussels : European Parliament, Directorate-General for External Policies, Policy Department, 2015. 71 p.
121. The impact of the European Defence Fund on cooperation with third-country entities : research paper / International Institute for Strategic Studies (IISS). London : IISS, 2024. 28 p.
122. Tothova L., Clapp S. EU joint defence procurement : briefing / European Parliamentary Research Service. Brussels, 2026. 12 p.
123. Vroege A. N. Arming Europe: The European Commission and the formation of a European defence technological and industrial base : Doctoral dissertation. Utrecht University, 2024. 184 p. URL: <https://research-portal.uu.nl/en/publications/arming-europe-the-european-commission-and-the-formation-of-a-euro>.
124. Wæver O. Securitization and Desecuritization. *On Security*. New York : Columbia University Press, 1995. P. 46–86.
125. Zahariadis N., Herweg N., Zohlnhöfer R., Petridou E., eds. A Modern Guide to the Multiple Streams Framework. Cheltenham ; Northampton : Edward Elgar Publishing, 2023. 376 p.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Типологія інструментів політики ЄС у сфері оборонної промисловості

Типи інструментів	Інструменти	Механізм дії	Стратегічне значення
1	2	3	4
Регуляторно-правові	«Оборонний пакет» (Директиви 2009/43/ЄС та 2009/81/ЄС)	Відсутність прямого фінансування. Гармонізація тендерних процедур та спрощення трансферів продукції всередині ЄС.	Спроба екстраполювати логіку єдиного ринку на оборонний сектор та мінімізувати зловживання ст. 346 ДФЄС.
Тестові програмні	PADR (2017–2019 рр.), EDIDP (2019–2020 рр.)	PADR (тестування R&D), EDIDP (158,3 млн євро). Стимулювання транскордонної співпраці та покриття витрат на сертифікацію.	Подолання інноваційної «долини смерті». Доведення спроможності Єврокомісії адмініструвати оборонні бюджети.
Інвестиційні	Європейський оборонний фонд (EDF, 2021 р.)	8 млрд євро (на період 2021–2027 рр.). Співфінансування консорціумів (мінімум 3 компанії з 3 різних держав-членів).	Інституціоналізація наднаціонального фінансування. Формування протекціоністських бар'єрів для компаній з третіх країн.
Кризово-виробничі	Акт на підтримку виробництва боеприпасів (ASAP, 2023 р.)	513 млн євро цільових субсидій. Пряме розширення потужностей ліній виробництва артилерійських боеприпасів і ракет.	Перехід від політики підтримки наукових розробок до прямого втручання ЄС у виробничі потужності та ланцюги постачання.

Продовження таблиці

Типи інструментів	Інструменти	Механізм дії	Стратегічне значення
1	2	3	4
Кризово-закупівельні	Акт про зміцнення оборонної промисловості через спільні закупівлі (EDIRPA, 2023 р.)	310 млн євро у вигляді грантів для консорціумів держав, що об'єднують попит на ППО, бронетехніку та боєприпаси.	Перший історичний прецедент часткової централізації та агрегації оборонних закупівель на рівні Європейського Союзу.
Стратегічні та довгострокові програмні	Стратегія EDIS та Програма EDIP (2024–2025 рр.)	1,5 млрд євро базового бюджету. Впровадження індикаторів: 40% спільних закупівель до 2030 р. «Проекти спільного інтересу».	Формалізація логіки «Buy European». Жорстке обмеження (макс. 35%) вартості компонентів від компаній не з країн ЄС/партнерів.
Макрофінансові кредитні	Інструмент «Безпеківі дії для Європи» (SAFE, 2025 р.)	Доступ до 150 млрд євро пільгових позик за умови подання державами національних планів спільних європейських закупівель.	Безпрецедентна фінансова мобілізація. Радикальний протекціонізм: вимога 65% європейського походження вартості продукції.
Координаційно-планувальні	План розвитку спроможностей (CDP), CARD, PESCO	Юридично зобов'язуючі зобов'язання держав. Узгодження військових потреб (CDP) з бюджетами (CARD) та консорціумами (PESCO).	Формування єдиного управлінського контуру для уникнення фрагментації багатомільярдних бюджетних інвестицій ЄС.
Дерегуляційні	Омнібус оборонної готовності, 2025 р.	Двократне підняття порогів застосування процедур закупівель, fast-track на будівництво, винятки з екологічного права.	Масштабна дебіюрократизація та зняття законодавчих обмежень мирного часу для прискорення розгортання оборонного ринку.

Джерело: складено автором

ДОДАТОК Б

Динаміка фінансового та кадрового забезпечення лобізму ключових акторів європейського ОПК (2021–2024 рр.)

Актор	Країна	Витрати на лобізм 2021 р., євро	Витрати на лобізм 2022 р., євро	Витрати на лобізм 2023 р., євро	Витрати на лобізм 2024 р., євро	Кількість лобістів 2023 р.	Кількість лобістів 2024 р.
1	2	3	4	5	6	7	8
Airbus	Транс-європейська	1 250 000 - 1 499 999	1 250 000 - 1 499 999	1 750 000 - 1 999 999	2 000 000 - 2 249 999	5.25 (12)	6.0 (13)
Leonardo	Італія	300 000 - 399 999	300 000 - 399 999	300 000 - 399 999	300 000 - 399 999	5.0 (5)	7.0 (7)
Thales	Франція	300 000 - 399 999	300 000 - 399 999	700 000 - 799 999	700 000 - 799 999	4.5 (10)	4.5 (10)
Dassault Aviation	Франція	300 000 - 399 999	300 000 - 399 999	400 000 - 499 999	500 000 - 599 999 (2025 р.)	0.5 (1)	1.0 (2) (2025 р.)
Safran	Франція	300 000 - 399 999	300 000 - 399 999	400 000 - 499 999	400 000 - 499 999	5.0 (7)	4.35 (6)
MBDA	Транс-європейська	50 000 - 99 999	50 000 - 99 999	50 000 - 99 999	300 000 - 399 999	0.5 (2)	3.2 (8)
Naval Group	Франція	200 000 - 299 999	200 000 - 299 999	200 000 - 299 999	200 000 - 299 999	1.5 (2)	1.5 (2)
Rheinmetall	Німеччина	700 000 - 799 000	500 000 - 599 999	500 000 - 599 999	500 000 - 599 999	4.5 (5)	8.25 (9)
Saab	Швеція	400 000 - 499 999	400 000 - 499 999	600 000 - 599 999	800 000 - 899 999	4.0 (5)	3.0 (4)
KNDS (Фр.+Нім.)	Транс-європейська	200 000 - 399 000	100 000 - 199 999	200 000 - 299 999	150 000 - 200 000	2.5 (4)	1.5 (3)
ASD		400 000 - 599 999	Немає даних	300 000 - 399 999	300 000 - 399 999	2.25 (9)	2.25 (18)

Джерело: складено автором за даними [44; 66]

ДОДАТОК В

Інтенсивність контактів представників ОПК з посадовцями Європейської комісії (2021–2025 рр.)

Актор	2021	2022	2023	2024	Ключові теми зустрічей за 2022–2024 рр.
1	2	3	4	5	6
Airbus	15	22	23	20	Питання оборони; EDIRPA; IRIS; EDF; EDIS/EDIP; космічна політика; Galileo / EGNOS / безпечний зв'язок; критична сировина; ланцюги постачання; таксономія; стала авіація; Fit for 55; AI Act; обхід санкцій; декарбонізація транспорту.
ASD / ASD-Eurospace	7	0	3	0	Промислові пріоритети на рівні ЄС; масштабування SAF; стандарти зеленого переходу; сертифікація нових зелених технологій; таксономія сталого фінансування.
Dassault Aviation	3	1	1	1	Цивільна авіація; таксономія; оборона.
KNDS	0	2	2	0	Defence Package; EDF; промислова стратегія; план дій щодо синергій; прогалини у спроможностях; European Armoung; заходи після війни в Україні для збільшення обсягів виробництва; кризові потреби; оборона.
Leonardo S.p.A.	8	2	9	2	Політика конкуренції; аерокосмічна промисловість; космічна політика; Cybersecurity Skills Academy; таксономія сталого фінансування; ESG-рейтинги; CSRD; авіаційний сектор; обмін думками щодо Paris Air Show; дефіцит робочої сили та навичок; конкуренція й оборонна промисловість.
Rheinmetall Group	0	0	1	1	Оборона; виробництво боєприпасів; діяльність Rheinmetall, пов'язана з виробництвом боєприпасів.
Saab AB	0	3	0	0	Оборона; оборонні закупівлі.
Safran	2	3	7	6	Альянс низьковуглецевого палива; IPCEI; конкурентна та промислова політика; EDF; EDIRPA; SSSD; критична сировина; декарбонізація авіації; таксономія; ініціативи ЄС у сфері оборонної та космічної політики; обхід санкцій; Clean Mobility.
Thales	3	3	5	1	Європейські космічні програми; Horizon Europe; питання космосу й оборони; виробництво та тестування супутникових компонентів; Galileo; Copernicus; кіберпитання; European Digital Identity; обмін думками щодо Paris Air Show.

Джерело: складено автором за даними [38]

Актор	2025	Ключові теми зустрічей у 2025 р.	Основні чиновники за 2022–2024 рр. / ЄК фон дер Ляєн I	Основні чиновники 2025 р. / ЄК фон дер Ляєн II
1	2	3	4	5
Airbus	78	Авіація й аеронавтика; конкурентоспроможність; мита США і торгівля; Clean Industrial Deal; ланцюги постачання; SAFE; MFF; EU Space Act; цифровий суверенітет; супутникова екосистема; військова мобільність.	Тімо Песонен; Магда Копчинська; Фабріс Комптур; Генрік Хололей; Тьєррі Бретон.	Артур Корбен; Крістін Берг; Стефан Сежурне.
ASD / ASD-Eurospace	7	Співпраця у сфері оборонної промисловості; розвиток європейської оборонної промисловості; виклики європейської космічної промисловості; цивільна авіація / Destination 2050; Digital Omnibus; Data Act; AI Act.	Тімо Песонен; Рейчел Сміт; Адіна-Йоана Велян; Андреа Бельтрамелло.	Філіп Корнеліс; Андрюс Кубілюс.
Dassault Aviation	10	Конкурентоспроможність; промислова політика; defence industrial capacity; ланцюги постачання; стратегічний і промисловий суверенітет; VORTEX; спрощення; внутрішній ринок; транспорт / оборона	Тьєррі Бретон; Фабріс Комптур; Валер Мутарльє; Рейчел Сміт; Кетрін Пауер.	Стефан Сежурне; Саша Альфен.
KNDS	3	Питання оборонної промисловості ЄС; SAFE; круглий стіл з промисловістю; виробництво боєприпасів / ammunition production capacity; підтримка промисловості України в контексті Ukraine Support Loan.	Тімо Песонен; Фабріс Комптур.	Анн Фор; Андрюс Кубілюс.
Leonardo S.p.A.	30	Космос і оборона; розвиток оборонної промисловості ЄС; ATM / SESAR / NSDM; військова мобільність; R&I / FP10; квантові технології; управління кризами; кібербезпека; цифрові рішення; AI; Global Gateway.	Мікеле П'єрджованні; Тімо Песонен; Тьєррі Бретон; Фабріс Комптур; Андреа Бельтрамелло; Валерія Мічелі.	Андрюс Кубілюс; Апостоля Карамалі.
Naval Group	5	EU Industrial Maritime Strategy; конкурентоспроможність і промислова політика; справи ЄС / NATO; круглий стіл з промисловістю.	—	Стефан Сежурне; Сімон Рютце-Зайдль / Апостолос Ціцікостас.
Rheinmetall Group	8	Оборонні інвестиції; виробничі потужності; SAFE; Military Mobility package; критична сировина; EU CRM Act; накопичення запасів; німецька безпека та оборонна промисловість.	Жозеп Боррель Фонтельєс; Фабріс Комптур.	Андрюс Кубілюс; Арунас Вінчюнас / Сильвія Кайнц-Губер.
Saab AB	5	White Paper on defence readiness; EDIP; SAFE; подальша імплементація; двостороння зустріч у межах Warsaw Security Forum; зустріч із ввічливості.	Тьєррі Бретон; Фабріс Комптур; Алехандро Кайнзос.	Анн Фор; Ана Бераменді.
Safran	28	Аерокосмічна конкурентоспроможність; ланцюги постачання; SAFE та EDIP; конкурси EDF щодо гелікоптерів і двигунів; рідкісні землі / галій / германій; AI robotics; декарбонізація; сталі авіаційне паливо; торгівля зі США.	Тімо Песонен; Валдіс Домбровскіс; Генрік Хололей; Мейрід Макгіннесс; Марк Леметр.	Стефан Сежурне; Саша Альфен.
Thales	37	Космос і оборона; EDIP; SAFE; White Paper / defence readiness; MFF і доступ до космосу; хмари та AI; кібербезпека; квантові технології; супутниковий зв'язок; ATM; пакування напівпровідників.	Тімо Песонен; Фабріс Комптур; Тьєррі Бретон; Роберто Віола; Вернер Штенгт.	Апостоля Карамалі; Андрюс Кубілюс.

ДОДАТОК Г

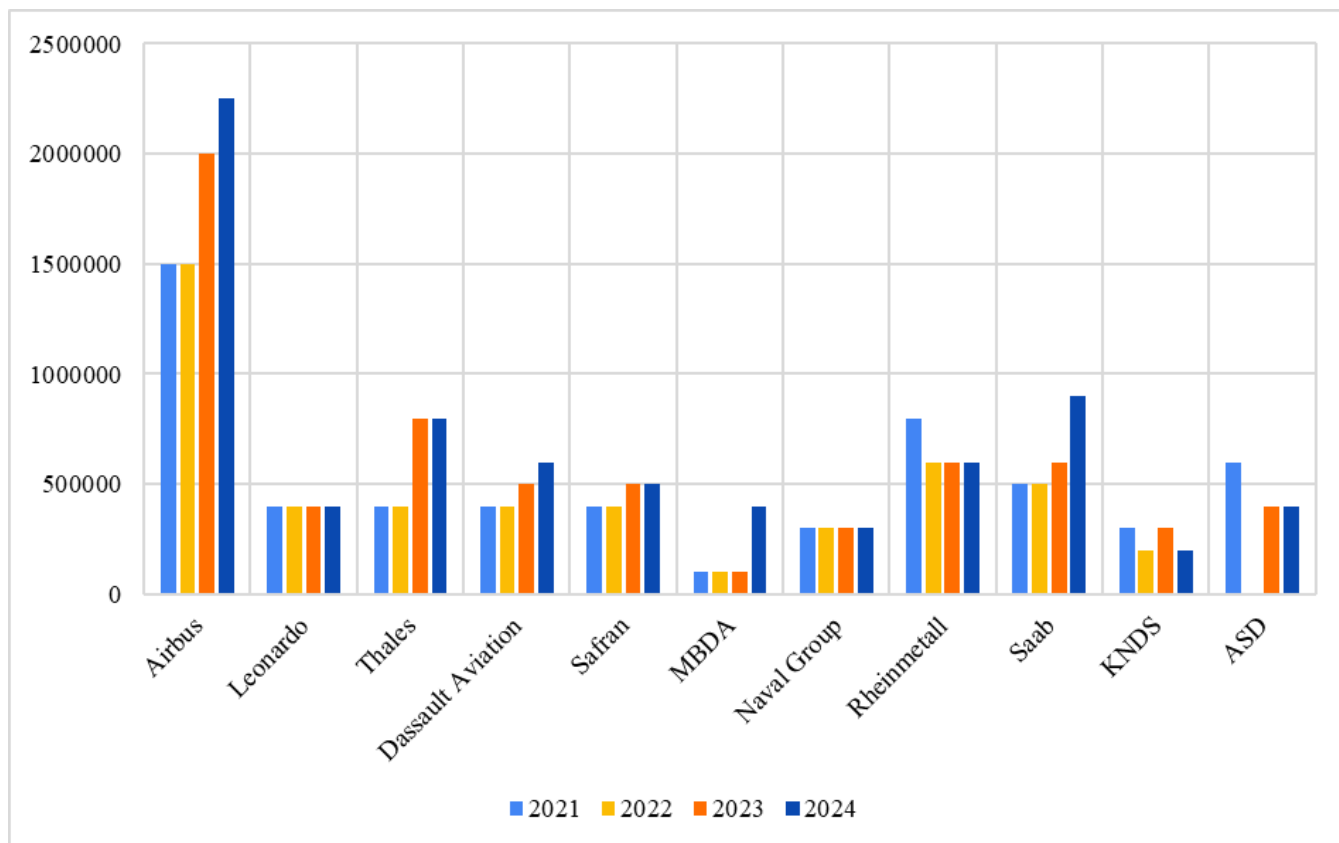
Зустрічі представників ОПК з депутатами Європейського парламенту та ключові комітети (2021–2025 рр.)

Актор	2021	2022	2023	2024	2025	Ключові комітети (2019-2024 рр.)	Ключові комітети (2024-2025 рр.)
1	2	3	4	5	6	7	8
Airbus	17	14	19	34	48	ITRE, TRAN	ITRE, TRAN, SEDE
ASD / ASD- Eurospace	5	8	6	4	49	ECON, ITRE, ENVI	ITRE, SEDE, ECON
Dassault Aviation	-	2	2	8	13	ITRE, SEDE, TRAN	ITRE, SEDE, ENVI
KNDS	-	-	3	2	6	AFET	ITRE, SEDE
Leonardo S.p.A.	8	6	3	7	18	ITRE, AGRI, ENVI	ITRE, ENVI, IMCO
Rheinmetall Group	-	-	1	2	10	AFET, ITRE	ITRE, SEDE
Saab AB	-	4	-	4	4	ITRE	ITRE
Safran	4	8	13	13	18	ITRE, TRAN, AFET	ITRE, TRAN, SEDE
Thales	4	5	7	3	11	ITRE, AFET, TRAN	ITRE, ENVI, SEDE
Разом	38	43	54	73	173		

Джерело: складено автором за даними [38]

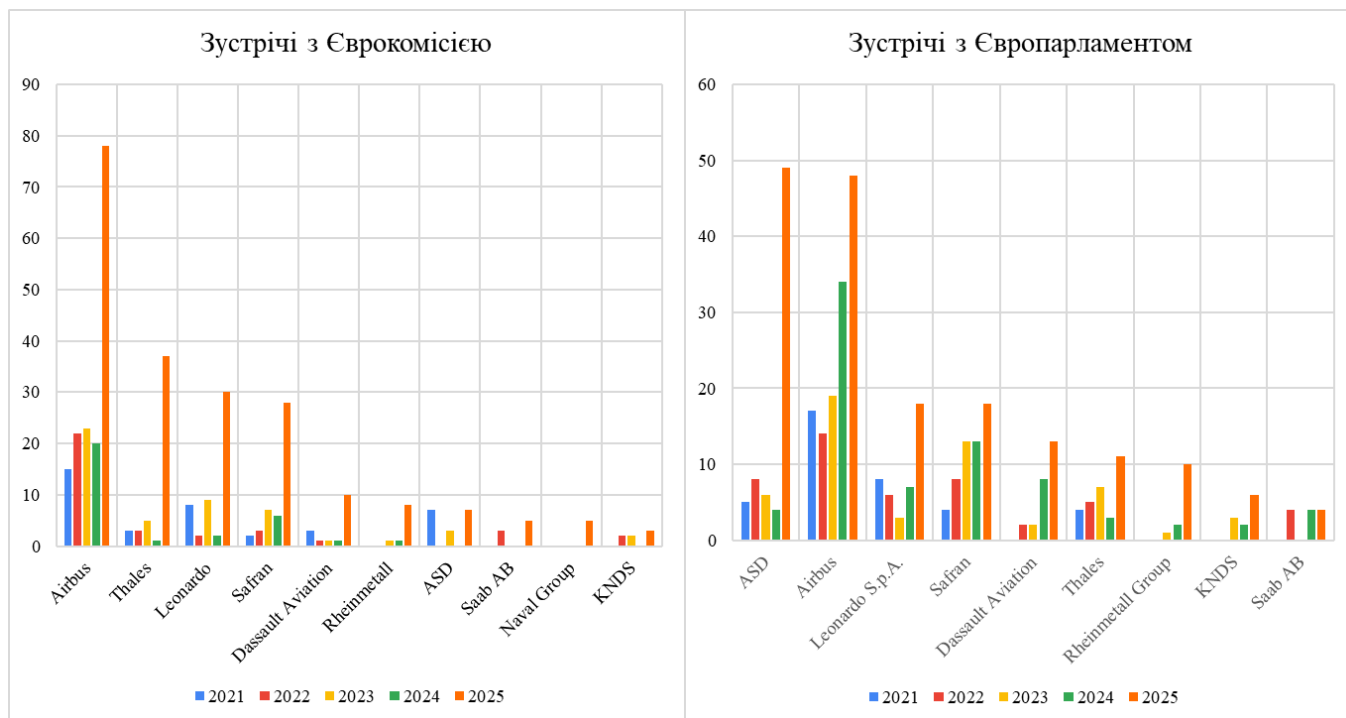
ДОДАТОК Д

Обсяги витрат на лобізм ключовими акторами ОПК ЄС у 2021–2024 рр., євро

Джерело: складено автором за даними [44; 66]

Динаміка зустрічей представників ОПК з посадовцями
Європейської комісії та депутатами Європейського парламенту у 2021–2025 рр.

Джерело: складено автором за даними [38; 66]

ДОДАТОК Є

Оцінка досягнення преференцій оборонної промисловості ЄС у 2022–2025 рр.

№ з/п	Група галузевих преференцій	Політичний результат	Оцінка досягнення преференції
1	2	3	4
1	Легітимація оборонної промисловості в межах критеріїв ESG, сталого фінансування та політики ЄІБ (2022 р.)	<ul style="list-style-type: none"> ЄІБ: пом'якшення підходів до проєктів подвійного використання, відкриття фінансування для МСП і стартапів в оборону і безпеку (2024 р.). Омнібус: роз'яснення щодо сталого фінансування (2025 р.). 	3/4
2	Виробнича готовність: розбудова промислового потенціалу, підвищення виробничих можливостей під час кризи та спадів (2022 р.).	ASAP: фінансування розширення, модернізації та створення виробничих потужностей (2024 р.).	2/4
3	Передбачуваний попит, спільне планування та координація закупівель (2023 р.).	<ul style="list-style-type: none"> EDIP: агрегація попиту і підтримка спільних закупівель (2025 р.). SAFE: фінансовий механізм для масштабних спільних закупівель (2025 р.). 	3/4
4	Безпека постачання і кризова пріоритизація (2022–2023 рр.)	EDIP: рамка безпеки постачання, моніторинг ланцюгів постачання, кризові механізми та залучення представників індустрії (2025 р.).	2/4
5	Європейська перевага / Buy European (2023 р., 2025 р.)	EDIP і SAFE: критерії походження складових (35%-ліміт на компоненти з-поза ЄС, ЄАВТ–ЄЕЗ та України) (2025 р.).	3/4
6	Дизайнерська автономія: свобода модифікувати й оновлювати системи без обмежень третіх країн (2023 р.).	SAFE: пряме закріплення дизайнерської автономії для складних стратегічних продуктів (2025 р.).	4/4
7	Регуляторна адаптація: прискорення процедур, перехід до ефективності воєнного часу (2022 р.).	Омнібус: спрощення закупівель, трансферів і процедур видачі дозволів (2025 р.).	2/4
Загальний рівень досягнення преференцій			19/28 (68%)

Джерело: складено автором

Аналітична модель множинних потоків за трансформації політики ЄС
у сфері оборонної промисловості у 2022–2025 рр.

